

יא וידבר יהוה

פרשת כי תשא 11

12 אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא־יְהִיָּה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם:

(Talmud Yeruṣalmi – Šekalim 2:3). Miṣpatim pe-raṣasının başından Tetsave'nin sonuna kadar olan bölüm tamamen Tanrı'nın sözlerini içermektedir. Bu bölümde Tora üçüncü kişinin ağzından anlatıma geri döndüğünden, ana metinde tekrar tırnak kullanmaya başlıyoruz.

12. Bireylerine göre – Tam çeviriyle “sayılarına göre”. İbranice **Pakad** kökü. Bu sözcük, bir kişiye özel bir ilgi gösterilmesi anlamını verir (bkz. Bereṣit 21:1; Šemot 13:19). Benzer şekilde “Herkesi ayrı olarak sayarak” (Saadya Gaon). Ya da alternatif olarak “sayılarını belirlemek üzere” (Rabi Arye Kaplan).

Yekûnunu alacağın zaman – Targum; Saadya Gaon. Burada yapılan bağışın Miṣkan için kullanılacağına söylenmesi (p. 16), söz konusu nüfus sayımının bu noktada yapılmasını gerektirmektedir (Ramban). Fakat emir kipinin kullanılmaması, nüfus sayımı yönteminin her dönemde burada açıklanan yöntemle yapılması gerektiğini göstermektedir (Rabenu Behaye).

Burada kullanılan ifadenin tam çevirisi “Bene-Yisrael’in başlarını yükselteceğin zaman” şeklindedir. Bene-Yisrael’in statüsü, yardımsever amaçla yapılan bağışlarla yükselir. Tüm ulusun kutsal bir amaç için yapılan bir bağış yoluyla sayılmasının nedeni budur. Bu kavram kullanılan ifadeyle vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, bağışların amacı sadece nüfus sayımını gerçekleştirmek ve Miṣkan’ı desteklemek değil, aynı zamanda bağış yapanların düzeylerini de yükseltmektir (Talmud – Bava Batra 10b; Pesikta Zutreta).

Sayıldıkları sırada – İbranice **Bifkod Otam**. Bu ifade, pasukta iki kez tekrarlanmaktadır. İfadenin tekrarı “özel takdir görecekler” şeklinde çevrilmiştir (bkz. Bireylerine göre k.b. [Pakad kökü]; krş. Rabenu Behaye).

İkinci olasılık, pasuğun “Bene-Yisrael’in yekûnunu alacağın zaman, [gerek şimdiki] sayımda, [gerekse de gelecek tüm nesillerdeki] sayımlarda, herkes Tanrı Adına canının bağışlanma bedelini verecek; böylece başlarına bela gelmeyecektir” şeklinde anlaşılmasıdır (Rabenu Behaye). Başka bir deyişle, her ne kadar hitap Moşe’ye yönelikse de, bu yöntem her nesildeki sayımlar için geçerli olacaktır

(bkz. s.a.).

Canının bağışlanma bedelini verecektir – Başka bir deyişle herkes belirli bir sabit bedel (s.p.) verecek, böylece doğrudan insanlar değil, verilen bağış sayılacak ve nüfus böylece dolaylı yoldan belirlenecektir (Raşi; bkz. s.a.). Pasukta “herkes” olarak çevrilen sözcük “İş – Erkek”tir. Dolayısıyla ödeme sadece erkek başına yapılacaktır (Talmud Yeruṣalmi – Šekalim 1).

“Bağışlanma bedeli”ne ne gerek olduğu konusunda Sforno şu açıklamayı yapar: Nüfus sayımı, halk içindeki sayısal değişikliği görmek için yapılır ve bu değişiklik doğum ve ölümlerle gerçekleşir. Özellikle ölüm, mutlaka bir günaha bağlıdır; zira Hahamlarımız’ın dedikleri gibi “Günahsız ölüm yoktur” (Talmud – Šabat 55a). Bunun anlamı, bilmeden ya da farkında olmadan günah işlemekten kimsenin kaçamayacağıdır. Ve bir kişi bilinçli olarak hiç günah işlemeyişe ya da işlediği tüm günahlar için Tešuva yapmışsa bile, ölümü, bilmeden işlediği bir günahın onarımını sağlayacaktır. Çünkü bazı durumlarda günaha ceza olarak gelen ölüm, bazı durumlarda da günahın onarımını sağlar. Sonuç olarak ölüm bir şekilde günahla bağlı olduğundan, kişi, Tanrı’nın Onuruna, kendi canının bağışlanma bedeli olarak bu yarım şekellik katkısı vermelidir.

Başlarına bela gelmeyecektir – Tam çeviriyle “onlarda bela mevcut olmayacaktır”. Buradan, Yahudiler’in doğrudan sayılmalarının, halk içinde bir bela tehlikesi oluşturacağı sonucu çıkmaktadır. Herhangi bir şeyin sayılması “Ayin Ara – Kötü Nazar”ı çeker (Raşi). Başka bir deyişle bir şeyin numaralandırılması, onun üzerinde maddi ya da manevi zarar doğmasına neden olur. Bu nedenle örneğin bir yerde dua etmek için on kişi (Minyan) bulunup bulunmadığını kontrol etmek için insanlar tek tek sayılmamalı, sayım on sözcük içeren bir pasuğun (örneğin Bereṣit 27:28; Teilim 28:9) yardımıyla yapılmalıdır.

Bunun en çarpıcı örneği Kral David zamanında yapılan nüfus sayımıdır. David, baş kumandanı Yoav’ı halkın nüfus sayımını yapmakla görevlendirir. Sayımın hemen ardından, halk içinde baş gösteren bir salgın hastalık, yetmiş bin kişinin ölümüne neden olur (Şemuel II 24:1-15). Hem Kral David hem de dönemin peygamberi

[118. Nüfus Sayımı Talimatı]

¹¹ Tanrı Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi:

¹² “Bireylerine göre Bene-Yisrael’in yekûnunu alacağın zaman, sayıldıkları sırada herkes, Tanrı Adına, canının bağışlanma bedelini verecektir. Böylece özel takdir göreceklere, başlarına bela gelmeyecektir.

Ki Tisa

11-16. Nüfus sayımı. Tora, Yahudiler’in sıradan bir şekilde sayılmasının yasak olduğunu öğretmektedir. Bir nüfus sayımı yapılması gerektiği zaman, bu, insanların bir nesne bağışlamaları ve daha sonra bağışlanan nesnelerin sayılması şeklinde yapılmalıdır. Böyle bir nüfus sayımında, zenginiyle fakiriyle herkesin, *Mişkan*’ın yapımı ve bakımı için yarımşar *şekel* bağışta bulunması istenmiştir. Bu bölüm “*Şekalim Peraşası*” olarak bilinir.

Halkın tümünün bu bağışta eşit pay sahibi olması, ulusal hedeflere ulaşma yolunda tüm Yahudiler’in, bencil ve kişisel amaçlarından sıyrılarak, ulus yararı uğruna çalışması gerektiğini simgeler. “*Bu bağışı ... herkes verecektir*” (p. 14). Bu şekilde davranan kişinin kazancı sonsuzdur; çünkü Yisrael’in misyonu, ulusun bütünlüğüne bağlıdır (Hirsch).

Tora, yarım *şekellik* bağışın sağladığı aften da bahsetmektedir. Ortak bir amaç için çalışan bir ulusun bütünlüğünden daha üstün bir güç yoktur. Herkes yapıcı bir amaç etrafında toplanırsa, her bireyin manevi erdemleri birleşir. Bu şekilde, insanların sadece katkı payları değil, kişisel yetkinlikleri de birbirlerine yardımcı olmak için bir araya gelir (bkz. *Mişna – Pirke Avot* 2:2). Tek bir insanın ince Tanrısal denetimden kaçması mümkün değildir. Kim günahsızdır ki? Fakat bir ulus, bir bütün haline geldiği zaman, daha yüksek bir seviyeye çıkar; zira ulusun her bireyinin erdemleri artık bir araya gelmiştir. Bunun sonucunda, birlik içindeki ulus ve onu oluşturan bireyler çok daha hoşgörüyü yargılanır [Yahudi Felsefesi’nin temel kitaplarından *Kuzari* (Rabi Yeuda Alevi), aynı nedenle, duaların da bireysel olarak değil, toplu halde edilmesinin daha makbul olduğunu açıklar]. Elişa peygambere büyük iyilikler yapan Şunen’li bir kadının, peygamberin kendisine ayrıcalık tanıma konusundaki teklifini reddetmesinin nedeni budur (Melahim II 4:13). Zira o gün *Roş Ašana*’dır ve böylesine ciddi bir yargı gününde halktan ayrı tutulmak, kadın için Tanrı katında daha sert bir mahkeme anlamına gelecektir (Rabenu Behaye).

Üç Bağış

“*Terumat Aşem – Tanrı Adına Bağış*” ifadesi bu bölümde tam üç kez geçmektedir (p. 13-15). “*Teruma – Bağış*” sözcüğü, *Teruma* peraşasının ilk paragrafında da üç kez geçmektedir (25:2-3). Hahamlarımız bunların, gümüş ile yapılan üç tür bağışı ima ettiğini belirtirler (*Talmud Yerusalmi – Şekalim* 1:1; *Talmud [Bavli] – Megila* 29b). Bunlardan ikisi, her biri sabit yarım *şekelle* verilen zorunlu bağışlardır. Üçüncüsü ise gönüllü bir bağıştı ve herkes istediği miktarda gümüş bağışlamıştı. Zorunlu olan iki bağış, *Bet-Amikdaş*’ta yapılacak olan toplumsal *korbanların* masraflarını ve yapının genel giderlerini karşılamak için her yıl bir kez [ve nüfus sayımı amacı olmasa bile] yapılırdı. Gönüllü bağış ise sadece bir kereye mahsustu ve buradan elde edilen gümüşler, *Mişkan*’daki duvar kalaslarının altındaki yuvaların (26:19) yapımında kullanılmıştır (38:27). Gönüllü bağış, *Mişkan* ve eşyalarının yapımı için toplanan bağışlara (25:3) dahildir (Raşi).

Zorunlu bağış, yukarıda ele alınan konuya ait ek bir örnek teşkil eder: Sosyal ve ekonomik statüsü ne olursa olsun, *herkes*, Tanrı ve Halkı’nı bir araya getiren *Mişkan*’ın inşasında ve ortak amaçlarına ulaşmak isteyen bir ulusu simgeleyen toplumsal *korbanlarda* eşit paya sahip olmalıdır (Hirsch).

Toplumsal *korbanların* masraflarını karşılamak için toplanan yıllık yarım *şekellik* bağışlar, Adar ayında toplanırdı; böylece [ay sıralamasına göre] yeni yılın ilk ayı olan Nisan ayında bütçe hazır olurdu. Bu nedenle, Ki Tisa peraşasının bu ilk bölümü, *Roş Hodeş Adar*’dan hemen önceki *Şabat* günü okunur. Bu gelenek, Tora’nın *korbanlara* katkıda bulunmayı söyleyen emrini anmak için uygulanır. Bu emrin hatırasını daha da güçlü tutma amacıyla, Adar ayı içinde kutlanan *Purim* bayramında, “*Zehar Lemahatsit Aşkel – Yarım Şekelin Anısına*” bir bağışta bulunması gelenektir. *Şekalim* olarak anılan bu bağış, herkesin, toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında eşit derecede sorumlu olduğunu gösterir.

11. Tanrı ... dedi – Bazılarına göre bu sözler, Altın Buzağı günahının ardından söylenmiştir

יג נה | יתנו כל-העבר על-הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה ליהוה

çıkartıp Moşe'ye göstermiş ve ona "halk işte şunu vermelidir" demiştir (*Tanhuma*; Raşi). Otoriteler, "ateşten para" simgesini açıklamak için farklı yaklaşımlarda bulunurlar: [1] Tanrı, Moşe'ye paranın ateş gibi olduğunu göstermiştir. İkisi de, nasıl kullanıldıklarına bağlı olarak hem yararlı, hem de zararlı olabilir (*Noam Elimeleh*). [2] Eğer bir insan, yaptığı bağışın, günahlarını affettirmesini istiyorsa, tüm mitsvaları ateşli ve istekli bir şekilde yerine getirmelidir (Kotzk'lu Rabi Mendel). [3] Bir kişi canının karşılığı olarak yarım *şekel* verdiği bakanarak, canının bu kadar düşük bir bedeli olduğunu düşünmemelidir. Tanrı bu sebeple, sikkeyi özellikle Onursal Taht'ın altından çıkarmıştır. Burası, ruhların kaynağıdır. Dolayısıyla bir kişi, kendi ruhunun da tüm kutsal ruhlar gibi aynı kaynaktan geldiğini bilecektir (*Meam Loez*).

Bet-Amikdaş'ın masraflarına bütçe oluşturmak için her yıl yarım *şekel* vermek, Tora'nın emirlerinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 44. Bu, yirmi yaşını doldurmuş her erkeğin yapması gereken bir bağıştır (s.p.). Gelen tüm gümüş, *Bet-Amikdaş*'taki bir ofiste toplanır, toplumsal *korbanlar* için bu para kullanılır. Bunun yanında, *korban*larda kullanılan tuz, yakmak için odunlar, *Şulhan*'a yerleştirilen ekmekler (*Lehem Apanim*), bu ekmekleri hazırlayan ustaların maaşları, kızıl inek (Bamidbar 19:1 v.d.), *Kipur*'da gönderilen teke (Vayikra 16:22), onun başına bağlanan kırmızı kurdele gibi topluma ait masraflar da buradan karşılanır. Bu mitsvanın amacı bellidir. Tanrı, toplumsal harcamalarda, halkın her bireyinin payı olmasını istemiştir. Bu payın herkeste eşit olması önemlidir; dolayısıyla zengin ya da fakir farkı olmaksızın, eşit bir miktar bağışlanacaktır (*Sefer Ahimuh*).

Kutsiyet [konularındaki] *şekel* standardına göre – Tam çeviriyle "Kutsiyet *şekeline* göre" ya da "Kutsal Mekana ait *şekle* göre".

Yarım *şekel* – *Şekel*, Moşe'nin standart para olarak belirlediği gümüşün ağırlığıdır. Halk içinde Moşe, bir kral konumundadır ve her kral gibi, onun da bastırıldığı bir tür sikke vardır (Rabenu Behaye). Pasuk, bir tam *şekelin* 20 *geraya* eşit olduğunu belirtmektedir. *Gera*, *Talmud*'da Aramca *maa* olarak geçen paradır (*Targum Onkelos*). Bir *maa* yaklaşık olarak 1,14gr.dır; dolayısıyla *şekelden* kasıt, 22,8gr. saf gümüştür.

20. yüzyıl otoritelerinden *Hazon İş'e* göre ise, Tora'daki *şekel* modern ölçülere göre yaklaşık 16gr. saf gümüşe eşittir (*Yore Dea* 182:19). Bu, Rambam ve *Geonim*'in *Alaha* tarafından kabul edilen görüşlerini de desteklemektedir. Ancak Raşi ve Ramban'a göre, Tora'da geçen *şekel*, 13,33gr.dır (*Şiurin Şel Tora*). Diğer yandan, II. *Bet-Amikdaş* döneminde, 20 *geralık* standart, 24 *geraya* yükseltilmiştir (bkz. p. 15 açk.).

Yarım *şekellik* bağışa birçok neden gösterilmiştir: [1] Bu, Altın Buzağı günahının affını sağlamıştır. Bu günah günün yarısında işlenmiştir (32:1 açk.). [2] Verilecek miktar 10 *geraya* eşittir; zira bu günah sırasında halk On Emir'in temsil ettiği tüm Tora'yı ihlal etmiştir (*Talmud Yerusalmi* – *Şekalim* 2:3). [3] Kardeşleri Yosef'i 20 *dinar* miktarında gümüşe satmışlardır. Satış işlemi on kardeş tarafından yapıldığından, kişi başına 2 *dinar* [=yarım *şekel*] gümüş düşmektedir. Dolayısıyla bu bağış, kardeşlerin günahını affettirir (bkz. Bereşit 37:28; *Midraş* – *Yalkut Şimoni*; *Talmud Yerusalmi* – *Şekalim* 2:3). [4] Bir kişi her zaman eksik olduğunu bilmelidir. Tanrı, gururluları değil, alçakgönüllüleri sever. [5] Evlenmemiş bir erkek "*Peleg Gufa* – *Yarım Beden*" kabul edilir. Altın Buzağı günahında kadınlar pay sahibi olmamışlardır. Bu nedenle bu günahta vücudun sadece yarısı günah işlemiştir. Dolayısıyla yarım *şekel* verilecektir (Alşeh). [6] "*Kol Yisrael Arevim Ze Baze* – *Tüm Yisrael [Halkı] Birbirinden Sorumludur*" prensibi doğrultusunda, her bir Yahudi, tek başınayken yetersizdir. Ancak başkalarıyla birlikte olduğunda, kendisini tamamlayan insanların var olduğunu kabul ettiğinde tam potansiyelini gerçekleştirir (*Meam Loez*).

Burada "yarım" için kullanılan sözcük ***Mahatsit***'tir. Bu sözcük Mem-Het-Tsadik-Yod-Tav harfleriyle yazılır. Sözcüğün merkezindeki Tsadik harfi, *Tsedaka*'yı simgeler. Onun her iki yanındaki Het ve Yod harfleri "***Hay*** – ***Canlı***" sözcüğünü oluşturur. En dıştaki Mem ve Tav harfleri ise "***Met*** – ***Ölü***" kelimesini meydana getirir. Bu da *Tsedaka* yapmaya yakın olan, bu konuda cimrilik etmeyen bir kişinin yaşama da yakın olduğunu; *Tsedaka*'dan uzaklaşmanın ise bir ölüye benzediğini ima etmektedir. Bu, "*başlarına bela gelmeyecektir*" (ö.p.) ifadesinin imasıyla da aynı çizgidedir.

¹³ Sayımdan geçen herkes şunu vermelidir: Kutsiyet [konularındaki] *şekel* standardına göre, yarım *şekel*. Bir *şekel* 20 geradır. Tanrı Adına [yapılacak] bağış, [bu miktara göre] yarım *şekeldir*.

Gad, bu salgının nedenini, nüfus sayımındaki soruna bağlarlar. Kral, hatasını anladığı zaman pişman olmuştur (Divre Ayamim I 21:8; Ramban). Kral David'in hatasının ne olduğu konusunda farklı açıklamalar vardır: [1] Buradaki kapalı ifade nedeniyle, David, sayımın yarım *şekellik* bağışlar yöntemiyle yapılması şartının sadece Moşe Rabenu'nun zamanı için geçerli olduğu sonucuna varmıştır (*Talmud – Berahot* 62b). Fakat bu gereklilik tüm zamanlar için geçerlidir ve kral, Yahudiler'i doğrudan sayarak belayı davet etmiştir. [2] David kendi döneminin en önde gelen Tora otoritesidir. Dolayısıyla Tora'da yazılan sözleri yanlış anlaması olası değildir. Kral, gerçekten de, doğrudan sayımı önlemek için para veya başka bir şey kullanmıştır. Fakat bu nüfus sayımını haklı çıkaracak bir neden yoktur. Ve hangi yöntemle olursa olsun, gereksiz sayım yapıldığı için halkın başına felaket gelmiştir (Bamidbar 1:3, Ramban o.a.). [3] David sayımı *şekel* kullanarak yapmıştır. Fakat tüm amacı halkın sayısını belirlemek olduğundan, formalite olarak sayım sırasında *şekelleri* alıp hemen geri vermiştir. Fakat bu da yapılmaması gereken bir şeydir (*Meam Loez*).

🔗 *Ayin Ara* – Nazar

Burası, *Ayin Ara*'nın nasıl bir şey olduğunu kısaca açıklamak için uygun bir yerdir. Tılsımlar, işaretler, batıl inançlardan uzak durmak, Tora'nın açık emirlerindendir. Bu açıdan, bazı yersiz inanç ve korkulardan korunmak için bunlara benzer yöntemlere başvurmak hiçbir sonuç vermeyeceği gibi, Tora'nın açık emri de ihlal edilmiş olacaktır.

Hayatımız sürekli olarak ölçmek, saymak ve oranlamakla geçmektedir. Hahamlarımız, bu içgüdüsel eğilime karşı bizleri uyarırlar. Kesin olan, görüş ve anlayışımızın sınırsız olmadığıdır. Dolayısıyla herhangi bir konuda yanlış bir yargı söz konusu olduğunda, Hahamlarımız'ın *Ayin Ara* olarak tanımladıkları olumsuz sonuçların ortaya çıkma tehlikesi belirir. *Ayin Ara*'nın tam olarak ne olduğu ve nasıl işlediği konusunda tam bir bilgiye sahip olmasak da, temelde insanın belirli bir davranış yoluyla gösteriş ve gurur duygularına kapılması ya da başkalarında kıskançlık ve imrenme hislerini yaratması olduğu söylenebilir. Rabi Aaron Soloveitchik bunu çağdaş terimler ve rasyonel bir bakışla açıklar. Bir kişi belirli bir konuda belirli bir değerlendirme ya

da yargıda bulunduğu zaman, bu, o kişinin bilinç altına yerleşir, kendi öz imajını, öz güvenini etkiler ve kapasitesini sonuna kadar kullanmasını engeller. Fakat bunun tam bir açıklama olmadığı kesindir. Zira *Talmud*'un birçok yerinde, *Ayin Ara*'nın kişiye bağlı olmayan olumsuz sonuçlara sahip olabildiği ima edilmektedir.

Ayin Ara'ya yönelik inanç yersiz değildir ve en eski Yahudi metinlerinde bile yer alır. *Ayin Ara*'nın kanuni gerektirmeleri de vardır. *Talmud*, bir kişinin tarlasında ürün en olgun haliyle dururken, bir başkasının durup bakmasının yasak olduğunu belirtir. Raşi, bu yasağın *Ayin Ara* ile bağlantılı olduğunu söyler. Temelde *Ayin Ara* kıskançlıkla bağlantılıdır.

Rabi Eliyau Dessler, babasına gönderdiği bir mektupta “Başkalarının kıskançlığının faturasının, bir kişiye çıkarılması adil mi?” sorusunu sormuş, cevap olarak şu açıklamayı almıştı: Başkasında olmayan bir şeye sahip olan ve buna karşın onun bunu görüp imrenme ve kıskanma duygularına kapılmasına engel olmak için hiçbir önlem almayan kişi “dikkatsiz”dir. Bu ihmalkarlığı diğer insanın bilinçli ya da bilinçsiz, haklı ya da haksız acı duymasına neden olur ve bu acı, Yukarı'da defterlerin açılması için yeterlidir.

Buradaki ders, başkalarının hislerine karşı duyarlı olmak üzerinedir. Birçok insan, başkalarının sahip oldukları şeylere imrenirler. Evet; kıskanıyor olmaları onlardaki bir eksikliği gösterir; fakat kimsenin mükemmel olmasını bekleyemeyiz. Bu nedenle, İlahi Adalet, başkalarının eksiklik ve acı hislerinin karşılıksız kalmasına izin vermeyecektir.

Ayin Ara'dan korunmanın yolları tılsımlar, nazarlıklar değildir. Aksine, bunlar, Tora'nın önemli yasalarını çiğnemenin kiyısında dolaşan yollardır. Bunun yerine kişi, *Ayin Ara*'nın sebep olabileceği olası zararlardan korunmak için dua etmelidir. Buna karşı en kuvvetli savunma, başkalarına yönelik gerçek bir duyarlılık tavrı içinde, gösterişten kaçınmak ve mütevazî davranmaktır. *Talmud*'un bu konuda vurguladığı nokta da unutulmamalıdır: *Ayin Ara*, sadece kendisine inanan kişiler için tehlike arz eder.

13. Şunu vermelidir – “*Şunu*” sözcüğü, bir şeyin işaret edilmesini gerektirir. *Midraş*'a göre, Tanrı, “Onursal Taht'ın altından ateşten bir sikke”

- יִּד כָּל הָעֵבֶר עַל-הַפְּקָדִים מִן 14
- עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: טו הָעֲשִׂיר לֹא-יִרְבֶּה וְהִדֵּל לֹא 15
- יִמְעִיט מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת-תְּרוּמַת יְהוָה לְכֹפֶר עַל-נַפְשֵׁיכֶם: 16
- טז וְלִקְחָתָּ אֶת-כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל-עֲבֹדַת
- אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכֹפֶר עַל-נַפְשֵׁיכֶם:
- יז פ יו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

olduğunu görüyoruz: 603.550 (bkz. 38:26 ve Bamidbar 1:46). Bu da açıklama gerektirmektedir. Ne de olsa iki sayım [Tişri-İyar] arasında yaklaşık yedi aylık bir süre vardır ve bu süre zarfında 19'dan 20 yaşına geçenler mutlaka olmuştur. Raşi [bağış konusunda] yaşların kişinin doğum tarihine değil, Tişri ayında Roş Aşana ile birlikte yılın değişimine göre belirlendiğini öne sürmektedir. Buna göre her iki sayım da 2449 yılında gerçekleştiğine göre, yaş değişimi yoktur. Raşi'nin bu açıklaması, bu süre zarfında kimsenin ölmediği görüşüne dayalıdır.

Ramban ise böylesine büyük bir toplulukta mutlaka birilerinin ölmüş olması gerektiğini öne sürmektedir. Dahası, ikinci sayımda Levi kabilesi sayılmamıştır (Bamidbar 1:49). Ramban, insanların yaşlarının, doğum yıldönümlerine göre sayıldığını, arada ölen kişilerin ve sayılmayan Leviler'in oluşturduğu farkın da, bu süre içinde yirmi yaşını dolduran kişilerce kapandığını öne sürmektedir. *Daat Zekenim*'e göre ise aslında tek sayım yapılmıştır...

[Yapım] İşine – Bu gümüşler, *Mişkan*'ın duvar kalaslarının gümüş yuvalarının üretiminde kullanılmıştır (Raşi; Raşbam; 38:27).

17-21. *Kiyor*. *Mişkan*'ın avlusunda, *Koenler*'in, görevlerini yerine getirmeden önce el ve ayaklarını yıkamaları için büyük, suyla dolu, bakır bir havuz bulunmalıdır. Bu, bakır kaide üstüne yerleştirilmiş bir kazana benzerdi ve alt tarafında suyun akması için iki musluk bulunurdu (Raşi; *Maase Hoşev* 6:8; *Talmud – Yoma* 37a). *Bet-Amikdaş* döneminde, daha büyük ve on iki musluğa sahip olan ve “deniz” adı verilen bir su havuzu yapılmıştı (Melahim I 7:23-26). Bu, her gün sabah ve akşam yapılan *Tamid* (düzenli/daimi) *korban*la ilgili işlemde çalışan on iki *Koen*'in aynı anda yıkanabilmesine olanak sağlıyordu. Aslında bu işlemde on üç kişi görev yapardı fakat hayvanın kesimini bir *Koen*'in yapması gerekli değildi; kesim kurallarını bilen her-

hangi biri de yapabilirdi. Ve kesimi bir *Koen* yapsa bile, bu işlem için yıkanmaya gerek yoktu (Rabenu Behaye).

Kiyor önceki bölümlerde, diğer eşyalarla birlikte açıklanmamıştır; çünkü görevi, diğerlerinden farklıdır. *Mişkan*'ın diğer eşyaları, *Şehina*'nın *Mişkan*'da barınması amacını güderler. *Kiyor* ise sadece *Koenler*'in görevlerini kutsiyet içinde yapmaları için bir araçtır (Sforno). Dahası, *Kiyor*'un olmaması, *Mişkan*'ın işlevinde bir aksamaya neden olmaz. *Kiyor*'un bulunması şart değildir; *Koenler*'in el ve ayaklarını herhangi bir şekilde yıkaması yeterlidir. Nitekim *Yom Kipur*'daki özel ibadet sırasında, *Koen Gadol*, el ve ayaklarını altın bir maşrapa yardımıyla yıkardı (*Talmud – Yoma* 43b). Dolayısıyla önemli olan el ve ayakların yıkanmasıdır. Yine de *Kiyor*'dan bahsedilmesi, bu el ve ayak yıkamasının, bir kaptan gelen suyla gerçekleştirilmesinin gerektiğini öğretmektedir (Ramban; bkz. s.a.).

Kiyor'un, *Şekalim* peraşasının hemen ardından gelmesi konusunda farklı sebepler gösterilir: [1] *Tsedaka*'nın sağladığı yararlar, *Kiyor*'un sağladıklarıyla benzerdir. *Kiyor*'la ilgili kuralların yerine getirilmesinin ödülü olarak, dünyada yağmurlar artar ve bolluk olur. Benzer şekilde gerektiği gibi *Tsedaka* yapılması da yağmur ve bollukla ödüllendirilir. *Tsedaka* konusunda vaatlerde bulunulup bunların yerine getirilmemesi, yağmurların durmasına neden olur (krş. Mişle 25:14). [2] *Şekel* başışı, Altın Buzağı günahının onarımını amaçlamıştır. *Kiyor* da benzer bir etkiye sahiptir. Vayakel peraşasında görüldüğü üzere, *Kiyor*, sadece kadınların bağışladığı bakırlarla yapılmıştır (bkz. 38:8 açık.). Kadınlar Altın Buzağı günahına katılmadıkları için, *Kiyor*'un bu günahı onarma etkisine sahip olması uygundur (bkz. s.a.; *Meam Loetz*).

¹⁴ “Tanrı Adına bu bağışı, yirmi yaş ve üstünde olup sayımdan geçen herkes verecektir.

¹⁵ Ne zengin olan, bu yarım *şekelden* fazlasını, ne de fakir olan, [bu miktardan] eksikğini verebilir. Tanrı Adına [olan] bu bağış, canlarınızın bağışlanması amacıyla verilmektedir.

¹⁶ “Bu bağışlanma parasını Bene-Yisrael’den alıp, Buluşma Çadırı’nın [yapım] işine aktaracaksın. Böylece canlarınızın bağışlanması için, Tanrı’nın Huzurunda Bene-Yisrael adına bir hatırlatıcı olacaktır.”

[119. Kiyor]

¹⁷ Tanrı Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi:

14. Yirmi yaş ve üstünde – Burada söylenmesi de, Bamidbar 1:3’te, sayımın, savaşabilecek insan gücünü belirleme amacını taşıdığı belirtilmektedir. Dolayısıyla Tora burada, yirmi yaşından küçük olanların savaşa gitmeye uygun olmadığını öğretmektedir. Böyle biri henüz “yetişkin” sayılmaz (Raşi) ve yirmi yaşından daha küçük olan biri henüz İlahi cezaya çarptırılma yaşına ulaşmamıştır (Rabenu Behaye). Fakat Levi kabilesi için bu geçerli değildir. Onlar “bir aylıktan itibaren” sayılmışlardır zira onların görevi, *Mişkan*’daki kutsal görevin bekçiliğini yapmaktır (bkz. Bamidbar 3:15 açık.).

Sayımdan geçen herkes verecektir – Bu bağışın “canın bağışlanma bedeli” olduğunun bilincine varan herkesin bunu getireceği açıktır. Dolayısıyla bu bir vergi gibi toplanmayacak, diğer bağışlar gibi herkesten bunu bizzat getirmesi bekleneyecektir. Buna göre, “sayımdan geçen herkes” ifadesinden kasıt, “sayılmaya uygun olan herkes” anlamındadır (Ramban).

Tam çeviriyle “sayımlar üzerine geçen herkes”; başka bir deyişle, sayım yaşı olan yirmi yaşı aşmış olan herkes (İbn Ezra).

15. Zengin ... fakir – Bu sabit bir bağıştır ve fakir biri, ekonomik zorluklarını öne sürerek daha az veremediği gibi, zengin biri de, hem nüfusun sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi hem de “Kutsal yapıda benim payım daha fazla” şeklinde bir böbürlenmeye geçit verilmemesi için, daha fazla veremez (*Daat Zekenim*). Dahası, bu bağış, “canın bedeli” olduğuna göre, zenginden fazla para almanın manası da yoktur. Zira servet, bir kişinin canını, fakir birininkinden daha değerli yapmaz (*Meam Loetz*).

Diğer yandan, “kutsiyet standardı” sabit bir değer değildir. Her yıl değişkenlik gösterebilir. Halkın

ekonomik durumu ve genel bir değerlendirme doğrultusunda, arttırılabilir ya da azaltılabilir. *Talmud*’da çok yerde *şekelin* 20 değil 24 gera olarak tanımlanmasının nedeni budur. Dahası, Ezra zamanında *Bet-Amikdaş* masrafları çok fazla olduğu için, yarım değil, tam bir *şekel* verildiği de olmuştur. Bu konudaki iki temel kural, istisnasız olarak herkesin eşit miktarı bağışlaması ve standart *şekel* değerinin yarısının altına düşülmemesidir. Zira “canın bağışlanma bedeli” buna eşittir (*Mişna – Şekalim*; Ramban).

Canlarınızın bağışlanması amacıyla – Raşi’ye göre bu, herhangi bir belaya karşı canların bağışlanması / korunması anlamına gelmektedir. Raşi alternatif bir açıklama yaparak, buradan elde edilen paranın *Mizbeah*’ta yapılacak *korban*ların satın alınmasında kullanılacağını, böylece, *korban*ların sağladığı affın bu paradan geleceğini de belirtmektedir.

16. Buluşma Çadırı’nın [yapım] işine – Bu sözler, ilk sayımın hemen bu noktada, *Mişkan*’ın inşasından bile önce yapılması gerektiğini göstermektedir. Oysa *Mişkan* 1 Nisan 2449 tarihinde hizmete girmiştir.

Tanrı, Altın Buzağı günahının ve oradaki ölümcül cezaların ardından halkın sayılmasını istemiştir. Raşi, bunu bir örnekle açıklar: Bir adamın çok değer verdiği kuzu sürüsü, salgın hastalıktan zarar görür. Salgının etkisi geçtikten sonra, adam çobanına “Lütfen” der; “kuzularımı bir say ve ne kadar kaldığını söyle”. Çoban bu şekilde, kuzuların sahibi için ne kadar önemli olduğunu anlar. Örnekte olduğu gibi, Tanrı da Bene-Yisrael’e olan sevgisini vurgulamak için onların sayılmasını emretmektedir. Bu emir *Yom Kipur*’un ertesinde, yani Tışri 2448’de verilmiştir.

Daha ileride 1 İyar 2449 tarihinde de başka bir sayımdan bahsedildiğini görmekteyiz (Bamidbar 1:1). Dolayısıyla aynı yıl içinde iki sayım yapılmıştır. Fakat her iki sayımın sonucunun aynı

יָחַד וְעָשִׂיתָ כִּי־יֹרֵךְ נִחַשְׁתָּ וְכִנּוּ נִחַשְׁתָּ

לְרַחֵצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֶהָל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם:

יֵט וְרַחֲצוּ אֶהָרֶץ וּבְנֵי מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: כ בְּבֹאֲם אֶל־אֶהָל 19-20

מוֹעֵד יְרַחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יִמָּתוּ אֵן בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׂרֵת לְהִקְטִיר

אֲשֶׁה לַיהוָה: כֹּא וְרַחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יִמָּתוּ וְהִיתָה לָהֶם חֻק־עוֹלָם 21

לֶן וְלִזְרָעוֹ לְדֹרֹתָם: פ כֹּב וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: 22

ların aynı anda yıkanması gerektiğini belirtir (Or Ahayim). Yıkama şekli şöyledir: Koen ayakta durur, önce sağ elini sağ ayağının üstüne koyar ve her ikisi de bileklere kadar ıslanacak şekilde (Talmud Yeruṣalmi – Yevamot 12:1) ikisini bir arada yıkar. Daha sonra da aynı işlemi sol el ve ayak için yapar (Talmud – Zevahim 19b). Bu da, Tanrı'ya uygun hizmet için, insanın tüm yetilerinin aynı amaca yönelmesi gerektiğini simgeler. Bu şekilde, yukarı kaldırıldığında vücudun en yüksek bölümü olan eller ile en alçak bölümü olan ayakların eşit derecede ve aynı anda kutsanmaları gerektiğini göstermektedir.

Ondan – Ya da kutsiyet amaçlı kullanılan başka bir kaptan. Fakat alelade bir kap kullanılamaz (a.k. 22a). Yıkama “ondan gelen suyla” yapılacaktır; “onun içinde” değil (a.k. 21a).

20. Buluşma Çadırı'na girecekleri zaman – Sabah ve akşam tütsü yakmak, bazı *korban*ların kanını serpmek ya da *Menora*'yı yakmak amacıyla girildiğinde el ve ayakların yıkanıp kutsanması gerekmektedir (Raşi). Pasuğun devamında *Mizbeah*'a “hizmet etme” amacıyla yaklaşımdan bahsedilmesi, el-ayak yıkamanın Çadır'a özellikle bu amaçla girildiğinde şart olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, hizmet etme amacı olmadan Çadır'a girilecekse, el ve ayakların *Kiyor*'da yıkanmasına gerek yoktur (Sifte Hahamim; Talmud – Zevahim 19a).

Kodeş'e [Bet-Amikdaş'ta “*Ehal*”] girmeden ve *korban* işlemlerini gerçekleştirmeden önce el ve ayakların yıkanması, Tora'nın emirlerinden biridir. Mitsvat Ase No. 45 (Sefer Ahinuh).

[Bu sayede] Ölmeyeceklerdir – “Ama bunu yapmazlarsa ölümü hak edeceklerdir”. Burada bahsedilen, idam değil, “*Mita Bide Şamayim* – Tanrı Eliyle Ölüm”dür ve gerçekleşmesi Tanrı'nın uygun görmesine bağlıdır (Talmud – Sanedrin 83b). Tora bu yüzden “yıkanmadan girerseniz ölürsünüz” şeklinde açık bir dil kullanmamıştır; çünkü bu tip bir üslup, ölümün hemen gerçek-

leşeceği anlamına gelebilirdi. Ancak durum böyle değildir ve cezanın uygulanmasına ya da ertelenmesine karar verecek olan, Tanrı'dır (krş. 28:35; 28:43). Diğer yandan idam cezasını gerektiren durumlarda, Tora bunu açık bir dille ifade eder; zira Tora, bir cezayı emrediyorsa, mahkemenin cezayı erteleme ya da cezayı hafifletme gibi bir yetkisi yoktur (Gur Arye).

Hizmet etmek – Bet-Amikdaş'taki tüm hizmetler ayakta gerçekleştirilir. Bu sebeple, el ve ayakların yıkanması da ayakta yapılmalıdır (Talmud – Zevahim 19b).

[Bakır] *Mizbeah*'a – Raşi. Burada iki nedenden dolayı, Bakır *Mizbeah*'tan bahsedilmektedir. Öncelikle *korban*lar sadece bu *Mizbeah*'ta yapılabilir; Altın *Mizbeah*'ta bu yasaktır (30:9). Ayrıca, Buluşma Çadırı'na girmeden önce el ve ayakların yıkanmasının gerektiği, pasuğun başında belirtildiğine göre, burada bahsedilen Altın *Mizbeah* olamaz; zira o Çadır'ın içindedir (Sifte Hahamim).

21. Ellerini ve ayaklarını yıkasınlar, ki ölmessinler – Benzer bir ifade önceki pasukta da geçtiğine göre, bu tekrar gereksiz görünmektedir. Fakat, o pasukta sadece Buluşma Çadırı'nın içine yıkanmadan girişin ölüme neden olabileceği söylenmektedir. Oradan *Mizbeah*'taki işlemlerin yıkanmadan yapılmasının ölümle sonuçlanmayacağı sonucu çıkabilirdi. Bu sebeple bu sözler gelmektedir ve bir önceki pasuğa yapışıktır (Raşi).

Ebedi bir kanun – Dolayısıyla, ölümle sonuçlanmasa bile, bir Koen, belirtilen durumlarda el ve ayaklarını yıkamadan ibadet etmişse, gerçekleştirdiği ibadet geçersizdir (Talmud – Zevahim 19b).

22-33. Mesh yağı. Moşe'ye, yağ ve bazı güzel koku maddelerini karıştırarak *Mişkan* ve eşyalarını meshederek takdis etmek için kullanılacak bir karışım hazırlaması söylenmektedir. Bu karışım, Aaron ve oğullarının göreve atan-

¹⁸ “Yıkanma amaçlı, bakır kaideli, bakır bir kazan yap. Onu Buluşma Çadırı ile [Bakır] *Mizbeah*’ın arasına yerleştir ve içine su doldur.

¹⁹ “Aaron ve oğulları, elleriyle ayaklarını ondan [akacak suyla] yıkayacaklar.

²⁰ Buluşma Çadırı’na girecekleri zaman [buradaki] suyla yıkanmalıdırlar; [bu sayede] ölmeyeceklerdir. Aynı şekilde, hizmet etmek, Tanrı Adına bir yakılan-*korban* tutturmek üzere [Bakır] *Mizbeah*’a yaklaşacaklarında da ²¹ ellerini ve ayaklarını yıkasınlar, ki ölsünler. [Bu,] Nesilleri boyunca [Aaron] ve soyu için ebedi bir kanun olacaktır.”

[120. Mesh Yağı]

²² Tanrı Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi:

18. Yıkanma amaçlı – Basit anlamda yıkanmanın amacı temizlik gibi görünmektedir. Ne de olsa eller vücudun en aktif organlarıdır; *Koenler* de işlerini çıplak ayakla yaparlardı. Dolayısıyla Tanrı Huzurundaki görevlerine başlamadan önce, en azından etten kemikten bir krala gösterecekleri saygının gereğini yapmalıdırlar.

Diğer yandan, daha derin bir bakışla, temizliğin ötesinde bir kavram söz konusudur. Burada kullanılan sözcük olan *Lerohtsa*, sözcük anlamı açısından “yıkanma” demekse de, Onkelos, yaptığı *Aramca* çeviride, “*LeKiduş – Kutsiyet Amaçlı*” kelimesine yer vermekte, bu kısa bölüm boyunca da aynı sözcüğü hep bu yönde çevirmektedir. Kısacası, bu yıkanmanın asıl amacı, temizlikten çok kutsiyet, kutsal göreve hazır hale gelmektir. Eller yukarı kaldırıldığında vücudun en üstünü, ayaklar da en altını işaretler. Başka bir deyişle el ve ayaklar, vücudun uç noktalarıdır. Yukarıda ve aşağıda toplam onar parmak, *Kabala*’nın en temel kavramlarından olan “*Eser Sefirot – Tanrı’nın evreni yaratmakta kullandığı on asalet derecesi*”ne denk gelir. Kısacası, kutsal ibadet görevi yapacak olan bir *Koen*, bu On Derece’nin kutsiyetine bürüneceğinden, el ve ayaklarını kutsallaştırmalıdır. Bu şekilde kısa bir süre sonra gerçekleştireceği hizmete, kendisini tamamen adanmış olduğunu göstermiş olur. Aynı nedenden dolayı, Hahamlarımız, herkesin dualardan önce *Netilat Yadayim* yapması gerektiğini söylemişlerdir (Ramban; Rabenu Behaye; *Tešuvot Arašba*). Tam çeviriyle “ellerin alınması / kaldırılması” anlamına gelen bu işlem, bir kaptan sağ ve sol ele dönüşümlü olarak üçer kere su dökülmesiyle gerçekleştirilir.

Burada, bu bölüm boyunca geçen “el ve ayakları yıkama amacıyla” şeklindeki ifade yerine sadece “yıkanma amaçlı” denmektedir. Bu da, *Kiyor*’un,

başka bir “yıkama, temizleme ve arındırma” özelliğine sahip olduğunu gösterir. Zira *Kiyor*, Altın Buzağı günahını onarma özelliğine de sahiptir (*Ets Hayim*; Rabi Moşe İbn Habib).

Kaideli – *Targum*; Raşi; İbn Yanah; Radak, *Şerašim*. İbranice **Kan**. Bkz. Melahim I 7:38; Divre Ayamim II 4:14 (krş. ibn Ezra). Bu kaidenin şekli, ters çevrilmiş bir tencereye (*Talmud – Zevahim* 22a, *Tosafot* o.a., **Kal Vahomer** k.b.; *Maase Hošev* 6:9) ya da açık bir kutuya (*Tosafot*) benzeyecektir. Bazıları bunun 3 tefah (18cm.) yüksekliğinde olduğunu söyler (Rabenu Meyuhas).

Bet-Amikdaş zamanında, bu kaide, *Kiyor*’un suyla dolmasını (*Yad – Bet Abehira* 3:18) ve tümüyle bir kuyuya indirilebilmesini (a.y., *Raavad* o.a.; *Talmud – Yoma* 37a; *Talmud – Zevahim* 20a; *Yad – Biyat Amikdaş* 5:14) sağlayacak bir mekanizma içerecek şekilde yapılmıştır. Benzer bir mekanizmanın *Mişkan*’daki *Kiyor*’da da olması muhtemeldir (*Tora Şelema* 38:6).

[Bakır] Mizbeah’ın arasına – Yani avluda yer alan ve *korban*ların yakıldığı *Mizbeah*’ın. İleride (40:29) bu *Mizbeah*’ın Buluşma Çadırı’nın girişi önüne koyulduğu söylendiğine göre, *Kiyor* tam olarak “arada” olmayacaktır; başka bir deyişle Çadır’la *Mizbeah* arasında yol üstünde bulunmayacaktır. Bunun yerine bu bölgede, ama arada engel oluşturmayacak şekilde güney duvarına biraz yakın bir yerde konumlanmıştır (*Talmud – Zevahim* 59a; Raşi).

İçine su doldur – “İçine dolduracağın sıvı, tam olarak su statüsünde olmalıdır”. *Kiyor*’a doldurulacak suyun kaynak ya da yağmur suyu olması şart değildir. Tek şart, renginin değişmemiş olmasıdır; zira rengi değişmiş olan su, “su” statüsünden çıkmış sayılır (Ralbag; *Meam Loez*).

19. Elleriyle ayaklarını – Çeviri Raşi’ye göre yapılmıştır. İbranice *Et Yedeem Veet Ragleem*. Burada fazla kullanılan *Veet* bağlacı el ve ayak-

כג וְאֵתָהּ

קַח-לָךְ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מֶרְדְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמֹן-בֶּשֶׂם מִחֲצִיתוֹ חֲמֵשִׁים
 24 וּמֵאֲתָיִם וְקִנְה־בֶּשֶׂם חֲמֵשִׁים וּמֵאֲתָיִם: כֹּד וְקֹדֶה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בִּשְׁקָל הַקֹּדֶשׁ
 25 וְשֶׁמֶן זֵית הַיֵּן: כֹּה וְעֲשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת-קֹדֶשׁ רֶקֶח מִרְקַחַת מִעֲשֶׂה
 רֶקֶח שֶׁמֶן מִשְׁחַת-קֹדֶשׁ יִהְיֶה:

3:111). Tarçın, ağacın kabuğundan elde edilir ve her zaman güzel kokulu olmayabilir. Burada kullanılacak olan, güzel kokuya sahip olandır (Raşi).

Başkalarına göre ise, *Tanah*'ta geçen **Kinamon**, öd ağacı (*Aquilaria agallocha*) kütüğünü ifade eder (Radak, Şeraşim; krş. Saadya Gaon). Bahsedilen güzel kokulu madde de bu ağaçtan sızan reçinedir. Bu ağaç, Doğu Hindistan ve Güneydoğu Asya'da yetişir ve günümüzde de tütüsü ve parfümlerde kullanılmaktadır.

Başka antik kaynaklara göre, bahsedilen **Kinamon**, Seylan'da elde edilen ürün değil, Arabistan'dan (Theophrastus, *Bitkilerin Tarihi* 9:4; Strabo 16:778; Diodorus Sicculus 2:49, 3:46) ya da Etyopya'dan (Pliny 12:42) gelen bir bitkidir. Bazıları bunu Mekke samanı (Eski İspanyolca'da *paja de Mecca*; Ramban; Abravanel) olarak tanımlarlar. Bu, deve yemi olarak kullanılırdı (*Midraş – Şir Aşirim Raba* 4:4). Bahsedilen **Kinamon**'un Erets-Yisrael'de de yetiştiğini belirten kaynaklar vardır (*Talmud Yeruşalmi – Pea* 7:4; *Midraş – Bereşit Raba* 65:17; *Kaftor Vaferah* 10, 31a).

Güzel kokulu kamyş – İbranice Kene Bosem. Antik kaynaklar bunu bir su bitkisi olarak tanımlar (*Septuaginta*; *Mişna – Keritot* 1:1, Ramban; Saadya Gaon; İbn Yanah). Bu, eğir otu (*Acoras calamus*) olarak bilinen bitkidir. Azakeğeri ve hazambelî olarak da bilinen bu su bitkisi, genellikle göllerin, su birikintilerinin ve durgun suların kıyılarında yetişir. Anlaşıldığı kadarıyla eski dönemlerde, Erets-Yisrael'in Hula yöresinde buna benzer bir bitki türü yetiştirdi (Theophrastus, *Bitkilerin Tarihi* 9:7). Başka kaynaklar ise bunun bir Hint Bitkisi olduğunu ima etmektedir. Bu, kırmızı renkli samanı andıran *Cympopogon martinii*dir (*Yad – Kele Amikdaş* 1:3). Ses benzerliği ve *Septuaginta*'nın çevirisi temel alındığında, bazıları **Kene Bosem**'i kendir ya da kenevir bitkisi olarak tanımlamaktadır.

Bu “kamyş”ı, tarçın ağacı kabuğu olarak tanımlayanlar da vardır (Radak, Şeraşim; Şilte

Agiborim; *Meam Loez*). Bazıları **Kinamon**'un kütük, **Kene Bosem**'in ise kabuk olduğunu öne sürer (Abravanel).

24. Çin tarçını – Radak, Şeraşim; *Peshita*; *Vulgate*. İbranice **Kida**; Aramca **Ketsia** (*Targum*; *Mişna – Kilayim* 1:8). Çin tarçını, defnegillerden, Çin'de yetişen *Cinnamomum cassia* ya da *Cassia lignea* ağacının kabuğudur (*Pahad Yitshak, Ketoret* k.b.; krş. Pliny 12:43; Theophrastus, *Bitkilerin Tarihi* 9:7; Diodorus Sicculus 3:46; Herodot 3:110).

Eski dönemde **Kida** olarak adlandırılan madde, *Talmud*'da **Koşt** olarak geçen *costus*tur (*Yad – Kele Amikdaş* 1:3; Saadya Gaon; İbn Yanah; krş. Raşi). *Costus*, Keşmir'in dağ yamaçlarında yetişen ve hem tütüsü hem de parfümeride kullanılan *Saussia lapa* adlı bitkidir. Bazıları bunun sedef otuna çok benzediğini söyler (*Meam Loez*).

Septuaginta, buradaki **Kida**'yı *iris* olarak çevirir. Bu, olasılıkla *Castus speciosus*tur. Başkaları ise bunun Çin tarçınına benzeyen ve Afrika sahillerindeki Meuzel adlı bölgeden gelen bir bitki olduğu görüşündedir (krş. Dioscorides, *De Materia Medica* 1:13). Bir görüş de bunun amber ya da zencefil olabileceği doğrultusundadır (*Meam Loez*, İngilizce çeviri).

İn – Yaklaşık 3,6lt.

25. Kutsal mesh yağı – “Kodeş – Kutsal / Kutsiyet” sözcüğü, iki kavramı belirtir: [1] Ayırma. Örneğin Tanrı “Kutsal” olarak nitelendirilir, çünkü O, her şeyden üstün ve tamamen ayırdır. Bu kavram, zeytinyağı ile simgelenmektedir; çünkü zeytinyağı da başka sıvılarla karışmaz. Yel pazenin diğer ucuna gidersek, bir fahişeye verilen isim de **Kedeşa**'dır (Bereşit 38:21; Devarim 23:18), çünkü böyle bir kadın, insan haysiyeti kavramından tamamen uzak ve ayırdır. [2] İnsanın kendisini yüksek bir amaca adanması. Mesh işlemi, **Kodeş** sözcüğünün her iki anlamını da bir araya getirir: bu işlemle Koenler ve Mişkan, dünyevilikten ayılmakta ve Tanrı hizmetine adanmaktadır (Hirsch).

²³ “Ve sen; kendine güzide koku hammaddeleri al: 500 [şekel] halis mür, yarısı 250 [şekel] olacak miktarda] güzel kokulu tarçın, 250 [şekel] güzel kokulu kamış

²⁴ ve 500 [şekel] Çin tarçını – [hepsi] kutsiyet [konularındaki] şekel standardına göre [tartılacak] – ayrıca, 1 in zeytinyağı.

²⁵ “Bunu, kutsal mesh yağı haline getireceksin. [Bu, özellikle] Kutsal mesh yağı [üretimi hedeflenerek,] parfümcü ustalığıyla harmanlanmış bir karışım halinde olmalıdır.

malarında da kullanılacaktır.

Mesh yağının üretilmesi, *Mişkan*’ın diğer bölümlerinin üretiminden farklı olarak, bizzat Moşe tarafından gerçekleştirilecektir (*Or Ahayim*). Mesh yağı, Tanrı’nın İsteği’ne yüksek bir bağlılık derecesiyle bağlanmayı simgelediği için, Moşe tarafından üretilmesinin gerekliliği kolayca anlaşılmaktadır. Moşe’nin ürettiği bu yağ, bu amaçla kullanılan tek yağdır. I. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarında, ulusun zayıfladığı günlere kadar, David’in soyundan gelen kralları ve *Koen Gadollar*’ı mesnetmekte de bu yağ kullanılmıştır. Bu yağ da Kral Yoşiyau’nun gizlediği kutsal araçlardan biridir (bkz. 26:34 açık.).

23. Ve sen – Tanrı, *Mişkan*’ın tüm eşyaları arasında sadece mesh yağının üretimi için Moşe’ye, “sen [yapacaksın]” demiştir. Bu da, *Mişkan*’a yapılan başışa güzel koku hammaddeleri de dahil olmasına karşın (25:6), mesh yağı için gerekli olan maddelerde Moşe’nin bizzat payı olması ve karışımı da Moşe’nin yapması gerektiğini göstermektedir (*Or Ahayim*).

Güzide – Değerli ve önemli. Başta gelen (Raşi; Raşbam). İbranice **Besamim Roş**. Tam çeviriyle “başlıca güzel koku hammaddeleri”.

[Şekel] – Krş. s.p.

500 [şekel] – Yaklaşık 11,5kg.

Halis – Saf ve katıksız. Her türlü karışımdan arınmış. İbranice **Deror**. Bu sözcük “özgürlük” anlamındadır (bkz. Vayikra 25:10). Başka bir deyişle, kullanılacak madde, yabancı herhangi bir maddeden ya da manevi kirlilikten “bağımsızdır” – özgürdür (İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*). Başka Sami dillerindeki benzerlerine göre, “akıcı” ya da granüller halinde pıhtılaşmış” (bkz. s.a.) anlamını önerenler de vardır.

Mür – *Yad – Kele Amikdaş* 1:3, Raavad o.a.; Ramban; Rabenu Behaye; *Septuaginta*. İbranice **Mor**. Mür, *Burseracea* ailesine mensup ağaç ve çalılıklardan [özellikle *Commiphora myrrha*, *Commiphora abyssinica* ve *Commiphora schimperi* cinslerinden] elde edilen bir tür reçinedir. Bu reçine, Arabistan, ve Afrika’nın buraya yakın

bölgelerindeki küçük, dikenli ve gri kabuklu ağaçlardan elde edilir. Mür granülleri, kahverengi, kırmızı ve sarı renklerde, yağlımsı bir yapıda olup, zamanla sert ve gevrek bir hal alır. İnsanı ferahlatan, pelesenkinkini andıran bir rayihası ve kalıcı, acı bir tadı vardır. **Mor** şeklindeki ismi de “**Mar** – Acı” sözcüğüyle yakınlık içindedir.

Birçok otorite ise, bunun bitkisel bir madde olmadığını, misk adlı güzel kokulu bir madde olduğunu öne sürer (Saadya Gaon; *Yad – Kele Amikdaş* 1:3; Abravanel; krş. Radak, *Şeraşim*; İbn Yanah). Bu madde, genel olarak Nepal ve Tibet’te yaşayan misk ceylanının boynundan ya da karnındaki bir yerde biriken kandan elde edilir. Bu görüşle, önceki açıklamada “*halis*” şeklinde çevirdiğimiz **Deror** sözcüğü farklı bir anlam kazanmaktadır. Zira bu ceylan türü, “özgürce” dolaşıp çalıların arasına girdikçe, vücudunun çizilen ve yaralanan yerlerinden bu kan akıp pıhtılaşır ve insanlar bunu toplar. Dahası, özgür dolaşmayan miskten elde edilen esans makbul değildir (Ramban; *Meam Loetz*).

Yarısı 250 [şekel olacak miktarda] – Yani toplamda 500 şekel. Fakat tartma işlemi 250’şer şekelden iki bölüm halinde yapılacaktır (Raşi; *Talmud – Keritot* 5a; Ralbag; krş. *Yad – Kele Amikdaş* 1:2). Özellikle buradaki baharatlar ve koku maddeleri ile ilgili tartım işlemlerinin, miligramına kadar kesin olmadığı açıktır. Başka bir deyişle her tartım işleminde, biraz cömert davranılıp çok az da olsa bir miktar [mesela x kadar] fazla koyulmaktadır. Tora sadece 500 şekel dese, tartılan miktar 500+x şekel olacaktır. Fakat iki tane 250 şekel istenmesiyle, toplam miktar $(250+x) + (250+x) = 500+2x$ olmaktadır. Dolayısıyla “iki tane 250” demekle “500” demek, aslında tam olarak aynı değildir (*Meam Loetz*). Bundan sonraki madde olan “*güzel kokulu kamış*” ise, bütünüyle 250 şekeldir.

Güzel kokulu tarçın – Abravanel [İspanyolca *canela*]; *Septuaginta*; İbn Yanah; *Mişna – Keritot* 1:1, Ramban o.a. İbranice **Kinamon**. Bu, tarçın ağacının [özellikle, defnegillerden Seylan’a özgü *Cinnamomum zeylanicum*’un] kabuğundan elde edilen bir baharattır (krş. *Yad – Kele Amikdaş* 1:3; krş. Theophrastus, *Bitkilerin Tarihi* 9:7; Herodot

- 26 כּוּ וּמִשְׁחָתָ בּוֹ אֶת־אֶהָל מוֹעֵד וְאֶת אֲרֹן
 27 הָעֵדֻת: כּוּ וְאֶת־הַשִּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּנְרָה וְאֶת־כָּל־יָהּ וְאֶת מִזְבֵּחַ
 28 הַקְטָרֶת: כֹּה וְאֶת־מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:
 29-30 כֹּה וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קִדָּשִׁים כָּל־הַנִּגְעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ: ָ וְאֶת־אֹהֲרָן
 31 וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי: ָא וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
 32 לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם: ָב עַל־בֶּשֶׂר אָדָם לֹא
 יִיָּסַד וּבִמִּתְכַנְתּוֹ לֹא תַעֲשֶׂה כִּמְהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:

sözcüğünün sayısal karşılığı 12'dir. Mesh yağının miktarı da 12 log'dur [=1 in]. Yani, en başta 12 log olarak üretilecek olan yağ, kullanıldıktan sonra bile hiç eksilmeyecek, 12 log olarak kalacaktır (Raşi, Sforno). Pişirme sırasında, hem ısı hem de hammaddele emilme nedeniyle yağdan bir miktar kayıp söz konusudur. Ardından bu yağ, yedi gün boyunca her gün, Aaron, oğulları, *Mişkan* ve tüm eşyalarının meshedilmesinde kullanılmıştır. Dahası, I. *Bet-Amikdaş* dönemi boyunca tüm *Koen Gadollar*, hem de yedişer gün boyunca bu yağla meshedilmiştir. Aynı yağ kraların meshedilmesinde de kullanılmıştır. Fakat tüm bu kullanımlar sonrasında bile, 12 log olarak kalmıştır.

II. *Bet-Amikdaş* döneminde bu yağ yoktu. Fakat Vayikra 21:10'da gördüğümüz üzere, bir *Koen Gadol*, mesh yağıyla olduğu gibi, özel giysileri giyerek de göreve atanabilir. Böylece, II. *Bet-Amikdaş* dönemi boyunca bir *Koen Gadol*, yedi gün boyunca bu özel giysileri giyip çıkarır, bu şekilde göreve atanmış olurdu. Mesh yağı, gizlenen diğer kutsal eşyalarla birlikte *Maşiah* döneminde tekrar kullanılacaktır (Abravanel; *Meam Loez*).

Benim için, kutsal mesh yağı – Yağın, *Koenler*'e emanet edildiğini söylemek yerine, pasuk, yağın “Tanrı için” olduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle, bu yağ, sadece “Tanrı için” – Tanrı Adına yüksek görevde bulunacak kişiler [yani *Koen Gadollar* ve krallar] için kullanılabilir. Bunların dışında kullanımı yasaktır (bkz. s.p.). Dahası, bu yağ, geldiğinde kral *Maşiah*'ı meshetmekte de kullanılmak üzere Tanrı tarafından korunacaktır (Ramban).

İbn Ezra, bu listede krallardan bahsedilmemesinden yola çıkarak, kralların meshinin sadece “anın gerekliliği” olarak uygulandığını öne sürer. Fakat diğer otoriteler bu görüşte değildir. Bu yağla meshedilen krallar, sadece David hanedanına

mensup olanlardır. Gerçekte bir kralın oğlu, otomatik olarak kral olur ve ayrıca meshedilmesine gerek yoktur (krş. Devarim 17:20). Yine de David'in ardından Şelomo'nun meshedildiğini görüyoruz (Melahim I 1:39). Fakat bunun amacı, o dönemde halk arasındaki kimin kral olacağına dair belirsizliğin giderilmesiydi. Benzer nedenlerle krallar Yoaş ve Yeohaz da meshedilmişlerdir. Peygamber Elişa, David hanedanından olmamasına karşın kral Yeu'yu meshetmiştir (Melahim II 9:6). Ama bu işlem için bu mesh yağını değil, kaliteli bir pelesenk yağı kullanmıştır (*Meam Loez*).

32. [Yersiz olarak] ... dökülmemelidir – Bu yağın, kendi kullanım amacı ve hedef kitlesi dışında kullanılması yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 62 (*Sefer Ahimuh*). Başka bir deyişle, yağ ilk olarak *Mişkan*, eşyaları, Aaron ve oğulları, onların özel giysileri için kullanılacak, gelecekte istisna olarak sadece I. *Bet-Amikdaş*'ın özel eşyaları bu yağla meshedilecektir. Mesh yağının “hedef kitlesi” bundan sonraki *Koen Gadollar* ve krallardır. Dolayısıyla başka bir insanın bedenine sürülmemelidir. Diğer yandan yağ, “hedef kitle” için bile olsa “kullanım amacının dışında” da sürülemez. Bu yüzden, örneğin bir *Koen Gadol*, meshedilirken, yağ vücudun sadece alın bölgesine uygulanabilir. Dahası, kullanılmış olan yağ da, vücudun başka yerine aktarılamaz. Bu da, bir *Koen Gadol*'un uygun şekilde alınına sürülmüş olan yağa elini değdirip, vücudunun başka bir bölgesine aktarmasının bile, yasağın delinmesi anlamına geldiğini gösterir (*Talmud – Keritot* 7a). Ve bu yasağın çiğnenmesi, son derece ağır bir cezayı gerektirmektedir (s.p.).

Ceza, yağdan 1 *kazayit* (yaklaşık 27gr.) sürülmüşse geçerlidir. Daha azı için ceza yoktur. “İnsanın bedenine” denmesi, bu yağın eşyalara, hayvanlara ve ölümlere sürülmesi halinde, bu ceza-

²⁶ “Onunla, [şunları] meshedeceksin: Buluşma Çadırı’nı, Tanıklık Sandığı’nı,

²⁷ masayı ve araçlarını, *Menora*’yı ve araçlarını, tütsü *Mizbeahı*’nı,

²⁸ *korban Mizbeahı*’nı ve araçlarını, kazanı ve kaidesini.

²⁹ [Bu mesh işlemiyle, tüm] Bunları kutsamış olacaksın. En üst düzeyde kutsiyete sahip olacaklar ve onlara değen her şey “kutsal” konumunu elde edecektir.

³⁰ “Aaron’u ve oğullarını da [bu yağla] meshedecek, onları Bana *Koenlik* etmeleri için kutsal kılacaksın.

³¹ “Bene-Yisrael’e de konuşup şöyle de: Bu, nesilleriniz boyunca Benim için kutsal mesh yağı olarak kalacaktır.

³² [Yersiz olarak] Bir insanın bedenine dökülmemelidir. Ayrıca [burada verilen] formülüyle, aynısını yapmayın. Kutsaldır ve sizin için de kutsal olarak kalmalıdır.

Haline getireceksin – Bu sözler, Tora’nın bir emrini içerir. Bu emre göre, nesiller boyunca, *Koen Gadollar* ve krallar bu yağla meshedilmelidir. Bu yağla *Mişkan* ve eşyalarının yanında, inşaatı bittiğinde I. *Bet-Amikdaş*’ın özel eşyaları da meshedilmiştir. Yağ sürekli olarak, kullanıma hazır halde olacaktır ve bu sayede ihtiyaç anında üretimi için bir an bile beklenmeyecek, bu üst düzeyde önemli işler aksamayacaktır. *Mitsvat Ase* No. 46 (*Sefer Ahinuh*).

Parfümcü ustalığıyla – Tora bunun detayına girme gereği görmemiştir; zira o dönemde “*parfümcü ustalığı*”nın ne tip bir üretimi ifade ettiği biliniyordu (Ramban). Mesh yağı, koku veren hammaddelerin, ince ince öğütülüp karıştırıldıktan sonra, özlerini suya bırakana kadar suda bekletilmeleri, saha sonra suyun üzerine yağın dökülmesi ve suyun hafif bir ateşle yavaş yavaş kaynayıp buharlaştırılmasıyla elde edilecektir. Bunun sonucunda tüm esans, yağa karışacaktır (*Yad – Kele Amikdaş* 1:2; *Talmud – Keritot* 5a). Başka bir görüşe göre ise yağ doğrudan bu maddelerle kaynatılıp sonra süzülecektir (a.y.). Fakat yağın, kullanılan hammaddeye olan oranına bakıldığında, ilk görüş daha olasıdır (Ramban; Sforno).

26. Meshedeceksin – Tüm mesh işlemleri X [ya da Kaf] şeklinde yapılacaktır (bkz. 29:7 açık.). Tek istisna krallardır. Bu yağ, bir kralın meshedilmesinde kullanılacağı zaman, bir taç misali, başın tüm çevresine yağ sürülecektir (Raşi).

Mişkan, eşyaları, *Koenler* ve krallara yapılan meshetme işlemi, yüksek bir göreve başlangıcı belirtir. Bu açıdan çeviri “meshetme” şeklindedir; zira bu da yüksek göreve atamayı ifade eden bir sözcüktür. Bu anlamın olmadığı yerlerde ise çeviri “yağ sürmek” şeklinde olmalıdır (bkz. 29:2; *Targum Onkelos*).

28. Korban Mizbeahı’nı – Tam çeviriyle “*Ola-korbanı Mizbeahı’nı*”. Fakat elbette, burada kast edilen tüm hayvan *korban*larının yakıldığı dış *Mizbeah*’tır. *Ola-korbanı* tümüyle yakıldığı için bu *Mizbeah*’ı daha çok temsil ettiğinden, bu tanım kullanılmaktadır.

29. [Bu mesh işlemiyle] – Pasuğun bundan sonraki sözcükleri “[*ayrıca*] bunları kutsayacaksın” şeklinde de anlaşılabilir. Bu durumda, kutsamanın ayrı bir işlem olduğu sonucu çıkardı. Fakat doğru anlayış şekli bu değildir. Zira kutsama, meshin bir sonucudur (Raşi).

Onlara değen her şey – *Mişkan*’ın eşyalarının “en üst düzeyde kutsiyete sahip” olması, onlara değen her şeyin de “kutsal” konumunu elde etmesiyle ifade bulacaktır. Şöyle ki; normalde *Mişkan*’da yapılan işlemlerde kullanılan bir madde [örneğin, normalde *Minha* sunularında getirilen yağ ve un] “kutsal” niteliğindeki bu kaplara koyulduğu anda, [koyulmadan önce böyle bir niyet olmasa bile] doğrudan “kutsal” etiketine sahip olur ve kutsal amaçlar dışında kullanılamaz; ayrıca kutsiyeti paraya da aktarılamaz. Diğer yandan, böyle bir kabın içine, normalde kutsal işlemlerde kullanılmayan [örneğin çakıl taşları gibi] maddeler koyulursa, içindekilerin statüsünde bir değişiklik olmaz; zira zaten bunların kutsal konularda kullanımı yoktur (Raşi).

Bir görüşe göre, pasuğun anlamı “onlara değecek olan herkes, [öncelikle kendisini] kutsiyete uygun hale getirmelidir” şeklindedir (Raşbam; krş. 29:37 açık.).

31. Bu, nesilleriniz boyunca ... kalacaktır – “*Bu*”; yani Moşe’nin bizzat üreteceği yağ, mucize eseri hiç eksilmeden, ebediyen varlığını sürdürecektir, böylece daha fazla yağın yapılmasına hiçbir zaman ihtiyaç olmayacaktır. “*Ze – Bu*”

33 **גַּם אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כְּמַהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל-זֶרַח וְנִכְרַת מִעַמּוּיוֹ:**
 34 **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח-לָךְ סָמִים נָטָף | וּשְׁחַלֵּל וְחִלְבְּנָה סָמִים
 וְחִלְבְּנָה וְכַה בְּכֹד יִהְיֶה:**

koku çıkarır.

Başka kaynaklar **Shelet**'in bir kök türü olduğunu öne sürerler (Raşi). *Talmud* da bunun her yıl çiçek açan bir bitkiden geldiğini ima etmektedir (*Keritot* 6b). Bazıları bunu bir kaya gülü olan *Cistus ladaniferus*la bağdaştırır. Zira bunun da tırnağı andıran yaprakları vardır. Bir görüşe göre bu *Eugenia carophyllata* cinsi bir bitkidir (*Amilon Aivri Amerukaz – Even Şoşan*).

Onika, arı hale gelmesi için acı burçaktan elde edilen bir alkali solüsyonla ovalanır (krş. *Mişna – Maaser Şeni*, Rambam o.a.). Ardından kokusunu keskinleştirmek için kebere (*Caparis spinosa*) meyvesinin özsuğu (bkz. *Talmud – Betsa* 25b, *Tosafot* o.a., **Vetsalaf** k.b.) ya da sert beyaz şarap içinde bekletilir (*Talmud – Keritot* 6a; *Yad – Kele Amikdaş* 2:5).

Galbanum – Raşi; *Septuaginta*. İbranice **Helbena**. İran'da yetişen *Ferula galbaniflua* cinsi bitkinin sarı-kahverengi reçinesidir (Pliny 12:56, 24, 13; Dioscrides, *De Materia Medica* 3:97). Bazılarına göre buradaki **Helbena** normal günlük ağacıdır (*Mişna – Keritot* 1:1, Rambam o.a.).

Bu madde, tek başınayken oldukça itici ve kötü bir kokuya sahiptir (*Talmud – Keritot* 6b). Hahamlarımız, buradan yola çıkarak, halk içinde tavır ve davranışları iyi olmayan kişilerin de aslında halkın bir parçası olduğunun unutulmaması ve onların da dualara mutlaka katılması gerektiğini öğretirler (Raşi). Bu nedenle, berbat kokmasına karşın, eğer bu bitki tütsü karışımına dahil edilmezse, tütsü geçersizdir. Böylece tütsü, Yahudi birliği fikri bağlamında, ister dürüst ister günahkar olsun, istisnasız her Yahudi'nin Tanrı hizmetinde pay sahibi olduğunu göstermektedir.

[Başka] Güzel koku maddeleri – Burada sadece dört maddenin ismi geçmekte olmasına karşın, geleneksel olarak, *Bet-Amikdaş*'taki tütsüde, yedi ek madde daha vardır. Böylece, tütsü toplam olarak 11 maddeden oluşacaktır (bkz. s.p. açık.). Burada sadece dördünün verilmesi, bu dördünün vazgeçilmez olduğunu gösterir. Bunlara, güzel koku verecek başka maddeler de eklenecektir. Hahamlarımız, tütsüye, bu dördünün dışında sadece yedi maddenin daha uygun bulunduğunu

öğretirler (*Midraş – Şir Aşirim Raba* 3:7; Ramban).

Pasukta önce “güzel koku maddeleri” denmiştir. Bu, çoğul bir tanımdır ve asgari çoğul, 2'dir. Bunun ardından 3 tane maddenin ismi verilmiş, toplamda 5'e ulaşılmıştır. Ardından bir kez daha “[başka] güzel koku maddeleri” denerek, o ana kadar sayılanların adedinde başka maddelerin olacağı ima edilmiştir. Böylece ilk 5'in üzerine 5 tane daha eklenecek, toplamda 10'a ulaşılacaktır. En sonda da “saf günlük” denerek, tütsüde toplam 11 koku maddesi kullanılacağına gönderme yapılmıştır (*Talmud – Keritot* 6b; Raşi).

Sforno, burada ismi verilen dört maddeyle, mesh yağında sözü geçen dört maddenin tamamen farklı olduğunu ve tütsüde, mesh yağındakilere “ek olarak” buradakilerin kullanılacağını öne sürer. Buna göre, pasuktaki ilk “güzel kokulu maddeler” ifadesi, mesh yağındakileri ifade etmektedir. Böylece, toplam sekiz maddeye, parfümeri ustalarının genel olarak güzel koku maddelerini en iyi hale getirmekte kullandıkları üç madde, Hint sümbülü, costus ve safran katılacak, böylece toplam 11 madde olacaktır.

Günlük – İbranice **Levona**. Bu, *boswellia* cinsi ağaçlardan, özellikle Arabistan'da yetişen *Boswellia carterii* ve *Boswellia frereana* ile Hindistan'a özgü *Boswellia serratae* ağaçlarından elde edilen bir reçinedir. Sarımtırak ve yarı-saydam olan bu reçine, acı ve mide kaldıran bir tada sahiptir. Serttir ve dolayısıyla öğütülebilir. Yakıldığında da oldukça kuvvetli bir koku salıverir.

Birbirine eşit [ölçüde] olsun – *Targum; Talmud – Keritot* 5a; Raşi; Saadya Gaon. Fakat Tora bunun miktarının ne olması gerektiğini söylememiştir (bkz. s.p. açık.). Alternatif olarak “her biri [karıştırılmadan önce] ayrı ayrı öğütülsün” (İbn Ezra; krş. *Yad – Kele Amikdaş* 2:5).

³³ Bunun aynısını [oluşturacak] harmanı yapan veya bu [yağdan], yetkisiz birine süren kişi, halkından kesilip atılacaktır.”

[121. Tütsü]

³⁴ Tanrı Moşe'ye [şöyle] dedi: “Kendine bazı güzel koku maddeleri al: Pelesenk, onika, galbanum, [başka] güzel koku maddeleri ve saf günlük. [İsmi verilenler,] Birbirine eşit [ölçüde] olsun.

ya layık olunmayacağını gösterir (*Talmud – Keritot* 6b). Ayrıca bir *Koen Gadol* ya da kral bu yağı gereksiz yere, ama mesh işlemi şeklinde vücuduna sürdüğü takdirde cezaya layık olur. Fakat rastgele sürmesi, cezayı gerektirmez. Diğer yandan, alelade bir kişi, bu yağı rastgele sürünse bile cezayı hak eder (*Meam Loez*).

Aynısını yapmayın – Mesh yağının aynısını, burada verilen formül kullanılarak yapmak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 63 (*Sefer Ahinuh*). Bunun çiğnenmesi de, aynı ağır cezayı gerektirir (s.p.).

33. Aynısını [oluşturacak] harmanı yapan – Tora'da belirtilen [1 in zeytinyağına uygun miktarlarda hammaddelerin kullanıldığı] formülü aynen yapan (Raşbam). Fakat aynı oranlarla da olsa, örneğin yarım ya da çift ölçek yapan kişi bu yasayı ihlal etmiş olmaz (Raşi; bkz. s.a.).

Bu [yağdan], yetkisiz birine süren – Özellikle Moşe Rabenu'nun ürettiği “bu yağdan”, yetkisiz [yani krallık ya da Koen Gadolluk müessesesi dışındaki] birine süren. Fakat, bir kişi, önceki ifadedeki yasayı ihlal ederek, tamamen aynı miktarda maddeler kullanıp mesh yağının aynısını üretirse [ve böylece belirtilen cezaya layık olursa] bile, ürettiği bu yağı vücuduna süren başka biri, hiçbir yasayı ihlal etmiş olmaz (Raşi).

Halkından kesilip atılacaktır – Bu, insanın ruhunun, manevi kaynağıyla bağlantısının kesilmesi anlamına gelen *Karet* cezasıdır (bkz. Bereşit 17:14 açık.). Dolayısıyla önceki iki açıklamada değinilen yasakları bilinçli olarak ihlal eden bir kişi, *Karet*’le cezalandırılır. Fakat bu yasakları farkında olmadan delen [örneğin bunun yasak olduğunu bilmeyip sonradan öğrenen] bir kişi, “*Hatat Kevua – Sabit Hatat-korbanı*” getirmelidir. “Sabit”ten kasıt, bu *korbanı*, kişinin zengin ya da fakir olusundan bağımsız olarak, herkes için eşit olmasıdır. Günaha bağlı olarak, küçükbaş bir hayvan getirilir (*Sefer Ahinuh; Yad*) [bazı *Hatat-korbanları* ise kişinin maddi durumuna göre, büyükbaş, küçükbaş, kuş arasında değişkenlik gösterebilir. Bu tip *korban-*

lara “*Korban Ole Veyored – İniş Çıkışlı [=Değişken] Korban*” adı verilir].

34-38. Tütsü. Sabah ve öğleden sonra olmak üzere, günde iki kez *Mişkan*’ın içindeki altın *Mizbeah*’ta tütsü yapılacaktır (p.7-8). Tütsünün kokusu, Bene-Yisrael’in Tanrı’ya, O’nu memnun edecek şekilde hizmet etme sorumluluk ve arzusunu simgeler.

34. Pelesenk – *Yad – Kele Amikdaş* 2:4; krş. *Talmud – Keritot* 6a; Raşi; Radak, Şeraşim; Saadya Gaon; *Mişna – Keritot* 1:1, Rambam o.a. İbranice **Nataf**. Bu “sızma” anlamını veren bir sözcüktür. Balsam olarak da bilinen madde, *Talmud*’da *ketaf* olarak geçen ve genel olarak Yemen’le Mekke civarında yetişen *Commiphora opobalsamum* ağacından sızan reçineyi ifade eder. İbranice’de pelesenki daha çok ifade eden sözcük **Tsori**’dir (bkz. Bereşit 37:25). Bazıları *Nataf*’ın, ağacın öz suyundan çok kütüğü olduğunu öne sürer (Ramban).

Septuaginta’nın buradaki çevirisi *stacte*, bir tür günlük ağacı reçinesini ifade eder (*Pahad Yitshak, Ketoret* k.b.; krş. Dioscorides, *De Materia Medica* 1:79). Ancak bu Yunanca sözcük aynı zamanda “sızan ya da damlayan bir madde” anlamına da gelebilir ki, bu da *Nataf*’la benzer bir anlamdır ve her türlü reçineyi ifade ediyor olabilir.

Onika – İbranice **Şhelet**. Anlamı “tırnak”tır. *Targum* bu sözcüğü *turf*a olarak çevirmiştir. *Talmud*’daki (*Keritot* 6a) çeviri *Tsiporen* ve *Septuaginta*’nın *onyx* çevirisi de “tırnak” anlamına gelir. Bazıları bunun insan tırnağından elde edildiğini öne sürse de (krş. **Aruh**, *Tsiporen* k.b.) çoğu otorite bunun bir su canlısından elde edildiği görüşündedir (a.y., *Mosif Earuh* o.a.; Ramban). Bu nedenle genel olarak onika (Hirsch; King James çevirisi) ya da blatta byzantia (Abravanel; *Şilte Agiborim* 85) ya da *Onyx marinus*, *Stromus lentiginosus* veya *Unguis odoratus* cinsi deniz kabuklularının kabuk flapları olduğu düşünülür (*Tiferet Yisrael, Homer Bakodeş* 2:67; Krş. Ben Sira 24:15; *Dioscorides, De Materia Medica* 2:10). Onika, yakıldığında çok hoş bir

- 35 **וְעִשְׂתְּ אֶת־הַקְטֹרֶת רֶקֶח מִעֲשֵׂה רוֹקַח**
- 36 **מִמֶּלֶח טְהוֹר קֹדֶשׁ: וְיִשְׁחַקֶּתָּ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְּתָה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת**
- 37 **בְּאֵהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֲנֹעַד לָךְ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְיִהְיֶה־לְךָ**
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמִתְכַנְּתָה לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָךְ לִיהוָה:

la] 60 ya da 70 yılda bir, yarım ölçekli karışım oluşurdu. Bar Kapara şunu da öğretir: [Tütsüye] Az miktar da olsa bal koyulsa, [kokunun keskinliği sebebiyle] kimse orada duramaz. Zaten bal koyulmaz, çünkü Tora'nın bu konuda yasağı vardır (Vayikra 2:11).

Tora her ne kadar tütsüde kullanılacak maddelerin oranlarını vermiyorsa da, Tanrı bunu Moşe Rabenu'ya sözlü olarak öğretmiştir (*Yad – Kele Amikdaş* 2). Burada açık olarak yazılmamasının nedeni, mesh yağından farklı olarak, oran sabit tutulduğu sürece, tam ölçek yapmanın şart olmamasıdır. Mesh yağında ise oran sabit tutulsa bile, yarım ölçek yapmak yasaktır.

Görüldüğü gibi, on bir maddenin dışında, başka maddeler de kullanılmaktadır. Örneğin, *Karşına* adlı bir şehirden gelen [ya da bu adla anılan bir bitkiden elde edilen] özel bir sabun, denizden geldiği için arıtmayı gerektiren onikanın temizlenmesinde kullanılır. Kokusunun keskinleştirilmesi için de, onika, kepere özsuğu [ya da Kıbrıs şarabı] içinde bekletilir. O bulunamazsa, sert beyaz [aslında rosé] şarap kullanılır. Sedom tuzu da yine onikanın kullanılır hale gelmesinde işlev görür. Bir görüşe göre ise bu tuzla, tütsü tuzlanır (bkz. *İyi karışmış* k.b.). *Kipat Ayarden* adlı bir bitki de yine onikanın kokusunu güzelleştirmeye yarar. Bir görüşe göre ise bu Yarden nehrinden elde edilen bir tür köpüktür ve tütsünün hazırlandığı havana sürülerek, koku maddelerinin buraya yapışıp kalmasını ve dolayısıyla miktarda eksilmeyi önler. *Maale Aşan* adlı bir bitki, tütsüye katılarak, dumanının bir sütun halinde yükselmesini sağlar. Bu bitkinin tam kimliğini, sadece köklü bir *Koen* ailesi olan Bet Avtinas bilirdi (*Mişna – Şekalim* 4). Babadan oğla geçen bu bilgiyi aile dışına çıkarmazlardı (*Talmud – Yoma* 38).

Yom Kipur'daki ibadetin bir parçası olarak, *Koen Gadol* iki avuç dolusu tütsü kullanır. El büyüklüğü standart olmadığından, bu güne fazladan 3 *mane* ayrılmıştır. Fakat genel olarak her yıl yaklaşık 2,5 *mane* artar. Buna karşılık, artan miktar yeni yılda üretilene eklenmez; her yıl 368 yeni *mane* ayrılır. Karışıma eklenen Sedom tuzu ile bir-

likte 60-70 yıllık süre içinde 184 *mane*, yani yıllık miktarın yarısı birikir. Bu bilgi, yarım ölçekle hazırlanan bir karışımın bile, oran aynı olduğu sürece kullanılabileceğini gösterir.

Pitum Aketoret'i her gün ve dua kitabına bakarak okumak, *Bet-Amikdaş*'ta tütsü yakmakla eşdeğerdir. Tıpkı tütsüdeki maddelerde eksik olmamasının gerekliliği gibi, okurken de eksik okumamaya dikkat edilmelidir. Bu yüzden on bir maddenin sağ elin parmaklarıyla sayılması gelenektir (*Meam Loetz*).

İyi karışmış – *Targum*; Raşi; Raşbam; Radak, Şeraşim; Saadya Gaon; Sforno. İbranice **Memulah**. Ya da, tütsüye katılan Sedom tuzu nedeniyle “tuzlanmış” (İbn Ezra; krş. İbn Yanah). Ya da “ince ince öğütülmüş” (Ramban).

Saf – Her türlü yabancı maddeden arındırılmış (Sforno). Ya da “net”; ağırlığı titizlikle ölçülmüş ve hiç eksik olmayacak şekilde (*Şilte Agiborim; Meam Loetz*).

Kutsal – Sadece bu işlem için ayrılmış.

36. Tanıklık [Sandığı'nın] önüne – Tütsü, *Mişkan*'daki iç *Mizbeah*'ta, günde iki defa yakılacaktır. Arada *Parohet* olmasına karşın, aynı çadırın içinde olması nedeniyle, Aron *Aberit*'in önünde yakılması söylenmektedir (Raşi). Farklı bir görüşe göre ise, bu pasukta düzenli olarak her gün yakılan tütsüden değil, *Yom Kipur* ibadeti sırasında yakılardan bahsedilmektedir. Bu özel ibadet sırasında, *Koen Gadol* tütsüyü doğrudan *Kodeş Akodaşim*'in içine getirip Aron *Aberit*'in önünde yakar (Ramban; bkz. Vayikra 16:12-13).

37. Kendiniz için yapmayın – Tütsü formülünün aynısını kullanarak benzer bir tütsüyü kişisel zevk için yapmak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 64 (*Sefer Ahimuh*). Mesh yağı sadece verilen miktarlarla yapılabilir. Bu yüzden, onunla ilgili yasak, formülün “aynısını” yapmak üzerinedir. Aynı oranlarla bile olsa farklı ölçekle yapmakta sakınca yoktur. Tütsü ise, yukarıda görüldüğü üzere, oran sabit tutulduğu sürece, farklı ölçeklerde yapılırsa da geçerlidir. Buna bağlı olarak, kişisel yarar sağlama amacıyla bu formülün

³⁵ Bunu, parfümcü ustalığıyla harmanlayıp tütsü haline getir; iyi karışmış, saf ve kutsal olmalıdır.

³⁶ Bundan [belirli bir miktarı] çok ince [olacak şekilde havanda] döv ve ondan [bir miktarı] Buluşma Çadırı'nda, seninle buluşacağım yer olan Tanıklık [Sandığı'nın] önüne koy. [Bu,] Sizin için en üst düzeyde kutsiyete sahip olacaktır.

³⁷ “Yapacağın bu tütsüyü, formülünün benzeriyle [bile olsa] kendiniz için yapmayın. [Bu tütsü] Sizin için, ‘Tanrı Adına kutsal’ olarak kalmalıdır.

35. Parfümcü ustalığıyla – Her madde, kendisine en uygun boyutta olacak şekilde öğütülmelidir. Çünkü her maddenin en iyi koku verdiği bir boyutu vardır ve bu, parfüm ustalarının bildiği bir konudur (Sforno).

Tütsü haline getir – Hahamlarımız, *Bet-Amikdaş*'ta yapılan tüm işlemler arasında, en değerlisinin tütsü olduğunu belirtirler. Bunun bir kanıtı, *korban*ların yakıldığı bakır *Mizbeah*'ın avluda yer almasına karşılık, tütsünün yapıldığı altın *Mizbeah*'ın, *Kodeş*'te bulunmasıdır. Bunun bir nedeni *korban*ların genel olarak bir günahı affettirme amacıyla yapılması, tütsünün neşeyi simgelemesidir.

Tütsünün bir işlevi de, insanın Kötü Dürtüsü'nü zayıflatmasıdır. Tütsünün yapıldığı altın *Mizbeah*'ta hiçbir *korban* yapılmamasına karşılık, isminin yine de “*Zevah* – Hayvan kesimi” sözcüğünden türeyen “*Mizbeah*” olarak adlandırılması, buna işaret etmektedir. Zira burada yapılan tütsü işlemi, manevi kötülük güçlerini zayıflatır ve yok eder.

Bet-Amikdaş henüz tekrar inşa edilmediği için, tütsü yapılamamaktadır. Fakat bu işlem çok önemli olduğu için, yakılacak malzemenin nasıl hazırlandığını anlatan bölümün her gün okunması, büyük yarar sağlayacaktır. Sabah (*Şahrît*) ve akşam (*Minha*) dualarında okunan bu bölüm, “*Pitum Aketoret* – Tütsünün Harmanlanması” olarak adlandırılır. Bu metnin özeti şöyledir:

❧ *Pitum Aketoret*

[Tütsüde kullanılan koku maddelerinin, birim ölçüsü “*mane*”dir. Bu ölçü 100 *şekle* (228gr.) eşittir.]

Hahamlarımız şunu öğrettiler: Tütsünün harmanlanması nasıl yapılmalı? Toplam miktar 368 *maneydi*. Bunun 365 tanesi, bir güneş yılının her günü içindi; yarısı sabah, yarısı akşam üstü tütürülürdü. Kalan 3 *mane* ise *Koen Gadol*'un *Yom Kipur* günü iki avuç dolusu getirdiği bölümdür. Bu, *Yom Kipur* arifesinde tekrar havana koyulur

ve “*Daka Min Adaka* – İncenin İncesi” emri gereği (Vayikra 16:12), [olduğundan daha da] ince hale getirilirdi.

[Tütsüde] On bir koku maddesi vardı: [1] “*Tsori* – *Pelesenk*”, [2] “*Tsiporen* – *Onika*”, [3] “*Helbena* – *Galbanum*”, [4] “*Levona* – *Günlük*” – [bu sayılanların her birinden] 70'er *mane* – [5] “*Mor* – *Mür* (ya da *misk*)”, [6] “*Ketsia* – *Çin tarçımı*”, [7] “*Şibolet Nerd* – *Hint sümbülü*”, [8] “*Karkom* – *Safran*” – [son dördünün her birinden] 16'şar *mane* – [9] “*Koşt* – *Costus*” – 12 *mane*, [10] “*Kilufo* – *Tarçım*” – 3 *mane*, [11] “*Kinamon* – *Öd Ağacı*” – 9 *mane*. [Toplamda 368 *mane* vardır].

[Bunlara ek olarak] 9 *kav* (~10lt.) “*Borit Karşına* – *Karşına Sabunu*”, 3 *sea* ve 3 *kav* (~25lt.) “*Yen Kafrişin* – *Kebere Özsuğu* (ya da *Kıbrıs şarabı*)” (bulunamazsa, sert ve yıllanmış beyaz şarap), çeyrek *kav* (~0,3lt.) “*Melah Sedomit* – *Sedom Tuzu* [nitrat]” ve az miktarda “*Maale Aşan* – *Dumanın dik yükselmesini sağlayan* [bir madde; olasılıkla, nitrik asit içeren *Leptadenia pyrotechnical*]”. Rabi Natan, ayrıca az miktarda “*Kipat Ayarden* – [Olasılıkla] *Sıklamen* [ya da *amber*]” getirilmesi gerektiğini söyler.

Eğer karışıma bal karıştırılırsa, geçersiz olur. Karışıma, [bahsedilenler arasında] herhangi bir maddeyi koymayan, [Tanrı Eliyle] ölümü hak eder. Karşına sabunu, hoş hale gelmesi için onikayı arıtmakta kullanılır. Kebere özsuğu, *onikayı* içinde bekletmek ve kokusunu güçlendirmekte kullanılır.

Rabi Natan şöyle der: [Karışımı hazırlayan kişi, maddeleri havanda] Döverken “*İyice ufala! Ufala iyice!*” der; çünkü ses güzel kokular için iyidir [=ses, motive eder]. Eğer yarı ölçek olarak harmanlanmışsa, geçerlidir. Fakat üçte bir ya da çeyrek ölçek yapıldığı takdirde geçerli olup olmadığı bilinmemektedir. Rabi Yeuda kuralı öğretir: Eğer oranı sabit tutulmuşsa, yarı ölçekle yapılan [gibi] harman, [diğer ölçekler için de] geçerlidir. Ve maddelerinden herhangi birini koymayan kişi, [Tanrı'nın Eliyle] ölümü hak eder.

Bar Kapara şunu öğretir: [Her yıl artan karışım-

- 38 דָּה אִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה כְמוֹהָ לְהַרְיֵחַ בָּהּ וּנְכָרָת מַעֲמִיו: ֥
- 1-2 א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ֖ ב רָאָה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי
 3 בֶּן-חֹר לְמִטֵּה יְהוּדָה: ֙ וְאַמְלָא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָהּ וּבְתִבּוּנָהּ
 4 וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה: ֙ ד לְחֹשֶׁב מַחֲשַׁבְתָּ לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְנֹחֶשֶׁת:
 5-6 ה וּבְחֶרֶשֶׁת אָבֹן לְמַלְאָת וּבְחֶרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכָה: ֙ וַאֲנִי הִנֵּה
 נֹתְתִי אֹתוֹ אֶת אֶהֱלִיאֵב בֶּן-אַחִיסֶמֶךְ לְמִטֵּה-דָן וּבִלְבַּב כָּל-חֻכְמֵי לֵב נֹתְתִי
 7 חֻכְמָהּ וַעֲשׂוֹ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ: ֙ אֶת | אֶהֱל מוֹעֵד וְאֶת-הָאָרֶץ לַעֲדַת
 וְאֶת-הַכֹּהֲנֵת אֲשֶׁר עָלְיוּ וְאֶת כָּל-כְּלֵי הָאֹהֶל:

yerine getirme arzusunu göstermemesi için hiçbir neden yoktur; çünkü Tanrı, bunu gerçekleştirebilmesi için, ona yetenek ve diğer gerekli insani kaynakları zaten bahşetmiştir.

Hahamlarımız, Betsalel'in, Tanrı'nın gökler ve yeryüzünü yaratmakta kullandığı harf kombinasyonlarıyla ilgili mistik bilgiye vakıf olduğunu öğretirler (*Talmud – Berahot* 55a). Bu da, Tanrı'ya ibadetin merkezi ve *Şehina*'nın barınak yeri olan *Mişkan*'ın, evrenin yaratılışına eşdeğer bir şekilde inşa edildiğini ima etmektedir. Gerçekten de, Ramban ve diğer bazı otoriteler, *Mişkan*'ın, tüm evrenin küçük boyutlardaki temsili olduğunu, içindekilerin de Yaratılış'ın temel öğelerini simgelediğini belirtirler.

3. Akıl, anlayış, bilgi – “Hohma – Akıl / Bilgelik”, kişinin başkalarının öğrettiklerinden bilgi edinme yeteneğidir. “*Tevuna – Anlayış*” bilinenleri işleyip, yeni sonuçlar üretebilme kabiliyetidir. “*Daat – Bilgi*” de [*Mişkan*'ın inşası bağlamı içinde] *Ruah Akodeş* yoluyla edinilen ilhamdır (Raşi).

Önce de belirtildiği üzere, Moşe Rabenu, *Mişkan*'la ilgili bazı konuları anlamakta güçlük çekmiştir (bkz. 25:31 açık.). Böyle durumlarda, Tanrı, Moşe'ye, yapılacak eşyanın ateşten bir görüntüsünü göstermiştir. *Midraş*, Moşe'nin buna karşın, Sinay'dan indikten sonra bunun detaylarını tam olarak hatırlamadığı için tekrar Tanrı'ya başvurduğunu, Tanrı'nın da ona “Betsalel'e git; o bunu gereken şekilde yapmayı biliyor” dediğini belirtir. Moşe, Betsalel'e gider ve gerçekten de, son ürün, tam olarak Tanrı'nın Moşe'ye tarif ettiği şekilde çıkar. Tanrı'nın Betsalel'e bahşettiği özel yetenekler, onun isminde de yansımaktadır: “*Betsel E-l – Tanrı'nın*

Gölgesinde”.

4. Titiz hesaplar yapacak – Targum Yonatan; *Lekah Tov*. Raşi'ye göre bu “titiz hesaplar” özellikle karmaşık örgü biçimleriyle ilgilidir (bkz. 26:1 açık.).

6. Dan kabilesinden ... Ahisamah – Tanrı'nın Betsalel'e bir yardımcı verdiğini görmekteyiz. Betsalel, lider ve kral niteliğindeki Yeuda kabilesine mensuptur. Ahisamah ise, hem en düşük nüfuslu olan hem de Yaakov'un cariyeye olan eşlerinden Bila'nın oğlu Dan'ın kabilesindendir. Tanrı bu şekilde hem en üst hem de en alt düzeydeki kabileleri bir anlamda birleştirerek, Tanrı'nın önünde herkesin eşit olduğunu vurgulamıştır. Yine de baş usta olarak Ahisamah değil Betsalel'in atanmasıyla, halkın Ahisamah'ı dikkate almama olasılığı bertaraf edilmiştir.

I. *Bet-Amikdaş*'ın da yine bu iki kabileden kişilerin ortak çalışmasıyla inşa edildiğini görmekteyiz. Kral Şelomo Yeuda kabilesindendi ve işin önemli bölümü, anne tarafından Dan kabilesine mensup olan Hiram adlı bir usta tarafından üstlenilmişti (Divre Ayamim II 2:13; *Midraş – Tanhuma*; Rabenu Behaye).

Doğal yeteneğe sahip – Tam çeviriyle “*bilge kalbe sahip*”. Bkz. 28:3. Bu da, bilgeliliğin bilgeliği çektiğini gösterir. Tanrı, bilge olup bunu kullananlara daha çok bilgelik bahşeder (*Talmud – Berahot* 55a).

7-8. Sıralamada Çadır'a öncelik verilmiştir. Zira her şeyi içerecek olan, odur. Sonra yüksek kutsiyeti sebebiyle Aron *Aberit*, ardından da, Çadır'ın, *Parohet*, kalaslar ve sürgüler gibi bölümlerinden söz edilmektedir. Diğer bölümler de, kendilerine eşlik eden araçların miktarının çok-

³⁸ Kokusundan yararlanma amacıyla bunun benzerini yapan kişi, halkından kesilip atılacaktır.”

[122. Mimarlar]

31.

¹ Tanrı Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi:

² “Gör; [bir] isim atadım: Yeuda kabilesinden Hur'un oğlu Uri'nin oğlu Betsalel.

³ Onu Tanrısal bir ruhla – akıl, anlayış, bilgi ve her türlü işte [ustalıkla] donattım.

⁴ [Bu sayede] Titiz hesaplar yapacak, altın, gümüş ve bakırla [çalışacak].

⁵ Dolgu taşı ustalığı ve doğramacılık – her türlü işi [yapabilecek].

⁶ “Yanına [yardımcı olarak], Dan kabilesinden Ahisamah'ın oğlu Aoliav'ı da verdim. [İkisine ek olarak] Doğal yeteneğe sahip herkesin kalbine de akıl bahşettim.

“Böylece, sana emretmiş olduğum her şeyi yapacaklardır:

⁷ Buluşma Çadırı'nı, Tanıklık [Levhaları] için sandığı, üzerindeki kapağı ve Çadır'ın tüm bölümlerini,

sadece “benzerini” yapmak bile [hatta farklı ölçeklerle olsa bile] yasaktır (Raşi; *Talmud – Keritot* 5a, *Nahalat Yaakov* o.a.). Fakat oran bozulursa, yasak delinmiş olmaz (bkz. s.p. açk.).

Tanrı Adına kutsal – Tütsünün en üst düzeyde kutsal olduğu önceki pasukta söylenmiştir. Burada ise yaparken, tüm niyetin tütsünün “Tanrı Adına” olması gerektiği söylenmektedir (Raşi; *Gur Arye*).

38. Kokusundan yararlanma amacıyla – Burada da, kişisel yarar amacıyla bu yasağın delinmesinin cezası, *Karet*'tir. Diğer yandan bir kişi, kendisinin [ya da herhangi bir bireyin] koklaması amacıyla değil de, *Bet-Amikdaş*'a bağışlamak amacıyla, bu tütsünün tam formülünü bile yapsa, cezaya layık değildir. Bu kişi, *Bet-Amikdaş*'ta yakılırken, kendi yapıp bağışladığı bu tütsüyü koklarsa bile yasağı delmiş sayılmaz. Zira yapma amacı koklamak değil, *Bet-Amikdaş*'a bağışlamaktır; kişisel değil, toplumsaldır (Raşi).

31.

1. Tanrı ... dedi – Bkz. 35:30-36:1.

2. Gör; [bir] isim atadım – krş. *Targum*. Tam çevriyle “çağırdım”. “Gör ve anla ki onu seçmiş olmam boşuna değildir. Zira Kutsal İşler söz konusu olduğunda, ana prensip, bunların Tanrı'nın seçmiş olduğu, emrin temel niteliğini anlamış olan bir kişi tarafından yapılmasıdır” (Sforno).

Hur'un oğlu... – Bkz. 17:10. açk. Dolayısıyla Betsalel, Miryam'ın büyük torunudur.

Moşe Rabenu *Mişkan*'la ilgili emri aldığı zaman

her şeyi kendisinin yapacağını düşünmüştür. Fakat Tanrı Betsalel'i atamış ve “Altın Buzağı günahına engel olmak isterken öldürülen kişinin [=Hur'un (bkz. 32:5 açk.)] torunu gelsin ve bu günahın onarımını sağlayacak inşaatı yönetsin” demiştir (35:30, *Daat Zekenim* o.a.).

Betsalel – *Mişkan*'ın yapımı ile ilgili talimatlar verildikten sonra, Tanrı şimdi de, bu noktada henüz 13 yaşında olan (*Talmud – Sanedrin* 69b) Betsalel'i, inşaatın baş ustası olarak görevlendirmektedir. Betsalel'in, *Mişkan*'ı inşa etmek için gereken birçok el sanatına hakim olması mucizevi değilse, en azından hayranlık uyandırıcıdır. Ne de olsa Mısır'da sadece kaba inşaat işlerinde çalışmış olan Bene-Yisrael'inden, ustalık gerektiren özel sanatları bilecek düzeyde birinin çıkması hiç de olası değildir. Betsalel bu becerilerin ötesinde, “*Tanrısal bir ruhla, akıl, anlayış ve bilgiyle*” donatılmıştır (p. 3). Tanrı, bu sebeple onu görevlendirirken, Moşe'ye “Gör” demektedir: “Mısır'daki kölelikten çıkmış bir gencin tüm bunları bilmesi olası değil. Buradan gör ve anla ki, Betsalel'e tüm yeteneğini özel olarak ben verdim; hatta onu sırf bu işi yapıp Beni onurlandırması için yarattım!”. *Midraş*'a göre, Tanrı, Adam'a tüm nesillerdeki insanların kayıtlı olduğu bir kitap göstermiş ve buraya Betsalel'in görevini de yazmıştır. Burada, Moşe'ye bu kitapta “Betsalel” maddesini göstermektedir: “Gör!” (bkz. Ramban; Rabenu Behaye).

Tanrı, bu şekilde, Bene-Yisrael'e, onları sadece esaretten kurtarmakla kalmadığını, onlara normal insani potansiyellerinin çok ötesinde bir kuvvetle Kendisi'ne hizmet etme becerisi verdiğini de göstermiştir. Yisrael'in, Tanrı'nın İsteği'ni

- ח וְאֶת-הַשְּׁלֶחַן וְאֶת-כִּלָּיו 8
- 9 וְאֶת-הַמִּנְכָּה הַטְּהֵרָה וְאֶת-כָּל-כֵּלֶיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְטָרֶת: ט וְאֶת-מִזְבַּח
- 10 הָעֹלָה וְאֶת-כָּל-כִּלָּיו וְאֶת-הַכִּיֹּר וְאֶת-כַּנּוֹ: י וְאֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת-בְּגָדֵי
- 11 הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת-בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן: יא וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
- 12 וְאֶת-קֶטֶרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ כָּכָל אֲשֶׁר-צִוִּיתָךְ יַעֲשׂוּ: פ יב וַיֹּאמֶר
- 13 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ
- אֶת-שְׁבֻטֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי
- יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:

Şabat'la ilgili uyarımı, Mişkan'la ilgili emri verdikten sonra yapıyorum. **Fakat** *sen* bu emri halka aktaracağın zaman, önce Şabat'ı korumaları gerektiğini söyle; Mişkan'la ilgili emri ondan sonra ver". Nitekim, Moşe'nin böyle yaptığını görüyoruz (35:1-3; *Meam Loez*).

Yine de – “Mişkan, Şehina'nın barınacağı kutsiyette bir yapı olacak. Halk bundan yola çıkarak, Mişkan'ı inşa etme emrinin her şeyin üstünde olduğunu, hatta Şabat günü bile çalışılabileceğini düşünebilir. Onlara bunun doğru olmadığını söyle. Mişkan'ın son derece kutsal olduğu doğrudur. **Yine de** Şabat – Mişkan'ın inşası için bile olsa – hiçbir şekilde ihlal edilemez". Bu da, Şabat günü, Mişkan'ın hazırlığıyla ilgili işlerin hiçbirinin, Şabat günü yapılamayacağını göstermektedir. Bu türdeki işler genel olarak yaratıcı niteliktedir ve bunlara *melaha* adı verilir (bkz. 20:8-9 açık.).

On Emir'e dahil olduğu halde (20:8), Şabat'la ilgili uyarının burada tekrar edilmesinin amacı, ulusun, Mişkan'ın inşasının Şabat'ı ihlal etmemesi gerektiği konusunda uyarılmasıdır. Yisrael, Tanrı'nın Evi'ni yaparken bile Şabat'ı korumalıdır. Bu, Şabat kurallarının “geçerli; hatta manevi endişeler” nedeniyle yumuşatılabileceğini iddia eden kişilerin görüşlerini çürütmektedir.

İbranice **Ah**. Bu sözcük, tam olarak “*fakat; ancak*” anlamındadır. Kanuni bağlamda kullanıldığında, genel kural içinde bazı istisnaların olduğuna işaret eder (Ramban). Nitekim, tüm kutsiyetine karşın, Şabat'ın önüne geçen durumlar da vardır. Her şeyden önce, can tehlikesi söz konusu ise, Şabat kuralları kenara itilir. Sıradaki pasukta Şabat'ın “*sizin için*” olduğunun söylenmesi buna dair bir ima içermektedir: “Şabat size aittir; yaşam

tehlikesi, Şabat'ı ikinci plana iter” (*Talmud – Yoma* 85b). Tora bu sebeple “Şabatlarımı gözetmelisiniz” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu çoğul kullanım, “Daha sonra birçok Şabat'ı koruyabilme uğruna, canınızı kurtarmak için bir tek Şabat'ı ihlal etmelisiniz” prensibine de dayanak oluşturmaktadır (*Or Ahayim*; ayrıca bkz. s.a.).

Genel olarak, belirli ve sabit bir vakti olan bir mitsva, Şabat kurallarının bile üzerine çıkar ve o gün yerine getirilir. Örneğin *Berit Mila* [bebeğin sağlığı elverdiği takdirde] sekizinci günde yapılır ve bu gün Şabat'a rastlarsa bile, kesme gibi işlemler içermesine karşın yine de yerine getirilir. Benzer şekilde, hayvan kesimi, ateş yakmak gibi işlemler Şabat günü yasak olmasına karşın, *Bet-Amikdaş*'taki düzenli *korbanlar*, Şabat günü de yapılır (Sforno; ayrıca bkz. p. 16 açık.). Bu gibi durumlarda Şabat kuralları ikinci planda kalır. Fakat bunların dışındaki her türlü durumda, Şabat'ı ihlal etmek ciddi cezaları olan bir yasaktır (s.p.).

Şabatlarımı – Çoğul kullanım, basit anlamda yıl içinde çok sayıda Şabat olduğunu ve istisnasız hepsinin korunması gerektiğini belirtir. Daha derin anlamıyla ise, kelime, Şabat'ın iki farklı yönüne işaret etmektedir: “**Zahor – Hatırla**” (20:8) ve “**Şamor – Gözet**” (Devarim 5:12). Bunlardan ilki Şabat'ın onurlandırılması, kutsal kılınması şeklindeki emirleri, ikincisi ise, bu günle ilgili yasakları ifade etmektedir. Bu ikili tema, daha sonra geliştirilmektedir: “*Sizinle aramda işarettir*” – emirleri, “*onu ihlal eden kesinlikle idam edilecektir*” (s.p.) – yasakları ifade eder (Ramban).

Burada çoğul olarak “Şabatlarım”ın, biraz aşağıda

⁸ masayı ve araçlarını, saf *Menora*'yı ve araçlarını, tütsü *Mizbeahı*'nı,

⁹ *korban Mizbeahı*'nı ve araçlarını, kazanı ve kaidelerini;

¹⁰ nakliye brandalarını, *Koen Aaron*'un kutsiyet giysilerini ve oğullarının yüksek hizmet için [giyecekleri] giysilerini; ¹¹ mesh yağını ve *Kodeş* için güzel koku tütsüsünü – [yani] sana emrettiğim her şeyi yapacaklar.”

[123. Şabat]

¹² Tanrı, Moşe'ye [şöyle] dedi: ¹³ “Sana gelince; Bene-Yisrael'e konuş ve [şöyle] söyle: Yine de, *Şabat*larımı gözetmelisiniz. Zira [*Şabat*], sizi Benim – *Aşem*'in – kutsal kıldığımı bilmesi için, nesilleriniz boyunca, sizinle aramda bir işarettir.

luğuna göre, büyüktən küçüğe sıralanmıştır (İbn Ezra).

8. Saf *Menora*'yı – *Menora*'nın “saf” diye nitelendirilmesinin nedeni, her yönüyle tamamen saf ve alaşımız altından yapılmış olmasıdır. Altından yapılan diğer eşyalar ise, tam olarak altın değil, genelde ahşap üzerine altın kaplama ile yapılmışlardır (Raşi; *Sifte Hahamim*).

10. Nakliye brandalarını – Bunlar, yolculuklar sırasında *Mişkan*'ın tüm parçalarının, örtülmesinde kullanılan büyük örtülerdir (bkz. *Bamidbar* 4:8; Raşi, İbn Ezra, Raşbam). İbranice ***Bigde Serad***. Tam çeviriyle “*gevşek/ağ örgülü giysiler*”; zira bunlar örgü işi örtülerdir. *Mişkan*'ın avlusundaki perdeler de benzer bir örgüyle yapılmıştır ve *Targum Onkelos*'un o örtülerle ilgili Aramca çevirisi *Seradin* şeklindedir.

Ramban ise, bu ifadeyi, pasuğun devamında belirtilen *Aaron*'un giysileri için bir başlık olduğu görüşündedir. Buna göre ifadenin anlamı “*hususiyet giysileri*” şeklindedir. Ramban'a göre, bu giysilerin böyle vurgulanmasının nedeni, onları her nesilde sadece bir kişinin – *Koen Gadol*'un – giyebilmesidir. Bu görüşe göre ***Serad*** sözcüğü “***Sarid*** – *Hayatta Kalan / Kurtulan*” kelimesiyle de bağlantılıdır. Zira *Koen Gadol*'un özel giysileri bir çok açıdan günahları affettirdiği için, onların varlığı, Bene-Yisrael'in hayatta kalmalarını garanti altına almıştır (*Talmud* – *Yoma* 72; krş. Ramban; Rabenu Behaye). Bir görüşe göre de bu sözcük, benzer şekilde “***Sarad*** – *Arta Kalmak*” köküyle bağlantılıdır. Bunun nedeni, *Koen Gadol*'un, tek parça halinde yapılması gereken giysilerinde, kol kısımlarının eklenmesi için, kol yuvalarında ipliklerin arta bırakılmasıdır. Kollar ayrıca örülüp bu iplikler yardımıyla gövde ile tek parça haline getirilmiştir (*Talmud* – *Yoma* 72).

12-17. Şabat. Tora burada bir kez daha *Şabat*'la ilgili uyarıda bulunmaktadır. *Şabat*, Tora'dan bile daha önce verilmiş olan ilk emirlerdendir ve

Yahudi inancının esasıdır. Bu açıdan, *Şabat* tüm mitsvalara denktir. Kişi, *Şabat* emrine uyarak, Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci günde işi bıraktığına dair sarsılmaz inancını vurgular. Hahamlarımız, Yerusalayim'in, *Şabat*'ın kutsiyetine gereken önemin verilmemesi nedeniyle yıkıldığını açıklarlar. Bu, peygamberlerin sözlerinde de açık bir şekilde belirtilmektedir (bkz. *Yirmeyau* 17:27). Tanrı, önce “*Şabatlarımı korusunlar*” (*Yeşayau* 56:4), sonra da “*Onları Kutsal Dağım'a getireceğim*” (*Yeşayau* 56:7) demiştir. “*Şabatlarım*” sözcüğünün çoğul oluşundan yola çıkan Hahamlarımız, tüm Yahudiler sadece iki *Şabat*'ı gerektiği şekilde uygulasalar, Kurtuluş'un hemen geleceğini belirtirler (Rabenu Behaye).

13. Sana gelince – Tam çeviriyle “ve sen”. Bu vurgu gereksiz gibi görünmektedir. Fakat Tanrı burada Moşe ile *Şabat* arasındaki özel bir bağ vurgulamaktadır. *Midraş*, Mısır'dayken, Moşe'nin *Paro*'yu halka bir gün dinlenebilmeleri için izin vermeye ikna ettiğini anlatır. Dinlenmiş bir iş gücünün daha verimli olacağını gören *Paro*, Moşe'nin teklifini kabul etmiş ve halk bu sayede *Şabat* günleri dinlenmiştir. Şimdi Tanrı Moşe'ye, bu emri halka özellikle kendisinin iletmesini emretmektedir. Herhangi bir aracı kullanmayacaktır (*Mehilta*). “*Şabat*'ın patronu sensin. Kole olduklarında, bu günü onlara sağlayın sendin. Şimdi de Benim için bu günü korumaları gerektiğini söyleyecek kişi de sen olmalısın” (*Mizrahi; Keli Yakar*).

Bu konuda ikinci bir neden daha verilir. *Mişkan*'ın işlevlerinden biri, Altın Buzakı günahının onarılmasıdır. Bu günahla, halk, en hayati kavramların kutsiyetini ihlal etmiştir. Şimdi kendilerini affettireceklerse, öncelikle bunu sağlayacak büyüklükte bir emri benimsemeleri gerekmektedir. *Şabat*, Altın Buzakı günahını bile affettirecek güçte bir mitsvadır. Bu nedenle Tanrı, Moşe'ye şöyle demektedir: “Ben

יְדֹשְׁמֶרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ מוֹת
 יוֹמָת כִּי כָל־הָעֲשָׂה בָּהּ מְלֹאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ:
 טו שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלֹאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְתּוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה
 16 כָּל־הָעֲשָׂה מְלֹאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמָת: טז וְשִׁמְרוּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:

Mehalelea. Bu, “*Hol – Kutsal Olmayan / Alelade*” kökünden gelir. Raşi’ye göre çeviri “*Kutsal [Şabat günü] içinde, alelade bir günmüş gibi davranan*” şeklindedir. Zira Şabat günü üst düzeyde kutsaldır ve bir kişinin bu güne ait yasakları delmesi, bu kutsiyeti azaltacak değildir. Dolayısıyla Şabat gününün kutsiyetini ihlal etmek mümkün değildir. Cezayı gerektiren, bu günde diğer herhangi bir günmüş gibi davranmaktır (*Beer Yitshak*).

15. Altı gün boyunca iş yapılabilir – Ya da “*yapılacak*”. Bu, işlerin kendiliğinden yapılacağını ima etmektedir. Başka bir yerde ise, “*altı gün boyunca çalış ve tüm işlerini yap*” (20:8) denmektedir. Bu iki pasuk şunu öğretir: Yisrael, Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirdiği sürece, Tanrı, onların işlerinin kendiliğinden yapıyormuşçasına kolay olmasını sağlar (krş. Yeşayau 61:5). Ve O’nun İsteği’ni yapmadıkları zaman, işlerini kendilerini yapmak zorunda kalırlar (*Mehilta*).

Cumartesi – Tam çeviriyle “*yedinci gün*”; bkz. 16:5 açık.

Tam bir işten el çekme günüdür – İbranice **Şabat Şabaton**. Tam çeviriyle “*Şabatlar Şabatı’dır*”. Bu ikileme, Şabat günü içinde kaçınılmaması gereken iki tür şeye gönderme yapmaktadır: Şabat günü yasak olan işlerden kaçınmak ve bu işlerle ilgili konuşmaktan kaçınmak.

Bu aynı zamanda, Şabat’la diğer bayramlar arasındaki farkı vurgulamaktadır. Normal bir bayram günüyle ilgili olarak da “iş bırakma” emri vardır. Fakat hiçbirinde **Şabat Şabaton** tanımı yapılmamıştır. Bu tanım sadece Şabat ve Yom Kipur’la (Vayikra 23:32) ilgili olarak yapılmaktadır. Bu iki günün diğer bayramlardan farkı, bayramlarda insanın yemek ihtiyacını karşılamak için bazı *melahaları* yapmasının serbest olmasına karşın, bu iki günde bu türdeki *melahaların* bile yasak olmasıdır (Raşi; bkz. 12:16 açık).

Kurala göre, ıssız bir yerde yolunu şaşırmış ya da ıssız bir adaya düşmüş ve zaman kavramını kaybetmiş bir kişi, belirli bir günü hafta başı kabul

edip, ondan itibaren her yedinci günü Şabat olarak kutlamalıdır. Tora burada böyle bir durumda kalan bir kişinin nasıl davranması gerektiğini öğretmektedir: “*Altı gün boyunca iş yapılabilir* – bu günlerin herhangi birinin gerçek Şabat olma olasılığı olmasına karşın, bu günlerde iş yapılabilir. Yine de olasılık sebebiyle, sadece hayatta kalmak için gerekli olan işler yapılmalıdır. *Fakat yedinci gün Şabatlar Şabatı’dır* – böyle bir kişi, her ne kadar kendisi “Şabat” olarak belirlendiyse de, iş yapma açısından diğer günler gibidir; zira hayatta kalabilmek için bazı işleri yapmak durumundadır. Bu açıdan yedi günün her biri “Şabat” gibidir, yedinci gün ise bu Şabatların Şabatı’dır. Yine de yedinci günü diğerlerinden farklı kılan bir gereklilik vardır. O da günün kutsiyetini vurgulayan *Kiduş* ve *Avdala* işlemleridir. Çünkü bu gün *Tanrı Adına kutsaldır* – ve kutsiyeti vurgulayıcı işlemler yine de yapılmalıdır. Bu nedenle kesin bir Şabat’la ilgili olarak “*sizin için kutsaldır*” (p. 14) denmekteyken, burada, kesin olmayan bir Şabat’la ilgili olarak “*Tanrı Adına kutsaldır*” denmektedir. Zira zaman kavramını kaybetmiş bir kişinin belirlendiği Şabat’ın diğer günlerden tek farkı, kutsiyet vurgulamasıdır (*Meam Loetz*).

Tanrı Adına kutsaldır – Takvim belirleme yetkisi, insanlardan oluşan *Bet-Din*’e aittir (bkz. 12:2). Dolayısıyla tüm bayramların tarihi, *Bet-Din*’in belirlendiği takvime bağlıdır. Fakat Şabat buna dahil değildir. Onun kutsiyetini insanlar değil, Tanrı atamıştır. İnsanların, Şabat’ın hangi güne düşeceği konusunda yetkisi yoktur (*Mehilta*).

16. Alternatif çeviri: “*Bene-Yisrael, Şabat’ı nesilleri boyunca ebedi bir antlaşma haline getirmek suretiyle, Şabat’ı gözetinler*”. Pasuğun tam çevirisi, “*Bene-Yisrael, nesilleri boyunca ebedi bir antlaşma olarak Şabat’ı yaparak, Şabat’ı gözetinler*” şeklindedir. “Şabat’ı yapmak” terimi, “*Asa – Yapmak*” fiilinin Bereşit 18:7-8’deki kullanımıyla “*hazırlamak*” anlamındadır. Kişinin Şabat için hazırlıklara önceden başlaması, bu günün kutsiyetine gösterdiği saygının bir işaretidir. Bu, Şabat’ın şerefine güzel yiyecekler hazırlamak (Rabenu Behaye) ve

¹⁴ *Şabat*'ı korumalısınız – çünkü o sizin için kutsaldır ve onu[n kutsiyetini] ihlal eden, kesinlikle idam edilecektir – çünkü [*Şabat* günü] içinde her kim *melaha* yaparsa, o can, halkının içinden kesilip atılacaktır. ¹⁵ Altı gün boyunca iş yapılabilir; fakat Cumartesi, tam bir işten el çekme günüdür – Tanrı Adına kutsaldır. *Şabat* günü *melaha* yapan herkes kesinlikle idam edilecektir. ¹⁶ “Bene-Yisrael, *Şabat*'ı nesilleri boyunca ebedi bir antlaşma şeklinde uygulayarak *Şabat*'ı gözetinler.

(p. 16) tekil olarak “*Şabat*”ın korunması emredilmektedir. Bu da *Şabat*’la ilgili bir kuralı öğretmektedir: “*Şabat*’ın esasını unutmuş [yani, Tora’da böyle bir emir olduğunu hiç bilmeyen ya da küçükken yabancılarca kaçırılıp bu kuralı hiç öğrenmemiş] ve çok sayıda *Şabat* gününde çok sayıda *melaha* yapmış bir kişinin, [tüm ihlalleri hata sonucu olduğundan, *Teşuva* amacıyla] tek bir *Hatat-korbanı* getirmesi yeterlidir. Diğer yandan, *Şabat*’ın esasını bilen, buna rağmen [o günün *Şabat* olduğunu unutarak] birçok *Şabat* gününde birçok *melaha* yapmış bir kişi, [*Teşuva* amacıyla,] her *Şabat* için birer *Hatat-korbanı* getirmekle yükümlüdür” (Mişna – *Şabat* 7:1). [Not: *Şabat*’ın hata sonucu ihlal edilmesinin affettirilmesi için *Bet-Amikdaş*’a *Hatat-korbanı* getirilir. Bu pasuk bazı durumlarda bir *korbanı* birden çok *Şabat* için yeterli olduğu, bazı durumlarda da her *Şabat* için ayrı *korban* getirilmesi gerektiğini öğretmektedir.]

Sizi Benim kutsal kıldığımın bilinmesi için – Diğer tüm halklar tarafından (Raşi).

Sizinle aramda bir işaretir – “Ve onu ihlal ettiğiniz sürece, içinde barınmam için bir *Mişkan* inşa etmeniz kadar yersiz bir şey olamaz. Bu yüzden *Mişkan*’ın inşası için bile olsa, *Şabat*’ı ihlal edemezsiniz” (Sforno). “Benim özellikle Kendi dinlenme günümü size vermem (Raşi); sizin de, tıpkı Benim yaptığım gibi, *Şabat* gününde iş yapmaktan el çekmeniz (Raşbam) tüm dünya için, sizin özellikle Benim Halkım olduğunuza dair bir işarettir”.

14. *Şabat*'ı korumalısınız – Önceki pasukta da benzer bir ifade geçmektedir. Burada yenilenen ne vardır? Tora, *Şabat*’ın kesin başlangıç ve bitiş sınırlarının biraz dışında da korunmasını istemektedir. Buna göre, Cuma günü, güneş batmadan bile önce *Şabat*’a başlamak, Cumartesi gecesi de, yıldızlar çıktıktan sonra bile, *Şabat*’la ilgili kısıtlamaları bir süre devam ettirmek gerekir.

Çünkü... çünkü – *Şabat* günü, Tanrı’nın emri ve son derece değerli bir mitsva olduğu için sevgiyle uygulanmalıdır. Diğer yandan bazı kişiler, sadece mitsva ve Tanrı sevgisinin *Şabat*’ı uygulamak için

yeterli olmadığını düşünebilir. Bu nedenle Tora, konuya Tanrı korkusunu da ekleme amacıyla bu emrin ihlalinin, iki farklı durumda iki farklı cezayı gerektirdiğini söylemektedir: “[1] *Şabat*’ın kutsiyetini bilinçli olarak ve kendisini bu konuda uyararı şahitlerin huzurunda ihlal eden kişinin cezası, *Sekila* yöntemiyle idam edilmektir. [2] *Şabat*’ı bilinçli olarak ihlal etmesine karşın, idama olanak sağlayacak şartlar karşılanmadığı [örneğin, iki geçerli şahit bulunmadığı, uyarının yapılmadığı ya da bu tipteki davalara bakacak yetkide bir *Bet-Din*’in mevcut olmadığı] takdirde, ceza *Karet*’tir (Bereşit 17:14 açık.)” (Raşi).

Sforno, bu pasuğun, *Mişkan*’ın *Şabat* günü inşa edilememesi nedenlerinden birini daha öğrettiğini belirtir: “Çünkü o sizin için kutsaldır” ve bunu vurgulayıcı bazı ritüelleri gerçekleştirmenizi gerektirir. Ayrıca “onu ihlal eden kesinlikle idam edilecektir”; dolayısıyla bu günde yapılmaması gereken şeyler de vardır. Başka bir deyişle *Şabat*’la ilgili olarak, hem “yap” şeklinde emirler, hem de idamı gerektirecek yasaklar vardır. *Mişkan*’ın inşası ise sadece bir tane “yap” şeklindeki emirdir ve bu, *Şabat* kurallarını görmezden gelmeye yetmez. Dahası, *Şabat*, ihlali halinde birden çok farklı cezayı gerektirebilecek düzeyde bir emirdir. Dolayısıyla bu kuralları gözardı edip, Tanrı’nın her şeyi sıfırdan yaratmış olduğuna tanıklık etmeyi reddeden kişinin, ne *Mişkan*’da ne de orada *Barman*’da bir payı olmaz.

Çünkü o sizin için kutsaldır – *Şabat*, kişiye haftanın normal günlerinin ötesinde bir kutsiyet katar. Bu ek manevi yeteneğe “*Neşama Yetera – Ek Ruh*” adı verilir. Bu kutsiyet, kişinin bu günde Tora öğreniminde daha çok yol kat etmesini sağlar. Hafta içinde insanlar daha çok işlerinde ve meşgalelelerinde. Bu onlara, Tora öğrenimi konusunda çok fırsat tanımaz. Fakat *Şabat* söz konusu olduğunda tüm bu meşgaleler bir kenara bırakılacağından, *Şabat*, bu ek yetenek sayesinde de Tora öğrenimi için en uygun gündür. Yahudiler’e *Şabat* ve bayramların verilmesinin tek amacı, Tora öğrenebilmelerine imkan tanımadır. Bu açıdan bu fırsat iyi değerlendirilmeli, zaman boş işlerle harcanmamalıdır (*Meam Loez*).

Onu[n kutsiyetini] ihlal eden – İbrance

יִי בִּנְיָ וּבִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֹתָהּ הָיָה לְעָלֶם כִּי־שָׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ: ס שְׁנֵי יָהּ וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כָּכֻלָּתוֹ לְדַבֵּר 18

אֹתוֹ בְּתֵר סִנִּי שְׁנֵי לַחֹת הָעֵדֻת לַחֹת אָבֹן כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים:

Behaye).

18. Moşe, levhaları alıyor. Mişkan ve Koenler'le ilgili talimatları tamamladıktan sonra, Tora, Sinay dağına geri dönmektedir. Raşi'ye göre, bu durum, Tora'nın her zaman kronolojik sırayı takip etmediğini gösteren örneklerden bir tanesidir. Zira Moşe Mişkan hakkındaki emirleri, halka *Yom Kipur*'un ertesi günü, yani On Emir'in verilışinden 3 ayı aşkın bir süre sonra iletmiştir. Ramban'a göre ise, Tora normal sırada gidiyor da olabilir. Bu doğrultuda, Tanrı'nın Moşe'ye, On Emir sonrasında dağa ilk çıkışı sırasında Mişkan'la ilgili emirleri vermiş, arada Altın Buzağı olayının gerçekleşmiş ve Moşe'nin bu emirleri halka iletmesinin 3 aylık bir süre kadar gecikmiş olması da mümkündür.

Sforno, bölümlerin seyrini şu şekilde açıklar: İdeal plana göre herhangi bir Mişkan'a gerek yoktur. Çünkü her Yahudi, *Koen* statüsünde olacağından (19:6), bir *mişbeah* kurup Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nı istediği yere davet edebilecektir. Fakat bu ideal durum, Yisrael'in, bu manevi meritede uzun süre kalamayıp, Altın Buzağı olayı sonrasında düşüş yaşamayıyla gerçekleşmemiş, alternatif plan devreye girmiştir: Herkes *Koen* olmayacak, bu görev, halk içindeki belirli bir aileye mahsus olacaktır. Şehina istenen her yerde değil, sadece Tanrı'nın belirlediği bir *Kutsal Mekan*'da, Mişkan ya da *Bet-Amikdaş*'ta barınacaktır.

Onunla konuşmayı tamamladığında – Buradan, Tanrı'nın Moşe'ye bir kuralı öğretmesinin ardından, ikisinin bu kural üzerinde diyaloga girdikleri görülmektedir. Bu nedenle Tora, Tanrı'nın “Moşe'ye” değil, “Moşe'yle” konuştuğunu vurgulamaktadır (Raşi; *Sifte Hahamim*).

“Tamamladığında” sözcüğünün İbranice'si *Kehaloto*'dur. Bu sözcük, normal yazımından farklı olarak bir Vav harfi eksik olarak yazılmıştır. Tora bu şekilde bir ipucu vermektedir: Sözcük bu haliyle “*Kehalato – Geline*” şeklinde de okunabilir [İbranice'de “birinin gelini”, Türkçe'den farklı olarak, oğlunun değil kendisinin evlendiği kadını ifade eder]. Pasuğun başındaki sözcük sıralamasıyla “[Tanrı] Moşe'ye [Tora'yı] gelini [=eş]

gibi verdi” şeklinde bir anlam çıkabilir. Bu da, Moşe'nin Sinay'da geçirdiği süre boyunca Tora'ya ve öğretilerine ne kadar yakın olduğunu vurgulama amacındadır. Moşe'nin sadece kırk gün içinde Tora'nın tümünü öğrenmesinin mümkün olmadığı açıktır. Nitekim *Talmud*, Moşe'nin öğrendiklerini hemen unuttuğunu, Tanrı'nın bunun üzerine Tora'yı ona bir hediye gibi “verdiğini”, yani tüm içeriğiyle “Moşe'ye ait” kıldığını belirtir (*Nedarim* 38a). Bir erkeğin, eşiyle olan yakınlığı, yeryüzü üzerindeki en üst düzey yakınlığı temsil eder. Dolayısıyla, Tora'ya yakınlık ve onu bilme konusunda en üst düzeye ulaşmış tek insanoğlu Moşe Rabenu'dur (Raşi; *Beer Yitshak*). Aynı benzetmeden bir de öğretici çıkmaktadır: Bir gelinin süslediği 24 farklı takı vardır (bkz. Yeşayau 3:18-24). Tanrı, Hava'yı Adam'a getirdiğinde de onu 24 takıyla süslemiştir [*“Vayvica – Onu Getirdi”* (Bereşit 2:22) sözcüğünün sayısal değeri de 24'tür (Rabenu Behaye)]. Moşe Rabenu, Tora otoritelerinin en üstünü olduğundan, Tora'nın ona bir gelinmiş gibi verilmesi, bir Tora otoritesinin, *Tanah*'ın 24 kitabının tümü üzerinde uzman olması gerektiğine işaretler (*Midraş – Tanhuma* 16; Raşi).

Akla bir soru gelmektedir: Tanrısal Bilgeliliği İlahi yardım olmaksızın algılamak Moşe düzeyindeki bir insan için bile imkansızsa, Tanrı neden ona bunu hemen sunmamış ve başarısız olacağını bile bile Moşe'yi 40 gün boyunca zorlamıştır? *Hiduşe Arim*, Tora'nın sadece Tanrı'nın yardımı ile anlaşılabilceğini belirtir. Fakat Tanrı, bu yardımı, sadece Tora'yı anlamak için çok gayret eden birine yapacaktır. Bu açıklama ışığında, Moşe'nin, bu İlahi armağanı kendi çabası sayesinde hak ettiğini görmekteyiz. Bu, her Tora öğrencisi için geçerlidir. Asıl görevimiz, yeteneğimizin sınırlarını zorlamaktır. Ve ancak bu noktadan sonra Tanrı'dan yardım beklemeyi hak edebiliriz.

Tanrı'nın Moşe'ye Tora'yı “vermiş” olmasından, Moşe'nin Tora'yı tümüyle öğrenebildiği sonucu çıkarılmamalıdır. Tora sonsuz bir öğretilerdir ve Moşe dahil hiçbir insanoğlunun bunu tam olarak özümsemesi mümkün değildir. Moşe kırk gün zarfında, belki bir insanın kırk yılda öğrenebile-

¹⁷ [Çünkü] O, Bene-Yisrael ile aramda, Tanrı'nın gökleri ve yeryüzünü altı günde yap-
tığına, yedinci günde ise işi bırakıp dinlendiğine dair ebedi bir işarettir."

[124. Altın Buzağı]

¹⁸ [Tanrı], Sinay dağında onunla konuşmayı tamamladığında, Moşe'ye iki Tanıklık
Levhası'nı verdi. [Bunlar] Tanrı'nın Parmağı'yla yazılı olan taş levhalarıdır.

bu günde herhangi bir yasak işi yapma tehlikesini
önceden görüp bertaraf etmekle (*Hizkuni*) yapılır.
Bu şekilde insan, *Şabat*'ı, zamanı gelince uygun
bir şekilde karşılamak için önceden hazırlık yap-
mış olur. Bir bakıma *Şabat*'ı "yapar; hazırlamış
olur".

Ebedi bir antlaşma şeklinde uygulayarak –
Şabat'ı uygulayan kişi, dünyanın yaratılışından
Maşiah dönemine kadar tüm *Şabatlar*'ı uygulamış
gibi ödüllendirilir (*Meam Loez*).

Pasuğun bu bölümü, "Nesilleri boyunca *Şabat*
gününde ebedi antlaşmayı yerine getirsinler" şek-
linde de anlaşılabilir. Burada "ebedi antlaşma"dan
kasıt, Avraam ve soyu ile Tanrı arasındaki antlaş-
manın işareti – yani *Berit-Mila*'dır. Önce de belir-
tildiği gibi, bazı durumlar, *Şabat* gününü ikinci
planda bırakır. *Berit Mila* da bunlardan biridir ve
sekizinci gün *Şabat*'a rastlarsa bile, bu tören vak-
tinde gerçekleştirilir (*Midraş – Yalkut Şimoni*;
Meam Loez). Benzer şekilde, "Bene-Yisrael *Şabat*'ı
gözetmelidir"; ama bunun şartı "*Şabat*'ı nesiller
boyu yapabilecek olmaları"dır. Bu nedenle can
tehlikesi durumunda, *Şabat* kuralları geri plana
itilir ve gelecekte de birçok *Şabat*'ın kuralına
uygun şekilde kutlanmasına olanak sağlanır
(a.k.).

Gözetinler – Bene-Yisrael, haftanın tüm gün-
lerini dikkatlice saymalıdır. Böylece Tanrı tarafın-
dan belirlenmiş olan dinlenme gününün yanlış
hesaplanma sonucu hatalı bir günde uygulanması
önlenmiş olacaktır (İbn Ezra; *Hizkuni*).

17. Bene-Yisrael ile aramda – Bu ifade, bir tür
gizliliği ifade eder. Tanrı tüm emirleri herkesin
göreceği şekilde vermiş; *Şabat* emrini ise Bene-
Yisrael'e başkalarının görmeyeceği şekilde aktar-
mıştır (*Talmud – Betsa* 16a). Bir kral, oğluna ya
da sadık bir kuluna emir verdiğinde bunu
herkesin gözü önünde değil, kulağına eğilerek
yapar. Bu emir, ikisi arasında bir tür sırdır ve
kayda geçmez. *Şabat* emri de, diğer emirler gibi
Sinay'da büyük bir ses ve ışık gösterisi eşliğinde
verilmiş olmasına karşın, hangi işlerin yapılma-
ması gerektiği Tora'da açık bir şekilde yazılı
değildir. Bu açıdan *Şabat*, sadece Yahudiler'e özel
bir emirdir ve Yahudi olmayan bir kişinin *Şabat*

kurallarını gözetmeye hakkı yoktur (krş. *Mehilta*).

"Aramda" sözcüğünün İbranicesi **Beni'**dir. Bu
sözcük Bet-Yod-Nun-Yod şeklinde yazılır. Bunlar
"[B]e*Şabat* [Y]e*ş* [N]e*şama* [Y]e*tera* – *Şabat*
Günü Ek bir Ruh Vardır" sözcüklerinin baş
harfleridir. Benzer şekilde, pasuğun son dört
sözcüğünün son harfleri (Şin-Tav-Yod-Mem),
"**Şetayim** – İki" sözcüğünü verir, ki bu da iki kat
manevi yeteneğe başka bir göndermedir (*Daat*
Zekenim). Son olarak, en sondaki **Vayinafaş**
sözcüğü "**Vay Aveda Nefes** – Eyvah! [*Şabat* sona
erdiğinde, ek] *Ruh Gitti!*" şeklinde açıklanır
(*Talmud – Betsa* 16a). Bu, *Şabat* günkü ek manevi
yeteneğin yeterince kullanılmamış olma olasılığı
konusundaki hüznü temsil eden bir deyiştir. Bu
deyiş aynı zamanda *Şabat* gününü, amacına yöne-
lik kullanmayıp, Tora öğrenmeyen, bunun yerine
sadece yemek, içmek, uyumak ve gezmekle har-
cayanlara yönelik bir tür eleştiridir. *Şabat* biti-
minde yapılan Avdala sırasında, güzel kokulu bir
madde koklanır. Bunun amacı, vücudu terk eden
"**Neşama Yetera** – Ek Ruh"ün boşluğundan
doğan sembolik rehaveti gidererek, asıl ruhu
kendine getirmektir.

Dinlendiğine – İbranice **Vayinafaş**. Tanrı yorul-
maz; dinlenmeye de ihtiyacı yoktur. Tora burada
sadece, Tanrı'nın yedinci gün çalışmadığını insan
dilinde anlatmaktadır (Raşi; *Targum*; Radak,
Şeraşim). Bu sözcük "**Nefes** – *Ruh*" kelimesinden
gelir. Alternatif çeviriler şöyledir: "*Maneviyata*
çekildi" (krş. *Sefer Abahir* 57; Bereşit 2:7, Ramban
o.a.); "*Kendine döndü*" (Hirsch); "*yapmaya*
niyetlendiği işi tamamladı" (*More Nevuhim* 1:67).
Bunlar da insanların *Şabat* günü nasıl davranması
gerektiğini tanımlayan sözlerdir.

Ebedi bir işarettir – Bu sözler, *Şabat*'ın hiçbir
zaman iptal olmayacağını belirtmektedir
(*Mehilta*).

İbranice **Ot İ Leolam**. Bu sözcükler aynı zaman-
da "[*Şabat*] *Dünya adına bir işarettir*" şeklinde de
anlaşılabilir. Başka bir deyişle, *Şabat* tüm evrenin
yoktan var edildiğine dair bir işarettir. Nitekim,
pasuktaki İbranice söz diziliminde bu sözlerin
hemen ardından, "*Tanrı gökleri ve yeryüzünü altı*
günde yaptı" ifadesi gelmektedir (Rabenu

1 א וַיֵּרָא הָעָם כִּי־בִשֵּׁשׁ מֹשֶׁה לִרְדֹּת מִן־הָהָר וַיִּקְהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם | עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי־נָה | מֹשֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מִה־הָיָה לוֹ:

sahibi olmadığı, mantığın bir gereğidir.

İkinci nokta halkın davranışdır. Halkın, Tanrı'yı; Aşem'i inkar etmediği açıktır. Pasuktan da açıkça anlaşıldığı üzere, istenen yeni bir tanrı değil, sadece "başına ne geldiğini bilmedikleri" Moşe'nin yerini alacak biri ya da bir şeydir. Nitekim, eğer Altın Buzağı'nın gerçekten bir tür tanrı olduğuna inansalardı, Moşe geri döndüğü zaman, Moşe'nin onu eritip yok etmesine izin vermezlerdi. Anlaşıldığı kadarıyla, Altın Buzağı konusunda duydukları coşkunluğun tek nedeni, ortadan kaybolan liderlerinin yerini alacak bir şeyin mevcut olmasıydı; fakat Moşe geri döndüğü anda, bu yeni "tanrıya" bağlanmak istemelerinin korkunç ve aptalca bir hata olduğunu fark etmişlerdi. Bununla birlikte, halkın tümüyle suçsuz olmadığı elbette açıktır. Halk içinde Altın Buzağı'ya gerçek anlamda tapan Yahudiler'in sayısı yaklaşık 3000'dir (p. 28); ki bu, 600.000 yetişkin erkeğin bulunduğu bir topluluk içinde oldukça küçük bir azınlıktır (%0,5). Üstelik, olayların merkezindekiler, Mısır'dan Çıkış sırasında Bene-Yisrael'e katılan Erev Rav adı verilen gruptur (12:38). Bu, pasuktan da anlaşılmaktadır: "Seni Mısır'dan çıkaran tanrım budur ey Yisrael!". "Tanrımız" yerine "tanrım" denmesi, doğuştan Bene-Yisrael'e mensup olmayan kişilerin, Bene-Yisrael'e hitap ettiklerini göstermektedir.

Yine de Altın Buzağı olayı son derece ciddi ve önemli bir günahıdır. Hahamlarımız'ın öğrettiği üzere, bu günahın etkileri, Yahudi tarihi boyunca çekilen tüm acılarda pay sahibidir. Dolayısıyla günahın niteliğini anlamak gerekir. Bu korkunç günahın nedeni neydi? Olaylar önce bir yanlış anlamayla başlamış, daha sonra Yisrael ile Tanrı arasındaki ilişkinin yanlış temellere oturtulmasına kadar ilerleyerek, bu istenmeyen sonuç ortaya çıkmıştır. Halk, Moşe'nin öldüğünü (p. 1), lidersiz kaldığını, Tanrı ile arasında artık bir aracının bulunmadığı kanısıyla paniğe kapılmıştır. Kızıldeniz kıyısındanken düşman ordusu ve deniz arasında sıkıştıklarında veya yiyecek ve içecekler kalmadıkları ortamda, Tanrı'ya Moşe aracılığıyla seslenmişlerdir. Savaşta kendileri için, Moşe dua etmiştir. Şimdi ise Moşe yoktur ve paniğe kapılmış olan halk, Moşe'nin yerini alarak Tanrı ile arasındaki bağlantıyı sağlayacak bir varlığın

arayışına düşmüştür. Bu, Tanrı'yı inkar etmek demek değildir. Fakat yine de Yahudilik'e göre temelden yanlış bir inancın ürünüdür. Zira halk, kendisini Tanrı önünde temsil edecek ve emirleri Tanrı'dan alıp halka aktaracak bir Moşe'ye muhtaç olduğu, onsuz yapamayacağı gibi bir düşünce içine girmiştir. Aaron'un, insanların hatalı davrandıklarını bildiği halde ses çıkarmamasının nedeni budur. Gerçek hataları doğrudan putperestlik olmadığı için, Aaron, onları hatalarından vaz geçirene kadar ses çıkartmamanın, Moşe'nin gelişine kadar onları oyalamanın en iyisi olacağını hissetmiştir. Bu bakış, bu bölümdeki açıklamalar boyunca geliştirilecektir.

Bet Alevi'ye göre, halkın hatası, bugün bile rastlanan farklı bir şeydir. Halk, *korban* görevinin belirli bir kişi, yani Aaron tarafından ve belirli bir yerde, yani *Mişkan* tarzı kutsal bir mekanda yerine getirileceğini biliyordu. Bu bakışla, söz konusu ibadet aracı, bu kutsal mekandı. Halkın bu noktada yapmak istediği, ibadeti için bu tipteki bir fiziksel yapı oluşturmaktı. Bir anlamda halk, kendi ibadet merkezini, kendi uygun gördükleri ve kendi kafalarına uyan şekilde şekillendirmeyi amaçlamıştı. Hataları da tam olarak buradaydı: Yahudiler, inanç sistemlerini ya da kutsal mekanlarını kendi uygun gördükleri şekle göre düzenleyip kesip biçemez, şekillendiremezler. Yahudilik, Tanrı kaynaklı bir sistemdir ve istisnasız "her şey" Tanrı'nın emrinin bir sonucu olarak, ya da bunların sınırları dahilinde gerçekleştirilmelidir. Bir ibadet merkezi olacaksa, bu istenen değil, emredilen şekilde olmalıdır. *Mişkan*'ın tüm detayları, Tanrısal gizemleri temel alır ve insan aklının alabileceğinin ötesinde anlamlara ve güçlere sahiptir. *Mişkan*'ın, *Bet-Amikdaş*'ın ya da Tora'nın emirlerinden herhangi birinin, insan ürünü dini bir faaliyet için prototip olarak kullanılması söz konusu olamaz.

1. Halk – İbranice Aam. Tora, Bene-Yisrael'den bahsettiğinde bunu açık olarak belirtir. Sadece "halk" dediği zamanlarda ise, özellikle Erev Rav'dan (12:38) ya da toplum içindeki alt tabaka insanlardan bahsetmektedir.

Moşe'nin ... geciktiğini – İbranice Boşeş. Altın Buzağı felaketi, trajik bir hatayla başlamıştır. Moşe, 7 Sivan tarihinde Sinay dağına çıkmış ve

32.

¹ Halk Moşe'nin dağdan inmekte geciktiğini gördü. Aaron'un çevresine toplanan halk, ona "Kalk; bize önümüzde gidecek bir yol gösterici yap" dediler. "Çünkü şu Moşe – bizi Mısır'dan çıkaran kişi – ona ne olduğunu bilmiyoruz."

ceği kadar öğrenmiştir. Fakat öğrendiği sadece "genel" kurallardır. Detayları ise zamanla öğrenmiştir (*Midraş – Şemot Raba*).

İki Tanıklık Levhası'nı – İbranice **Şene Luhot Aedut**. Tam çeviriyle "İki Tanıklık Levhaları". Tora burada da bir ipucu verme amacıyla, **Luhot** sözcüğünü bir Vav harfi eksik yazmıştır. Bu haliyle, ifade tekil olarak "**Luhot Aedut** – Tanıklık Levhası" da okunabilir. Bu da iki On Emir levhasının tüm ölçülerinin tamamen eşit olduğunu öğretme amacındadır (Raşi). Levhaların her biri 6x6 tefah (48x48cm.) yüzey alanına ve 3 tefah (24cm.) kalınlığa sahiptir (*Talmud – Bava Batra* 14a).

Yefe Toar, bu durumun, levhaların fiziksel ebat açısından eşitliğin ötesinde anlamlar ifade ettiğini belirtir. İlk levhadaki beş emir, insanın Tanrı'ya yönelik sorumluluklarını içerirken, ikinci levhadaki emirler insanlar arası ilişkileri düzenleyen türdedir. "Levhaların tamamen eşit olduğu" ilkesi, bu iki sınıftaki emirlerin tamamen eşit düzeyde olduklarını vurgulamaktadır. Tora'ya göre ne Tanrı'ya yönelik görevler insanlara yönelik görevlere göre önceliklidir, ne de tersi doğrudur. Hepsî Tanrı'nın emridir, hepsi eşit düzeydedir ve Tanrısâl düzen için her ikisi de eşit önem ve gerekliliğe sahiptir.

On Emir'in, tek bir levha yerine iki levhaya yazılmış olmasının nedeni, bunların "Tanıklık Levhaları" oluşudur. Bu levhalar, *Şehina*'nın Bene-Yisrael'in içinde barındığına tanıklık eder (kralın mühürle mühürlenmiş bir belge gibidir) ve kanun gereği, bir tanıklığın geçerli olması için iki tanığa gereksinim vardır. Ayrıca iki levha, kendi ikili özelliklerini de yansıtır: Taş ham-madde yeryüzünden, yazı ise Gökler'den gelmiştir (Rabenu Behaye).

Tanrı'nın Parmağı – Bkz. 8:15 (krş. *Midraş Agadol*).

Taş levhalar – On Emir levhaları safirdendi (*Lekah Tov*; bkz. 24:10 açık.). *Midraş*'a göre bu levhalar, Tanrı'nın Onursal Tahtı'nın altından alınmıştır. Bir ipucu olarak "**Luhot** – Levhalar" sözcüğünün harfleri (Lamed-Het-Tav), "**Kise** – Taht" sözcüğünün harflerinin (Kaf-Sameh-Alef), alfabe göre simetrikleridir [Lamed, alfabenin baştan 12. harfidir, Kaf ise sondan 12. harftir. Het baştan, Sameh sondan sekizinci harftir. Tav son,

Alef ilk harftir]. Levhaların taştan olduğunun vurgulanmasının bir nedeni, üzerindeki yasakların çoğu için, ihlal durumunda "**Sekila** – Taşlama" yoluyla idam cezasının verilmesidir (Rabenu Behaye; *Meam Loetz*).

32.

1-6. Altın Buzağı. Eğer Altın Buzağı (*Egel Azaav*) günahının, metnin yüzeysel okunuşunun vereceği izlenim yönünde bir toplu putperestlik günahı olduğu doğru ise, olayın tümü, hem buzağıyı şekillendiren kişi olan Aaron'un, hem de bu sembolü talep eden ve ibadetlerinde kullanan Yisrael'in açısından, anlaşılabilir niteliktedir. Gerçekten de, İbn Ezra, Ramban, *Kuzari* (Rabi Yeuda Alevi) ve diğer birçok otoritenin tamamen görüş birliğinde oldukları nokta, olayın putperestlik olmadığı şeklindedir. Bu otoriteler şu noktalara işaret ederler:

Aaron'un, ölümle tehdit edilmiş olsa bile, bir put imal etmiş olması mantığın kabul etmeyeceği bir durumdur. [a] Aaron'un, "öldürülme" tehlikesi nedeniyle bu putu yapmış olduğu düşünülemez; zira Yahudilik'in en temel kurallarından birine göre, bir Yahudi, putperestlikle ölüm arasında bir seçim yapmak durumunda bırakıldığı takdirde, ölümü tercih etmekle yükümlüdür. Tanrı'nın, hem de olayın sonrasında, Koen Gadol olarak en üst düzey konuma getireceği bir kişinin, tarih boyunca birçok Yahudi'nin yapabildiği gibi ölümü seçmekten kaçması, kesinlikle olası değildir. Dolayısıyla, yaptığı her ne ise, bu kesinlikle putperestlik olamaz. [b] Ayrıca eğer putperestlik nedeniyle gerçekten suçlu olsaydı, Aaron, bu günah sonucunda idam edilenler arasında en baştaki yerini almalıydı. Oysa Tanrı onu tamamen temize çıkardığı gibi, Koen Gadol görevine atamış, Aaron da kırk yıla yakın bir süre çölde bu görevi yerine getirmiştir. Dahası, halkın yönetilmesinde Moşe'ye yardımcı olmuş, bazı mitsvaları Tanrı'dan alışımda ona ortaklık etmiştir. [c] Her şeyin ötesinde, Tora, Aaron'u bir "günah" nedeniyle suçladığında, bu sadece Moşe'nin taşla konuşmak yerine vuruşu sırasında onunla aynı tavır içinde olmasıdır (Bamidbar 20:12). Açıktır ki; eğer putperestliğin zerresi, Aaron'a bulaşmış olsa, Tora bunu kesinlikle es geçmeyecektir. Aaron'un yönünden konuyu toparlarsak, putperestlik günahında onun bir pay

ב וַיֹּאמֶר

אֱלֹהִים אֶהְרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזֹּהֵב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵי נְשִׁיכֶם וּבְנִיתֵיכֶם
וְהָבִיאוּ אֵלַי: ג וַיִּתְּפֹרְקוּ כָּל-הָעָם אֶת-נִזְמֵי הַזֹּהֵב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ
אֶל-אֶהְרֹן:

(Meam Loez).

2. Aaron... – Midraş olayı şu şekilde aktarır: Halkın paniklediği bir ortamda, Bene-Yisrael’le birlikte Mısır’dan çıkmış olan *Erev Rav* ön plana çıkar. Aralarında, Paro’nun büyük medyumlarından iki tanesi, bir görüşe göre Bilam’ın (bkz. 6:25 açık.; Bamidbar 22:5) oğulları olan Yeyunos ve Yombros’un liderliğinde, halkın 70 liderine gelirler ve Moşe’nin artık olmadığını öne sürerek bir tanrı yapılmasını isterler. Liderler onlara “tanık olduğunuz tüm mucizelerden sonra nasıl böyle bir şey isteyebilirsiniz?” diye karşı çıktıklarında, saldırıya uğrayıp katledilirler. Daha sonra, Miryam’ın oğlu Hur (17:10; 24:14; 31:2) onları durdurmaya çalışır, fakat o da öldürülür. Güruh daha sonra Aaron’a gelir ve “istediğimizi yapmazsan, diğerleri gibi seni de öldürürüz” derler.

Aaron, isteneni yapmama uğruna canını vermeye elbette hazırdır. Fakat biraz derin düşününce, onların isteğine yanaşır gibi davranmanın daha doğru olacağı sonucuna varır. Aaron’u bu sonuca iten bazı nedenler vardır. En basitinden, Aaron, “Beni öldürürlerse yine istediklerini yerine getirecekler. Günahlarına günah eklemiş olacaklar. En iyisi onların isteğini yapar gibi davranayım; en azından kontrol mümkün olduğu kadar benim elimde olur” diye düşünmüştür. Ne de olsa Aaron Moşe’nin dönüşünün çok yakın olduğunu bilmektedir. Bu nedenle tüm sorumluluğu üzerine almakla, onun gelişine kadar halkı oyalabileceğini planlamaktadır. Pasuklar boyunca onun söz ve davranışları bu zaman kazanma niyetini göstermektedir.

Aaron, durumu, bir prensin babası olan krala karşı ayaklanmasına benzetmiştir. Prens saraya girmek istemekte, fakat bir türlü uygun bir giriş bulamamaktadır. Bu nedenle bir kasma alır ve surları parçalamaya başlar. Onu gören öğretmeni kendisine yaklaşır ve “kazmayı bana ver; işi ben yapayım da sen yorulma” der. Böylece kontrolü eline alır ve kralın bir an önce gelip, prensin planladığı yanlış davranışı önlemesini umut ederek çok daha yavaş bir tempoyla çalışmaya devam eder. Kral geldiğinde öğretmenin surlara zarar verdiğini görse bile, bunun ardındaki

niyetin sadece kralın onurunu korumak olduğunu anlayacaktır. Ona “oğlumu yanlış yapmaktan korumak istediğinin farkındayım” der. “Bu yüzden oğlumun bundan sonraki tek öğretmeni sen olacaksın”. Aaron da bu nedenle *Koen Gadol* ünvanına layık olmuştur (Midraş – *Tanhuma*; Midraş – *Yalkut Reuveni*; *Meam Loez*). Aaron’un bu şekilde bir karar vermesinin başka açıklamaları da vardır.

Eşlerinizin... – Aaron’un ilk geciktirme taktiği kadın ve çocuklardan altınlarını istemelerini söylemektir. Kadınlar takılarını kolay kolay vermeyeceklerdir. Çocuklar ise, takı olmasa bile hiçbir şeylerini vermeye yanaşmazlar.

Fakat kadınlar burada Aaron’un beklentisinin çok ötesinde cevap vermişlerdir. Konuyu “takılarımı kimseye vermem” gibi kişisel ve yüzeysel bir bağlamda değil, derin bir idealle tepki göstermişlerdir: “Putperestliğin kıyısından geçen bir şey için hiçbir malımızı vermeyeceğiz. Tanrı’nın bizler için Mısır’da yaptığı tüm mucizeleri gördükten, Sinay’da O’nun Sesi’ni biz-zat duyduktan sonra böyle bir şey yapmamız söz konusu değildir!”. Aynı kadınlar, sıra *Mışkan*’ın inşası için gerekli altın bağışını yapmaya geldiğinde, en ön sırada yer almayı da bilmişlerdir (35:22). Bu, o dönemdeki kadınların Tanrı’ya ne kadar sadık ve üst düzeyde olduklarını göstermektedir.

Kadınlardan yüz bulmayan erkekler; kendi kulaklarındaki küpeleri çıkarıp bağışlamak zorunda kalmışlardır (s.p.). O dönemde Mısırlılar ve Araplar kulaklarına küpeler takarlardı (İbn Ezra).

Kadınların bu sadık davranışına karşılık, Tanrı *Roş Hodeş* günlerini kadınlara özel birer bayram olarak hediye etmiştir. Bu nedenle kadınlar *Roş Hodeş* günlerini yarım bayram olarak kutlarlar ve ev işleri yapmazlar (*Meam Loez*).

² Aaron onlara “Eşlerinizin, oğul ve kızlarınızın kulaklarındaki altın küpeleri çıkarıp bana getirin” dedi.

³ Tüm halk, kulaklarındaki altın küpeleri çıkardı. [Bunları] Aaron’a getirdiler.

orada kırk gün kalacağını ve sabah saatlerinde geri döneceğini söylemiştir. Moşe, kırk “tam” günden bahsetmiştir; dolayısıyla 7 Sivan tarihi buna dahil değildir. Bu bakımdan, dönüş tarihi 17 Tamuz olmalıdır. Fakat halk, Moşe’nin dağa çıktığı günü ilk gün olarak saydığı için, onun 16 Tamuz’da geri dönmesini beklemiştir. Bu beklentiyle 16 Tamuz sabahı boyunca beklemişler, fakat Moşe’den iz olmamıştır. Moşe sabah saatlerinde geleceğini bildirmiş olmasına karşın, öğle vakti gelip de Moşe hala ortaya çıkmayınca, panik başlamıştır. Halkın özellikle Moşe’nin “**Boşes – Geciktiğini**” gördüğünde harekete geçmesi bunu göstermektedir. Nitekim **Boşes** sözcüğü “**Bau Şes – [Günün ortasını işaretleyen] Altı[ncı Saat] Geldi**” şeklinde açıklabilir.

Midraş’a göre, panik durumu, halkın Tanrı katında yargılanma sürecini başlatmış, Tanrı’nın verdiği yetkiyle, *Satan*, halka, paniği arttırıcı görüntüler, örneğin dünyanın karanlığa gömüldüğünü, bir karmaşaya boğulduğunu, Moşe’nin naaşının göklerde taşındığını göstermiştir (Raşi).

Rekanati, ulusun manevi seviyesinin, On Emir’in verilmesinden sonra inanılmaz düzeylere yükseldiğini, Moşe’nin, hiçbir sorun olmadan, elinde levhalar olduğu halde aşağıya inmesi halinde, Yaratılış’ın amacına ulaşılmış olacağını ve bundan sonra ne ölüm ne de kötülük yapma isteği kalacağını açıklar. Tora’nın verilmesi ve On Emir levhalarının halka verilmesi ile, dünya, Yaratılış’ın başlangıcında varolan mükemmellik aşamasına geri dönecekti. Fakat görevi, insanların kötü dürtülerini harekete geçirmek olan *Satan*, bu görevini iyi yapmış ve insanları kandırmayı başarmıştır.

Yol gösterici – İbranice **eloim**. Bu sözcük çeşitli yerlerde tanrı, melekler, yargıçlar ya da yöneticiler için kullanılır (krş. 4:16 açık.). Nitekim *Targum*’un çevirisi doğrudan “tanrı” şeklindedir. Dahası, pasukta bundan hemen önce geçen ifade, tam çeviriyle “önümüzde gidecekler” şeklindedir ve Raşi’ye göre, bu ifadenin çoğul olması, talep sahiplerinin, tanrısal niteliklere sahip birden çok yol gösterici istediklerini göstermektedir. Her durumda, söz konusu sözcüğü “tanrı” şeklinde çevirmek, tam karşılık sağlamayacaktır. Zira burada halk yeni bir tanrı istiyor değildir. Bu, pasuğun devamında da oldukça açıktır. Halkın

sözleri, talep ettikleri şey her ne ise, onu Tanrı’nın değil, Moşe’nin yerine istediklerini açıkça ortaya koymaktadır: “Bize bir yol gösterici yap; çünkü anlaşılan Moşe artık yok”. Halkın Moşe’yi bir tanrı olarak kabul etmediği açık olduğuna göre, Moşe’nin görevini yapacak, yani Tanrı ile halk arasındaki bağlantıyı sağlayacak bir şey istemektedirler. Moşe, Mısır Çıkışı sırasında Tanrı’nın mesajını halka getirmiş, mucizelerin yerine getirilmesinde aracı olmuş ve sonra da halka yol göstermiştir. Dolayısıyla buradaki **eloim** sözcüğü de bu görevi yansıtır bir anlam ifade etmelidir (krş. 7:1 açık.).

Bunun sonucu olarak, halkın Tanrı’yı inkar ettiğini söylemek yanlış olacaktır. Ancak halkın yine de, Mısır kültüründen etkilenmiş, ya da Mısır kültürüne bizzat mensup olmanın bir sonucu olan, açık bir hatası söz konusudur: Halk, Tanrı’nın, Kendisi’ne bağlı bazı varlıklara sorumluluk ve çeşitli güçler bahsettiğini düşünmektedir. Onların görüşüne göre, Moşe de bu güçlerden biridir [örnek diğer bazı güçler ise, ulusa yol gösteren yönlendiren ateş ve duman sütunlarıdır] (Ramban; Rabenu Behaye). Fakat bu noktada artık Moşe olmadığını düşünerek paniğe kapılmış olan halk, bu gücü taşıyan bir başka aracı ya da yol gösterici arayışındadır. Tanrı’nın gücünü başka varlıklara dağıtıp paylaşması fikrine “**Şituf – Ortaklık**” denir. Bu felsefe de Tora’nın temellerine son derece aykırı bir anlayışı ifade eder ve elbette ciddi bir günahıdır. Nitekim putperestliğin en baştan itibaren başlangıcı, bu tipteki görüşlerden kaynaklanmıştır. Ama buna karşın *Şituf*, yine de putperestlikle aynı şey değildir (*Talmud – Sanedrin* 63a, Maarşa o.a.).

Şu Moşe – “**Ze – Şu**”, bir işaret sıfatıdır. Başka bir deyişle, bu sözü söyleyen halk, bir şeyi göstermektedir. *Midraş’a* göre, *Satan*, halkı daha büyük bir telaşa sokmak için göklerde bir tabut göstermiştir. Yanına hiçbir yiyecek almamış olan Moşe’nin, kendi hesaplarına göre gelmiş olması gereken bir zamanda, henüz ortada gözükmemesinden dolayı paniğe kapılan halk, kırk günlük bir süre kimsenin açlığa dayanamayacağını da ek bir delil olarak kabul ederek, bu tabutun Moşe’ye ait olduğunda karar kılmıştır. Şimdi de Aaron’a parmakla onu göstermekte, fakat yine de Moşe’nin öldüğüne dair fikrini telaffuz etmekten kaçınarak, onun yerine “ona ne olduğumu bilmiyoruz” demeyi tercih etmektedir

4 וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצַּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסַּכָּה וַיֹּאמְרוּ
5 אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ה וַיֵּרָא אֶהְרֹן וַיְבִן
6 מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וַיֹּאמֶר תֵּג לִיהוָה מִחֶרֶת: ו וַיִּשְׁלִימוּ מִמִּחְרָת
וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגִּשּׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וּשְׁתֹּי וַיִּקְמוּ לְצִחְקָ: פ

işinin başarılı olduğunu anlamış, halkı her yönden ikna etmesinin mümkün olmadığını anlamıştır.

Önünde bir mizbeah inşa etti – Or Ahayim pasuktaki söz dizimindeki nüanstın, Aaron'un bu mizbeahı buzağı için değil sadece buzağının "önünde", fakat Tanrı için olduğunun anlaşıldığını belirtir. Aaron'un, pasuğun devamındaki ilanda, ertesi gün "buzağı" değil "Aşem için" bayram olduğunu söylemesi de bunu yansıtmaktadır.

İbranice Vayiven Mizbeah Lefanav. Bu ifade farklı noktalandığında başka bir konuda ipucu elde edilmektedir: "**Vayaven Mizavuah Lefanav** – Önünde Boğazlananın Halinden [durumu] Kavradı" (Talmud – Sanedrin 7a; Targum Yonatan; Raşi). Yeğeni olan Hur, Aaron'un gözleri önünde boğazlanmıştır. Aaron karşısındakilerin gözlerinin döndüğünü gördüğü için, sözlerin ötesinde başka yöntemler denemek zorunda olduğunu kavramıştır. Mizbeahın inşasını onlara bırakmaktansa tek başına yapmayı tercih etmiştir. Bu sayede biraz daha zaman kazanacaktır. Dahası, Aaron bu olay sonrasında tüm halkın cezalandırılmasındansa, tüm sorumluluğu üstlenmeyi göze almaktadır. Bu yüzden onların günah işlemesine engel olmak istemekte, sırf onları oylamak için, kendisini yok oluşun eşiğine getirebilecek bir hamle yapmaktadır. Mizbeahı bizzat inşa ederek, burada bir ceza verilmesi gerektiği takdirde bunu kendi üzerine almaya hazırdır (Rabenu Behaye).

Yarın – Kutlamanın ertesi gün yapılacağını ilan ederek, Aaron önemli miktarda vakit kazanmıştır. Bu süre zarfında Moşe'nin gelmesini şiddetle ummaktadır (Raşi).

Aşem Adına – Ve buzağı adına değil! Aaron Tanrı'nın İsmi'ni özellikle vurgulamış, halk da herhangi bir tepki göstermemiştir. Zira anlaşıldığı kadarıyla, gerçekten putperest niyetlere sahip olan az miktardaki kişinin aksine, olaya karışan diğerleri tüm bunları Tanrı'ya yönelik bir ibadet olarak algılamaktadırlar.

Bayramdır – Ya da "korban kesimi var!" (krş. 23:18).

6. Ertesi gün erkenden kalktılar – Satan boş durmamış, halkın içine büyük bir heves vererek hemen işe koyulmalarını sağlamıştır (Raşi).

Cümbüş için – İbranice **Letsahek**. Bu sözcük "eğlenmek; oynamak" anlamına gelebilir. Fakat terimsel olarak, Tora'nın en üst ciddiyet düzeyine sahip üç yasağı olan putperestlik (burası), cinsel ahlaksızlık (Bereşit 39:17) ve cinayeti (Şemuel II 2:14) belirtir (krş. Bereşit 21:9 ačk.). Çıgırından çıkan bu olayda, Altın Buzağı'ya doğrudan tapanların dışında, ahlaksız davranışlarda bulunan kişiler de vardı; ayrıca kendilerine karşı koymak isteyen Hur'u öldürmüşlerdi (Raşi). Artık, hatanın günah ve yozlaşmaya dönüştüğü trajik sürecin en dip noktasına gelinmiştir.

7-10. Tanrı'nın Öfkesi. Yukarıda belirtildiği gibi (p. 1-6 ačk.), Altın Buzağı'nın yapımındaki asıl amaç onu bir ilah kabul edip tapınmak değildi. Bu planı ilk başlatılan Erev Rav'dı ve onlara katılan Yahudiler özellikle Moşe'nin yerini alacak bir yol gösterici arayışındaydı. İlk gün boyunca yapılanlar putperestlik değildi. Fakat ertesi gün doğrudan buzağıya eğilip ona kurbanlar kesmeleri, günaha katılanların artık putperestliğe kaydığını gösterir. Yine de aktif olarak tapınan Yahudiler, çok az miktardaydı. Bunun sonucunda da bu çok ciddi günahın karşılığını, en ağır ceza-yı alarak ödemişlerdi (krş. p. 27-28). Fakat Tanrı Altın Buzağı günahının sorumluluğunu sadece aktif olarak katılanlarla sınırlamamış, tüm halkı bir bütün olarak sorumlu tutmuştur. Bunun bir nedeni, Yahudiler içinde aktif olarak tapınmasalar bile, birçok kişinin bunu aklından geçirmiş olmasıdır. Ve diğer tüm günahlardan farklı olarak, putperestliğin sadece düşüncesi bile ciddi bir günahıdır. Dahası, bunu akıllarından bile geçirmemiş olan çoğunluk da tamamen temiz değildir. Bu denli yüksek düzeyli bir günahın aktif olarak işlenmesine seyirci kalmamaları, direnç göstermeleri gerekirdi. Bu da, ya sessiz bir kabul olmayı ya da inanç eksikliğini gösterdiği için tüm ulusun suçlanması için yeterlidir. Kalpleri ve düşünceleri okuyan Tanrı'nın Öfkesi'nin tüm

⁴ [Aaron, getirdiklerini] Ellerinden aldı, onu bir kumaşın içinde topladı ve bunu dökme bir buzağı haline getirdi. [İçlerinden bazıları] “Seni Mısır’dan çıkaran tanrın budur ey Yisrael!” dediler. ⁵ Aaron [durumu] görünce, önünde bir *mizbeah* inşa etti. Sonra Aaron bir duyuruda bulunarak “Yarın Aşem Adına bayramdır!” dedi.

⁶ Ertesi gün erkenden kalktılar. *Ola-korbanları* yaptılar ve *Şelamim-korbanları* getirdiler. Halk yiyecek içmeye oturdu, sonra da cümbüş için kalktı.

4. Kumaşın içinde topladı – Raşi. Ya da “*keskiyle şekillendirdi*” (a.k.). Ya da “[birisinin altını] kalıpta şekillendirmesini sağladı” (Saadya Gaon; İbn Ezra; İbn Yanah; Radak, Şeraşim).

Dökme bir buzağı – Aaron altını alıp, ateşin içine atar. Şekilsiz bir kütlenin oluşmasını, böylece Moşe geri dönene kadar biraz daha vakit kazanmayı ummaktadır. Fakat *Erev Rav* içindeki Mısırlı medyumlar Yeyunos ve Yombros, gizli sanatlarını kullanarak bir buzağı şeklinin oluşmasına neden olurlar (Raşi). Büyü o denli kuvvetlidir ki, buzağı konuşma kabiliyetine sahip bir halde ortaya çıkmıştır (*Zoar*).

Midraş’a göre, Moşe Rabenu, Mısır’dan çıkmadan önce, Yosef’in naaşını yanında götürmek için, öncelikle onun yerini bulması gerekiyordu. Mısırlı astrologlar bir gün Yahudiler’in Mısır’dan çıkacak duruma geleceğini gördüklerinden, onların gidişini engellemek için Yosef’in tabudunu Nil’in bilinmeyen bir yerine batırmışlardı. Yaakov’un oğlu Aşer’in kızı Serah bu sır yeri biliyordu. Moşe bunu ondan öğrenince, tabudu çıkarmak için altın bir levhanın üzerine “*Ale Şor – Yüksel Boğa!*” yazıp oraya atmıştı. Zira Yosef’in lakabı “boğa”dır (bkz. 49:22 açık.; Devarim 33:17). Moşe’nin bu levhayı Nil’e atmasıyla Yosef’in tabudu yükselmiştir. Bu sırada seyretmekte olan Miha adlı bir genç, bu levhayı almış ve yanında getirmişti. Aaron altın küpeleri ateşe attığında, Miha da bu levhayı ateşe atmış ve üzerinde “yüksel boğa” yazan levha nedeniyle, altın buzağı kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Söz konusu Miha, Mısır’da bizzat Moşe tarafından kurtarılmıştı. Bene-Yisrael’in inşaat sırasında tuğla kotasını tamamlamadığı durumlarda Mısırlılar akıl almaz bir zalimlikle, küçük çocukları tuğlaların yerine inşaata yerleştiriyorlardı. Moşe böyle bir zulmün nedenleri hakkında Tanrı’yı sorguladığında tam bir cevap almasa da, Tanrı ona, bu çocukların yaşamaları halinde

günahkar olacakları cevabını vermiş, bunu kanıtlamak için de Moşe’ye bir tanesini inşaattan çekip çıkarmasını söylemişti. Bu noktada, Miha tüm halkın putperestliğine neden olmuştur. Daha ileride Erets-Yisrael’e girildikten sonra da bir başka putun yapımından sorumlu olacaktır (bkz. Şofetim Perek 17; Raşi; *Meam Loez*).

Haline getirdi – Aaron, bir buzağı şekillendirmiş olmasa da, altını ateşe atan kişi olduğu için, Tora buzağıyı onun yaptığını söylemektedir (p. 24.; *Or Ahayim*).

Bir görüşe göre tüm işlemi baştan sona ve yavaşça Aaron yapmıştır. Süreyi mümkün olduğu kadar uzatmak için altın bloku bir keskiyle yavaş yavaş oymaya başlamıştır. Aaron’un bunu yaparken bir amacı daha vardır. “*Heret – Keski*” sözcüğü, “*Harata – Pişmanlık*” ile aynı köke sahiptir. Bu şekilde yaptığı yavaş hareketlerin halkta bir pişmanlık uyandıracağını ummuştur (Ralbag, *Sifte Koen*; *Meam Loez*). Bir başka neden de, daha sonra buzağının hiçbir güce sahip olmadığı ortaya çıktığında, halkın “tabii güçsüz olur; yeteri kadar ustaca oyulmadı!” gibi bir iddia ile gelmesini engellemektir. Bu nedenle özenli bir oyma işine girişmiştir (a.k.).

[İçlerinden bazıları] – *Erev Rav* (Raşi).

Seni Mısır’dan çıkaran – İster Bene-Yisrael’e mensup, isterse de *Erev Rav*’dan olsunlar, tüm bu işi gerçekleştiren kişilerin birer aptal olmadıkları açıktır. Elbette, Mısır’dan çıkmış kişiler olarak, daha biraz önce kulaklarında bulunan altının onları Mısır’dan çıkarmamış olduğunu hepsi çok iyi bilmektedir. Bu da, tüm konunun temelidir. Halk kendi elleriyle ürettiği bu buzağının tanrı olduğunu düşünüyor olamaz. Fakat önce de belirtildiği gibi, burada Tanrı’yı simgeleyen ya da O’nunla teması sağlayan, O’nun İsteklerini bildiren başka varlıkların “üretilebileceği” gibi bir yanılsaya düşülmüştür. Buzağının kötü manevi güçlerin etkisiyle konuşmasını da Tanrı’nın mesajı olarak kabul etmişler, gerçekte her yönüyle tamamen *Tuma* gücü olan büyüü, kutsiyetin bir teza-hürü olarak benimsemişlerdir (Raşbam).

5. Aaron [durumu] görünce – Aaron buzağının neredeyse canlı olduğunu gördüğünde, *Satan*’ın

7 וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּךְ־יֵד בִּי שַׁחַת עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ
8 מִצְרַיִם: ה סָרוּ מִזֶּה מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּכֶה
וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ־לּוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לּוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ מֵאֶרֶץ
9 מִצְרַיִם: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה
10 עֹסֵק־שֶׁה־עֲרֹךְ הוּא: י וְעַתָּה הִנֵּיתָה לִּי וַיַּחֲרֹ־אֲפִי בָהֶם וְאֶכְלָם וְאֶעֱשֶׂה
11 אוֹתָךְ לְגַנִּי גְדֹל: יא וַיַּחֲלֵ מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו יְהוָה אֱלֹהֵיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה
יַחֲרֶה אַפִּי בְעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדֹל וּבִיד חֲזָקָה:

Moşe, Yisrael'in günahının affedilmeyecek kadar büyük olduğunu ve onlar için dua etmenin yararsız olacağını düşünmüştür. Yahudiler hiçbir zaman bu kadar büyük bir günah işlemedikleri için, dua etmenin yakışık almayacağını, bir tür yüzüzlük gibi görüneceğini, hatta cevap vermeye tenezzül bile edilmeyeceğini farz etmektedir. Oysa Tanrı, bir insan değildir. Dualarımız onu meşgul etmez. O dualarımızı ister, gerçek ve samimi *Teşuva*'yı daima kabul eder. Tanrı bu noktada "*brak Beni*" derken, aslında "Moşe! Beni tutma şansın var. Göster kendini!" der gibidir. Nitekim, Moşe Rabenu mesajı alır ve hemen yakarmaya başlar.

Seni büyük bir ulus haline getireceğim –

"Avraam, Yitshak ve Yaakov'a vermiş olduğum sözü senin soyunla yerine getireceğim."

11-14. Moşe'nin başarılı duası. İbn Ezra'ya göre, bu bölüm kronolojik sırayı takip etmemektedir. İbn Ezra, aralarında hala bir put dururken, Moşe'nin Yisrael için dua etmesinin söz konusu olamayacağını öne sürer. Buna göre Moşe bu duayı, halkın yanına inip buzağıyı yok ettikten sonra etmiştir. Fakat Tora, duadan burada bahsetmiştir; çünkü bu duayı tetikleyen, Tanrı'nın "*brak Beni*" sözleri olmuştur. Bu nedenle Tora ikisini arka arkaya vermeyi uygun görmüştür.

Ramban aynı fikirde değildir. Ona göre Tora kronolojik sırayla gitmektedir ve Moşe gerçekten bu noktada dua etmiştir. Zira ulusun, bir yıkıma karşı karşıya olduğu haberi karşısında, Moşe'nin hemen araya girmesi gerekmiştir. Tanrı'dan halkı yok etmeme garantisini aldıktan sonra aşağı inip halkı yola getirmiş; sonra dönüp duasına devam etmiştir.

Or *Ahayim*, Tanrı'nın, Moşe'nin duası sonrasında halkı cezalandırmaktan vazgeçmediğini, ama duanın, onları tamamen yok etmek yerine başka

bir yöntemle cezalandırılmasını sağladığını öne sürer. Moşe dört noktayı bir araya getirmiştir: [1] "*Halkm*" (p. 11) – Halk "Tanrı'nın Halkı"dır ve halkın tamamen yok edilmesi, Tanrı'nın dünyadaki ününü zedeleyecektir. [2] "*Mısır Ülkesi'nden çıkardığın*" – Tanrı, Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkartarak, onları, Kendi egemenliğini dünyaya duyurmaları için görevlendirmiştir. [3] "*Neden Mısır ... diyebilsin?*" (p. 12) – Mısırlılar'a, Tanrı'nın Yisrael'i Mısır'dan çıkarmak için verdiği kararlar alay etmesine neden olacak bir koz verilmemelidir. [4] "*Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna!*" (p. 13) – Atalar'ın liyakati ve Tanrı'nın onlara verdiği ebedi söz, Yisrael'in kurtulması için yeterli olmalıdır.

Moşe'nin bu noktaları öne sürmesinin Tanrı'yı "yatıştırdığı" gibi bir sonuç çıkarmak, Tanrı'yı bir insanmış gibi göstermek anlamına gelir. Fakat birçok kez belirtildiği gibi, Tanrı'nın insani özellikleri yoktur. Tanrı öfkelenmez, yatışmaz, pişman olmaz, kararından dönmez. Tora'nın "öfke" ya da "yatışma" ile tarif ettiği sözler, biz insanların okuyunca durum hakkında daha kolay bir fikir edinmemizi sağlama amaçlıdır. Tora'nın kuralları vardır ve bunlara uyulmalıdır. Bunların ihlali ceza, yerine getirilmesi de ödülle sonuçlanır. Tanrı bir günahın ciddiyetini belirtmek için "öfkeden" bahsedebilir. Bu O'nun öfkelenildiği anlamına gelmez; sadece durumun ciddiyetini öğretir. Moşe'nin Tanrı'yı "yatıştırmak" için öne sürdüğü argümanlar da Tanrı için önemli değildir. Önemli olan Moşe'nin "*brak Beni!*" sözlerindeki mesajı alıp, duaya girişmiş olmasıdır. Başka bir deyişle Tanrı halkı yok etmemeye zaten hazırdır. Fakat bunu şarta – Moşe'nin duasına – bağlamış, Moşe de bunu yapmıştır.

11. Tanrısı Aşem'e – Tora'nın çeşitli yerlerinde "Avraam'ın Tanrısı", "Yitshak'ın Tanrısı" ya da "Yisrael'in Tanrısı" gibi tanımlar olmasına karşın,

[125. Moşe'nin Cevabı]

⁷ Tanrı, Moşe'ye konuşarak, ona "Git; in!" dedi. "Çünkü Mısır Ülkesi'nden çıkardığın halkın yozlaştı.

⁸ Onlara emretmiş olduğum yoldan çabuk saptılar. Kendilerine dökme bir buzağı yaptılar. Ona eğilip, ona kurban keserek "Seni Mısır Ülkesi'nden çıkaran tanrın budur ey Yisrael!" dediler."

⁹ Tanrı, Moşe'ye "Bu halkı gördüm" dedi. "Dik başlı [bir halk bu].

¹⁰ Şimdi – bırak Beni ve Öfkemi onlara karşı salıverip onları tüketeyim. Sonra, seni büyük bir ulus haline getireceğim."

¹¹ Moşe, Tanrısı Aşem'e yakardı: "Ey Aşem!" dedi. "Mısır Ülkesi'nden büyük bir güçle ve zor kullanarak çıkardığın Halkın'a karşı Öfkemi neden salıveresin?"

ulusa yönelmesinin nedeni budur. Yine de tüm ulus içinde ölüm cezasına çarptırılanların oranı oldukça düşüktür (p. 28). Bunun nedeni, çoğunluğun düşünce ile günah işlemiş olmasıdır (Ramban; Rabenu Behaye).

7. Konuşarak – İbranice *Vaydaber*. Bu sözcük sert konuşma ifade eder (krş. 6:2 açık.). Tarih 17 Tamuz'dur. Bu tarih, gelecek nesillerde bir yas günü olarak anılacaktır (*Seder Olam* 6; *Talmud – Taanit* 26b).

Git; in! – Sadece "git" ya da sadece "in" denmesi yeterli olurdu. Dolayısıyla buradaki "in" sözcüğü, "dağdan in" anlamından farklı bir mana içermektedir. Tanrı Moşe'ye şöyle demiştir: "Yüksek konumundan in! Sana büyüklük verdim, bu senin uğruna değil, halk içindir. Şimdi Yisrael günah işlediğine göre, [büyük olmuştun ya da olmamışsın;] neye yararsın?!" (*Talmud – Berahot* 32a). Tanrı bu noktada Moşe'yi, halkın düşük konumundan dolayı sorumlu tutmaktadır. Bir liderin işlevi halkının üzerinde böbürlenmek değil, onları ilegilendiren her şeyle ilgili sorumluluğu üstlenmektir. Şimdi halk düzeyini kaybettiğine göre, Moşe de düzeyinden inmelidir.

Çıkardığın halkın – Burada Tanrı Moşe'ye *Erev Rav*'la ilgili bir azarlamada da bulunmaktadır: "Mısır'dan çıkarken Bana danışmayarak, bu kişileri Yahudilik'e kattın ve yanına aldın. Bu yüzden onlar senin halkın; Benim değil. Ama işte gördüğün gibi hem yozlaştılar hem yozlaştırdılar!" (Raşi). Bir görüşe göre Tanrı, burada Bene-Yisrael'den bahsetmekte, fakat günahkarlarla herhangi bir bağlantıya sahip olmayı reddederek, onları "Halkın" yerine "senin halkın" diye tanımlamaktadır. Fakat Moşe bunu

reddeder ve "zor anlarında nasıl Halkın olduğunu kabul ediyorsan (krş. 7:4), yanlış yaptıklarında da Halkın olduğunu kabullenmen gerekir" dercesine p. 11'de "*çıkardığın Halkın*" vurgusunu yapmaktadır (*Midraş – Yalkut Şimoni*).

Yozlaştı – İbranice *Şihet*. Tam çeviriyle "*kesip biçti; yok etti*". Bu, Hahamlarımız'ın, "yeni dikilen fidanı kesti" şeklinde tanımladıkları türde bir yıkımdır. İki tane günah işlenmiştir: Birincisi yoldan sapıp yozlaşmaları; diğeri de dökme bir buzağı yapıp ona eğilerek kurban kesmeleridir (Ramban). Bunun sonucunda da hem maddi dünyada hem de manevi dünyada; hem düşüncede hem de icraatta yıkıma neden olmuşlardır (Rabenu Behaye).

9. Dik başlı – Tam çeviriyle "*sert enseli*". Yani ensesti sert olduğu için emirlere boyun eğmeyen, başını çevirip söz dinlemeyen ve inatçı. Böyle bir kişi bir yol tuttuğu zaman, başını sağ sola çeviremez ve kendisine seslenenin ne söylediğini dinlemek için dönmez (İbn Ezra; Sforno). Böyle bir insan eleştiri dinlemeyi reddedecek ve hatasını itiraf etmekten kaçınacaktır. İşte bu özellik, neredeyse Yisrael'in sonunu getirecektir.

10. Bırak Beni – Tanrı, çok ağır bir hata yapmış olan oğlunu sertçe cezalandırmak üzereyken, yanındaki bir yakınına "tutma beni!" diyen bir baba gibidir. Elini tokat atacakmış gibi kaldırır ve yakındakiler hemen onu tutar. Burada da böyledir: Moşe şu ana kadar ağzını açmamış, Tanrı'nın Yisrael'e yönelik suçlamalarına tek cevap bile vermemiştir. Tanrı'yı tutmamaktadır ki bıraksın! Fakat Tanrı, bu sözleriyle Moşe'ye bir mesaj vermektedir: "Halkı yok edip etmemem konusu, senin davranışına bağlı. Onların varlıklarını sürdürmeleri senin elinde. Sana dua etme gücü verdim. Şimdi bunu kullanıp gerçek bir lider olduğunu kanıtlama vaktidir!" (*Midraş – Şemot Raba* 42:10; Raşi). Bu noktaya kadar,

- 12 יב לְמָהּ יֹאמְרוּ מִצְרִים לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהַרְגֹּת אֶתְּם בְּהָרִים
וּלְכַלֹּתְם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה שׁוֹב מִחֶרֶן אֶפֶד וְהִנַּחְתֶּם עַל-הַרְעָה לְעֹמֶד:
13 יג זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּתְדַבֵּר
אֱלֹהִים אַרְבֵּה אֶת-זֶרְעֲכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל-הָאָרֶץ הִזְאת אֲשֶׁר
14 אָמַרְתִּי אֵתָן לְזֶרְעֲכֶם וְנִחְלוּ לְעַלְמִם: יד וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל-הַרְעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
15 לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ טו וַיִּפֹּן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן-הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הַעֲדַת בְּיָדוֹ
לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים:

ispat etmek için on çetin sınavı başarıyla geçmiş olan Avraam'ın uğruna onları affet! Eğer yakılarak idam edilmeyi hak ediyorlarsa, Senin için ateşe atılmaya hazır olan Avraam'ın uğruna onları affet (bkz. Bereşit 11:28 açık.)! Eğer kılıçla ölümü hak ediyorlarsa, boynunu Senin emrin uğruna *korban* edilmek üzere bıçağın altına uzatan Yitshak'ın uğruna affet (Bereşit *Perek* 22)! Eğer sürgün edilmeyi hak ediyorlarsa, Haran'da düzenbaz dayısı Lavan'ın yanında sürgün hayatı yaşayan Yaakov'un (Yisrael) uğruna affet (Bereşit 28:10)!" (Raşi).

Burada Moşe Rabenu'nun, duasını kuvvetli tutmak için Atalar'ın liyakatini öne sürdüğünü görmekteyiz. Ve Moşe gibi son derece üst düzeylere ulaşmış bir kişi bile buna ihtiyaç duyu-yorsa, elbette bizim de dualarımızda bu yöntemi kullanmamız gerekir. Zira Tanrı, bu muhteşem üçlünün her nesilde zikredilmesini ister. Bu nedenle günde en az üç kez okunan *Amida* duasının ilk berahası, Atalar'la ilgilidir (Rabenu Behaye).

Kendi Adına yemin ettiğini – “Sen Atalar’a yemin ettiğinde, gelip geçici şeylerin üzerine yemin etmedin. Yemininde ne dağlar ve tepeler, ne gökler ve yeryüzü, ne de ebedi olmayan herhangi bir şey kullandın. Yeminini, ‘Kendi Adın üzerine’ ettin (bkz. Bereşit 22:16). Sen nasıl Ebedi ve Sonsuz isen, yeminin de ebedi ve sonsuzdur (*Talmud – Berahot* 32a). Ve eğer Atalar’a ettiğin yemini sadece benim soyumu bir ulus haline getirerek tutacağına söylüyorsan; bu yeterli değil. Çünkü Öfke Anın’da üç ayaklı bir sehpa bile ayakta kalmıyorsa, tek ayaklı sehpa nasıl düşmeden kalır? Üç Ata’nın liyakati bile halkı kurtarmaya yetmiyorsa, sadece benim liyakatim, gelecekte yapılabilecek herhangi bir günahta halkın yok olmasını engellemeye yetmeyecektir!” (Raşi).

[Burayı] Ebediyen miras alacaklar – Erets-Yisrael, Yahudiler’in ebedi mirasıdır. Tarihin akışı içinde sürgüne çıkmaları gerektiği zamanlarda bile bu ülke onlarındır. Zira burası onlara “*ebedi bir mülk*” (Bereşi 17:8) olarak verilmiştir (Rabenu Behaye).

14. Kendini alıkoymdu – Tanrı, ulusu yok etme niyetinden vaz geçmiştir. Fakat bu, Altın Buzağı günahının tamamen silindiği anlamına gelmekte değildir. Aksine, biraz aşağıda göreceğimiz üzere, buzağıya bir ilahmış gibi tapanlar ölümle cezalandırılmıştır. Fakat en azından bu aşamada halkın tamamen yok edilmeyeceği garantisini alan Moşe, bu noktada aşağıya inip halkı belirli bir düzene sokacak, suçluları cezalandıracak, kalan halkı da sertçe azarlayarak onları *Teshuva* yapmaya teşvik edecektir. Bunun ardından onlar adına dua etmek için tekrar Sinay dağına çıkıp kırk gün boyunca orada kalacaktır (Ramban).

Mükemmel olan Tanrı’nın verdiği bir karardan dönebileceği, ceza vermekten vazgeçeceği, bazı şeylerden pişman olacağı gibi kavramlar, sadece Tora’nın dil kullanım stiline bir sonucudur. Tora insanlara verilmiştir ve bu yüzden onların anladığı dili kullanır (İbn Ezra). Yoksa Tanrı’nın herhangi bir değişim geçirmesi söz konusu değildir. Her zaman, değişen insandır; Tanrı değil.

15-19. Moşe Levhalar’ı kırıyor. Bölüm, Moşe’yi bekleyen çelişkiyi keskin bir dille açıklamaktadır. Bir yanda, Moşe, Tanrı’nın Sözü’nün fiziksel şekil almış hali oldukları için her şeyden daha kutsal olan On Emir levhalarını elinde tutmaktadır. Diğer yanda ise, bu değerli levhaları almayı hak etmeyecek kadar büyük bir hata işlemiş olan halkla karşı karşıyadır. Moşe bu çelişkiyi, halkın gözleri önünde levhaları kırarak çözmüştür. Zira bu hareket, halka ne kadar korkunç bir günah işlediğini göstermiş ve herkesi sarsmıştır.

¹² Neden Mısır, '[Tanrı] Onları kötü niyetle – onları dağlarda öldürmek ve yeryüzünden tüketmek için çıkardı' diyebilsin? Öfkenden dön ve Halkın'a yönelik kötülükten Kendini alıkoy!

¹³ "Kulların Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna! Onlara Kendi Adına yemin ettiğini hatırıma getir! Onlara 'Soyunuzu gökyüzünün yıldızları kadar çoğaltacak, bahsettiğim bu ülkeyi tümüyle soyunuza vereceğim ve [burayı] ebediyen miras alacaklar' demiştin!"

¹⁴ [Böylece] Aşem, Halkı'na yapmaktan bahsettiği kötülükten Kendini alıkoydu.

[126. Moşe İniyor]

¹⁵ Moşe yüzünü dönüp, elinde iki Tanıklık Levhası ile dağdan indi. Levhalar ikişer yüzlerinde yazılıydı; yazılar hem bir yüzden hem de diğerinden [okunabiliyordu].

"Moşe'nin Tanrısı" şeklinde bir bağdaştırma yoktur. Burada Tanrı'nın sadece Moşe ile bağdaştırıldığı tek örneği görüyoruz. Bu da, dua öncesinde Tanrı'nın Kendisi'ni Bene-Yisrael'den tamamen soyutladığını göstermektedir. Bu noktada Tanrı, sadece Moşe'nin Tanrısı'dır. Bene-Yisrael'in değil; zira onlar yaptıklarıyla, Tanrı'ya inkar etmenin eşğine gelmişlerdir (Rabenu Behaye).

Yakardı – İbranice **Vayhal**. Bu sözcüğün kökü (Het-Lamed-E) birçok sözcükle bağlantılı olabilir. Açıklamalar da bunu yansıtmaktadır. Buna göre Moşe, o kadar büyük bir çabayla dua etmiştir ki, sonunda hastalanmıştır (**HoLe**). Hatta o kadar ki, ölecek ve bir ceset (**HaLaL**) haline gelecek kadar enerji sarf etmiştir. Bunu da, af olmadığı sırada kendisinin de kitaptan silinmesi talebiyle dile getirmiştir (p. 22). Başka bir açıklamaya göre, Tanrı Moşe'ye "Boşuna dua etme. Bir *Nederde* bulundum ve '[Başka] *tanrılara kurban kesen, ölüme mahkum edilecektir*' (22:19) dedim; onu yerine getirmek zorundayım" demiş; fakat Moşe, bir *Neder*'in iptal edilebileceğini hatırlatmıştır (**YaHeL**; bkz. Bamidbar 30:3 v.d.).

Mısır Ülkesi'nden ... çıkardığın – "Ey Dünyanın Hakimi! Bu halk daha üç ay önce bir putperestlik batağı olan Mısır Ülkesi'nden çıktı. Bir anda bu kadar köklü bir değişimi sindirmelerini nasıl beklersin?" (Rabenu Behaye).

Zor kullanarak – Tam çeviriyle "*Kuvvetli bir El ile*" (bkz. 6:1).

Öfkeni neden salıveresin? – Moşe'nin sorusu oldukça ilginçtir. Altın Buzağı ile yapılanlar, Tanrı'nın öfkelenmesi için yeterli bir sebep değil midir? Ramban soruyu şöyle açıklar: "Tanrım! Mısır Çıkışı süreci boyunca, Merhamet Niteliğin'i

Bene-Yisrael, Yargı Niteliğin'i ise Mısırlılar için kullanmıştın. Oysa orada da Bene-Yisrael'in konumu pek parlak değildi. Şimdi – tam da ona gerçekten ihtiyaç olduğu bir sırada – Bene-Yisrael için Merhamet Niteliğin'i susturup Yargı Niteliğin'i neden ön plana çıkarasın?"

Sforno, bu soruyu farklı bir şekilde açıklar: "Halkın içinde bir grup günah işlemiş olabilir. Ama çoğunluk puta tapınmadı. Küçük bir azınlık yüzünden Öfkeni neden tüm Halkın'a salıveresin?" Alternatif olarak "*Neden öfkelenesin?* – bir kişi kendi dengi sebebiyle kıskançlık gösterir. Bu buzağının hiçbir özelliği yokken, Sen neden öfkelenesin?" (Raşi).

12. Neden Mısır ... diyebilsin? – "Bene-Yisrael değersiz olsalar bile, sırf Kendi Onurun için onları yok etme! Yoksa Mısırlılar'ın böbürlenmelerine meydan vermiş olursun" (Raşbam).

Kötü niyetle – İbranice **BeRaa**. Ya da "[*Mısır'ın güneş tanrısı*] *Ra'nın gücüne karşı*". Moşe ve Aaron, Mısır'dan çıkmak istediklerini söylediklerinde, Paro onlara "Çölde sizi Ra adlı yıldız karşılayacak; sonunuz kanlı olacak" şeklinde karşılık vermişti. Moşe Rabenu şimdi Tanrı'ya, tüm halkı yok ettiği takdirde Paro'nun haklı çıkacağını söylemekte, bu nedenle halkı affetmesi için yalvarmaktadır. Tanrı da bu nedenle "*Halkı'na yapmaktan bahsettiği kötülükten (Raa) Kendini alıkoydu*" (p. 14). Gerçekten de Paro'nun astrologlarının gördükleri kan, burada Yahudiler'in sonunu getirecek kan iken, Tanrı bunu Yeşua zamanında yapılan toplu sünnette akan kanla değiş tokuş etmiştir. Bu nedenle Yeşua toplu sünnetin hemen ardından "*Bugün Mısır'ın utancını üzerinizden çıkardım*" (Yeşua 5:9) demıştır (Meam Loetz).

13. Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna! – "On Emir'i ihlal etmişlerse, Sana olan bağlılığını

טו וְהִלַּחַת מַעֲשֶׂה

16

17 אֱלֹהִים הִמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל-הִלַּחַת: יו וַיִּשְׁמַע

יְהוֹשֻׁעַ אֶת-קוֹל הָעָם בְּרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל-מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בִּמְחַנֶּה:

18 יח וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנֹת חִלּוּשָׁה קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי

שִׁמְעָ:

sonuca varabilirdi.

Üçüncü bir görüş, On Emir'in her levhaya ikiye kere yazıldığı yönündedir. Bu görüş, her emrin sadece yüzeysel anlamıyla ele alınmasının yeterli olmadığı, bunun ötesinde derin ve gizemli yönlerinin de araştırılıp öğrenilmesi gerektiğini vurgulama amacıdadır.

Bir başka görüşe göre ise, On Emir her levhaya dörder kez yazılmıştır. Burada da iki olasılık vardır. Ya levhaların – yani taş prizmaların – dört yanına birer kez, ya da ön yüze arka arkaya dört kez yazılmıştır. Bu da Tora'nın [*PaRDeS* – *Meyve Bahçesi*] sözcüğünün baş harfleriyle hatırlanabilecek] dört anlaşılma yolunu ifade etmektedir. Tora [1] "*Pşat* – *Basit* / *Yüzeysel*" anlamıyla anlaşılabilir. [2] "*Remez* – *İpuçları*" yardımıyla yeni ufuklar açabilir. [3] "*Deraş* – *Eğitsel Açıklamalar*" yoluyla derinlemesine ve arka plan bilgiler verebilir. Ve [4] "*Sod* – *Sır*" olan yönüyle gizemli anlamları araştırılabilir (*Meam Loez*).

17-18. Moşe'nin sadık bir yardımcısı ve öğrencisi olan Yeoşua, Moşe'nin Tanrı'nın yanında geçirdiği kırk gün boyunca Sinay dağının eteğinden ayrılmamıştır (bkz. 24:13). Bunun nedeni, sadece Yeoşua'nın Moşe'yi, yardımcılık görevi gereği gittiği her yerde takip etmesi değildir. Asıl neden, Yeoşua'nın, öğretmenine, olabilecek en yakın mesafede bulunma konusundaki hevesidir. *Talmud* bunun kanıtını *Man*'dan yola çıkarak verir. Çöl yolculuğu boyunca her gün halkı besleyen *Man*, herkes için, bulunduğu çevreye yağardı. Kişi hesabı o kadar inceydi ki, örneğin bir kölenin kime ait olduğu konusunda bir tartışma baş gösterirse, Moşe bunu çözümlmek için tarafların payına düşen *Man* miktarına bakardı. Kimin payında bir kişilik fazla *Man* varsa, köle ona ait demektir. Söz konusu kırk gün boyunca, Yeoşua'nın payı olan *Man*, Sinay dağının eteğine düşmüştür. Bu da sadece onun "Moşe'ye ait" olduğunu kanıtlamakta, aynı zamanda Moşe'nin halefi olarak gelecekte alacağı göreve de bir gönderme yapmaktadır (*Talmud* – *Yoma* 76a, Raşi o.a.).

18. Ne zafer ... ne de yenilgi – Buzağının etrafındaki kutlama sesleri o kadar yüksektir ki, Sinay dağının eteklerinden bile duyulabilmektedir. Yeoşua bu sesleri duymuş; ama halkın saldırıya uğrayıp karşılık veriyor olduğunu ya da bir tür iç savaş çıktığını ve seslerin bundan kaynaklandığını düşünmüştür. Moşe ise seslerden, bunun tamamen farklı bir şey olduğunu anlaşıldığını söyleyip onu düzeltmektedir. Ramban, bir *Midraş*'tan alıntı yaparak, Moşe'nin bu cevabıyla Yeoşua'yı bir anlamda azarladığını öne sürer. Zira gelecekte halka liderlik edecek biri, duyduğu sesleri tanımalı, halkın nasıl bir ruh hali içinde olduğunu anlamalıdır (Ramban).

Sesi – Ya da "*haykırışı*" (Raşi). Ya da "*şarkısı*" (Radak, Şeraşim).

[*Dedi Moşe*] – *Midraş* – *Şemot Raba* 41:1; Ramban; İbn Ezra. Ya da "[*diye devam etti Yeoşua*]" (Saadya Gaon).

Sıkıntı sesi – İbranice *Kol Anot*. Ya da "*çalgı sesi*" (İbn Ezra). Bu seslerin Moşe'yi rahatsız etmesinin nedeni, halkın, tanrı ilan ettikleri bir heykelin etrafında dans edip şarkılar söylerken, bulundukları ahlaksız ve utanç verici davranışlardan zevk aldıklarını gösteren sesler olmasıdır (Raşi). Sforno (s.p. o.a.) Moşe'yi en çok rahatsız edenin, yapılan sevinç gösterileri olduğunu söyler. Moşe, günah işlemekten bu kadar zevk alan insanları düzeltme konusundaki umudunu kaybetmiştir.

Anot sözcüğü aynı zamanda "kırmak, etkisini sıfırlamak" anlamına da gelebilir. Pasuk bu açıdan "*Kol Anot Anohi Şomea* – "*Anohi*" [*sözcüğüyle başlayan On Emir'i*] *Kıran Bir Ses Duyuyorum*" şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle, Moşe "şu anda duyduğum ses, 'Ben (*Anohi*) ... Tanrım Aşem'im' (20:2) emrinin gücünü kıracak nitelikte" demektedir (*Meam Loez*).

¹⁶ Ve bu Levhalar Tanrı tarafından yapılmıştı; levhaların üzerine hakkedilmiş olan yazı da Tanrı'nın Yazısı'ydı.

¹⁷ Yeoşua halkın bağırışırkenki sesini duydu. Moşe'ye "[Sanki] Kampta savaş sesi var" dedi.

¹⁸ "Ne zafer çılgılığının sesi var, ne de yenilgi ağıtının sesi" [dedi Moşe]. "Ben [sadece] sıkıntı sesi duyuyorum."

15. Yüzünü dönüp – Moşe'nin sadece indiği söylenmiş olsa, bunun normal bir iniş olduğu anlaşıldı. Fakat Moşe "yüzünü dönüp" inmiş, Kral'ın huzurundan, tüm yolu geri geri giderek kat etmiş, böylece yüzü hep buluta bakar halde ayrılmıştır. Zira *Şehina* hala dağın tepesindedir (krş. Devarim 9:15). Bu, *Amida* duasının sonunda geriye doğru üç adım atma gerekliliğinin temellerinden birisidir (Rabenu Hananel; Rabenu Behaye).

İbn Ezra'ya göre ise bunun anlamı "yüzünü çevirdi" şeklindedir. Duyduklarıyla şaşkına dönen Moşe, ne yapacağını bilmez bir şekilde sağa sola bakmış, sonra aşağı inmiştir.

Elinde iki Tanıklık Levhası ile – Moşe, elinde levhalarla döndüğünü gördüklerinde halkın *Teşuva* yapacağını ummuştur. Bunu yapmadıkları takdirde ise, planı, levhaları kırmakla, yapılanın ciddiyetini vurgulayarak onları *Teşuva* yapmaya itmektir (Sforno).

İkişer yüzlerinde... – Levhaların üzerindeki yazıların şekli bile, onların Tanrısal kaynaklı oluşunu kanıtlar niteliktedir. Yazılar levhaları bir yüzden diğerine delip geçmektedir. Fakat burada bir mucize söz konusudur; zira normalde yazıyla delinmiş bir levhanın arka tarafında, yazılar ayna görüntüsüyle ters durur. On Emir levhalarında ise her iki yanda da yazılar düzdür. Pasuğun devamındaki "hem bir yüzden hem de diğerinden [okunabiliyordu]" sözleri bunu göstermektedir (Rabenu Behaye). Dahası, tamamen kapalı şekiller olan Mem (ı) ve Sameh (ñ) harflerinin ortaları, hiçbir bağlantı olmaksızın, havada asılı halde durmaktadır (*Talmud* – *Şabat* 104a; Raşi). Daha önce levhaların Tanrı'nın Parmağı ile yazılı (31:18) olduğunun söylenmiş olmasına karşın burada "Tanrı tarafından yapılmıştı" (s.a.)

16. Tanrı tarafından yapılmıştı – Tanrı'nın "yapma" şekliyle. Yani Yaratılış sırasında Tanrı'nın sözleriyle yaratılmıştı. On Emir levhaları, Tanrı'nın ilk *Şabat*'ın hemen öncesinde yaratmış olduğu on şeyden biridir (*Mişna* – *Pirke Avot* 5:8; *Avot DeRabi Natan* 2). İkinci On Emir levhaları ise Moşe tarafından yontulmuştur (34:1). Tam çeviriyle "Tanrı'nın işiydi onlar". Raşi

bunun "Tanrı'nın tüm işi, tüm ilgisi, tüm önemi verdiği şey, onlar, yani Levhalar – yani Tora'dır" şeklinde de anlaşılabileceğini belirtir (*Midraş* – *Tanhuma* 16).

Bu iki pasukta levhalarla ilgili ek tanımlar verilmektedir. Gerçekte tüm bunların levhaların tanımlandığı ilk yerde (31:18) verilmesi daha mantıklı olurdu. Fakat Tora burada levhaların mucizevi özelliklerini ön plana çıkararak, Moşe'nin, tüm bu üstün özelliklerine karşın, doğru amaç uğruna bu levhaları bile kırmaktan çekinmediğini vurgulamak istemiştir (Ramban).

Hakkedilmiş – İbranice *Harut*. Hahamlarımız, eğitsel bir bakış açısıyla bu sözcüğün "*Herut* – *Hürriyet* / *Özgürlük*" olarak da okunabileceğini belirtirler. Bu, Yahudiler için gerçek özgürlük yolunun On Emir levhalarında yazılı olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, sadece kendisini Tora öğrenimine adanmış bir kişi gerçek anlamda özgür sayılır (*Mişna* – *Pirke Avot* 6:2). Tek gerçek özgürlük, Tanrı'nın insanlara emrettiği şekilde yaşamaktır. Aksi takdirde, insan kendi tutkularının, toplum baskılarının ya da baskın popüler kültürlerin esiri olmaktan kaçamaz. *Talmud* bir bilgi daha vermektedir: Eğer bu ilk On Emir levhaları kırılmamış olsaydı, dünya üzerindeki hiçbir gücün, Yahudiler üzerinde üstünlük kurması mümkün olmayacaktı (*Talmud* – *Eruvin* 54a). Bu levhalar, Yahudilerin özgürlüğünün garantisiydi; ve onlar, yaptıklarıyla bu avantajı kaybetmişlerdir.

☞ On Emir Levhaları

On Emir'in levhalara nasıl yazıldığı konusunda Hahamlarımız arasında bir görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre, emirler, her levhada beş tane olmak üzere iki tablete yazılmıştır. İlk beş emir ilk levhaya, ikinci beş emir de ikinci levhaya yazılmıştır.

Diğer bir görüşe göre emirlerin onu da her iki levhada yer almıştır. Bu görüşün temelinde, ikinci beş emirde Tanrı'nın İsmi'nin hiç geçmemesidir. Bu durumda emirlerin beşi bir levhaya, diğer beşi ikinci levhaya yazılmış olsa, alelade biri ikinci grubun ilk grup kadar önemli olmadığı gibi bir

יִטְוִי בְּאֶשֶׁר קָרַב אֶל־הַמִּחְנֶה וַיֵּרָא אֶת־הָעֶגְלָה וַיַּחֲרֹאֲףָהּ 19
 מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַח מִיָּדוֹ אֶת־הַלָּחֹת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: כַּ וַיִּקַּח אֶת־הָעֶגְלָה 20
 אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֹּר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׂק 21
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כֹּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מִה־עַשֶׂה לָּךְ הָעַם הַזֶּה
 כִּי־הִבְאֵת עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה:

ise levhalar “ellerinde”dir. Bu, levhaların ağır-
 laştığına dair bir ipucudur. Dahası, p. 15’te lev-
 halarından “Tanıklık Levhaları” olarak
 bahsedilmişken, burada sadece “levhalar” den-
 mektedir. Bu da, harflerin uçtuğuna dair bir ipu-
 cudur. (Midraş – Yalkut Şimoni 393; Rabenu
 Behaye). Moşe ağırlığı taşıyamadığı için levhaları
 bırakmak zorunda kalmış, onları ayaklarının biraz
 ötesine atarak kırmıştır (Raşbam).

[4] Levhalar, Yisrael’in manevi konumunda yeni
 ve daha yüksek bir seviyeyi temsil etmektedir. Bu
 seviye, fiziksel yaşamda da kendisini gösterecek-
 tir. Levhalar, “Yetser Ara – Kötü Dürtü”den,
 dolayısıyla da günahattan ve ölümden kurtulmayı
 sağlayacaktır; zira Sinay’daki olağanüstü tecrübe,
 Bene-Yisrael’i, ilk insan Adam’ın Eden
 bahçesinde günah işlemekten önceki kutsiyetine
 ulaştırmıştır. Fakat şimdi, buzağı ile işlenen
 günah bu eşsiz fırsatı yok etmiş, manevi zayıflık
 geri dönmüştür. Moşe bu nedenle Yisrael’in On
 Emir levhalarını almasının olanaksız olduğunu
 görmüştür (Or Ahayim).

20-29. Telafi. Tanrı’ya, Levhalar’ı tekrar halka
 bahşetmesi ve halkın, kaybettiği manevi görevi
 yeniden üstlenebilmesi için yalvarmadan önce,
 Moşe’nin halkı günahından arındırması gerek-
 mektedir. İlk sırada, sayıları az olan ve ulusun
 tümünü etkilemiş gerçek günahkarları ulusun
 arasından ayıklamak vardır.

20. Ateşte yakıtı – Buzağıyı eritmemiş, ateşten
 geçirerek yakmıştır (Ramban). Bazılarına göre,
 Moşe’nin yakıtı buzağı değil, onun etrafındaki
 süslerdir. Zira sadece putlar değil, onunla ilgili
 her şey yok edilmelidir. Bu görüşe göre, buzağının
 süslerini yaktıktan sonra, Moşe buzağıyı öğüt-
 müş, suya katarak halka içirmiştir (Abravanel).

Bene-Yisrael’e içirdi – Halk içinde Altın Buzağı
 ile ilgili olarak günah işlemiş üç sınıf ve bunlara
 denk gelen üç farklı ceza vardır (Talmud – Yoma
 66b). [1] İlk gruptakiler puta tapmama konusun-
 da tanıklar tarafından uyarılmış olmalarına
 karşın günah işlemişlerdir. Normal şartlarda puta
 tapmış bir kişi “Sekila – Taşlama” yöntemiyile

idam edilir (bkz. Sözlük). Fakat burada toplu bir
 günah söz konusudur ve toplu halde günaha tap-
 mış bir şehrin cezalandırıldığı şekilde (Devarim
 13:13-19) kılıça idam edilmişlerdir (p. 26-28).
 [2] İkinci gruptakiler tanıkların gözü önünde
 günah işlemesine karşın, uyarı almamış olan-
 lardır. Bu kişiler, Tanrı’nın gönderdiği salgın bir
 hastalıkla cezalandırılacaklardır (p. 35). [3]
 Bene-Yisrael’in tüm kalan kısmı ise şüphe altın-
 dadır. Tora, sadakatinden şüphe duymak için
 yeterli sebep bulunan evli bir kadının suçlu olup
 olmadığını belirleyen bir seremoniden bahseder.
 Bu seremonide kadın, Mişkan’daki Kiyor’dan alın-
 an suya zemindeki tozun katılması ve Tora’dan
 bir parçanın yazıldığı bir parşömenin üzerindeki
 yazının bu su içinde eritilmesi sonrasında suyu
 içer. Eğer günahsızsa kadına hiçbir şey olmaz;
 fakat gerçekten kocasına sadık kalmamışsa, karnı
 şişer ve feci bir şekilde ölür (bkz. Bamidbar 5:16-
 28). Bene-Yisrael de, Tora’nın alınmasıyla sembo-
 lik olarak Tanrı ile evlilik antlaşmasına benzer bir
 antlaşmaya girmişken, Altın Buzağı’ya tapınma
 suretiyle O’na ihanet edip etmedikleri konusun-
 da şüpheli bir durum ortaya çıkmıştır. Bu neden-
 le Moşe, bu pasukta anlatılan işlemi yapmaktadır.
 Buzağıyı yakıp “toz gibi” ince olana kadar öğütür
 ve dağdan inip kampın kenarından akan ırmığın
 (krş. Devarim 9:21) suları üzerine serpererek bu
 suyu Bene-Yisrael’e içirir (Talmud – Avoda Zara
 44a). Bu testin sonucunda, tanıkların görmediği
 bir ortamda Altın Buzağı’ya tapan kişiler
 ölmüştür (Raşi).

Bu hareketin bir başka amacı da Altın Buzağı’yı
 halkın gözü önünde olabilecek en düşük düzeye
 indirmektir. Zira vücutlarına girdiği gibi, dışkı
 olarak dışarı da çıkacaktır (Ramban).

21. Bu halk sana ne yaptı? – Moşe’nin sözleri
 farklı şekillerde anlaşılabilir. [1] “Sana istedikleri-
 ni yaptırmak için ne kadar işkence çektirdiler?”
 (Raşi). Buna göre, Moşe, Aaron’un sadakatinden
 o kadar emindir ki, böyle bir şeyi yapmasının tek
 açıklamasının ona işkence yapmaları olduğunu
 düşünmüştür. Fakat tam tersi de mümkündür:
 [2] “Halka bu günahı getirecek kadar onlardan

¹⁹ Kampa yaklaştığında, buzağıyı ve dansları görünce, Moşe öfkeye kapıldı. Levhaları ellerinden atıp onları dağın eteğinde paramparça etti.

²⁰ Yapmış oldukları buzağıyı aldı, onu ateşte yaktı, [toz gibi] ince olana kadar öğüttü ve suyun üzerine saçarak, Bene-Yisrael'e içirdi. ²¹ Moşe, Aaron'a "Bu halk sana ne yaptı ki, onun üzerine böyle büyük bir günah getirdin?" dedi.

affedileceği konusunda ümitlenmiştir. Bu işareti gördüğü için de hızlı davranmıştır (Rabenu Behaye).

19. Dansları görünce – Moşe'nin olayı gözleriyle görmeyi beklemesi önemli bir ders vermektedir. Teoride, Moşe'nin bunu beklemesi, bir anlamda Tanrı'ya inanmaması gibi algılanabilir. Yine de, bir başkası hakkında peşin hüküm vermek söz konusu olduğunda, Moşe için Tanrı'nın Sözü bile yeterli olmamıştır. Bu prensip, sarsılmaz ve en "gerçek" gerçek olan Tanrı'nın Sözü için bile geçerliyse, ne söylediği, hangi yorumları kattığı, hangi önyargılara dayandığı belli olmayan dedikodulara inanmadan önce nasıl davranılması gerektiği açıktır (*Midraş – Şemot Raba*).

Rabi Yaakov Kamenetsky, Moşe'nin levhaları, neden özellikle insanların putun etrafında dans ettiklerini gördükten sonra kırdığına açıklık getirir. Moşe, halkın bir Altın Buzağı yaptığını Tanrı'dan ilk duyduğunda, şüpheci davranıp, onları hemen yargılamamayı seçmiştir. Koca bir ulus çölün ortasındadır. Ertesi gün çocuklarını neyle besleyeceklerdir? Bir liderleri, Tanrı'yla aralarında bağlantıyı kuracak birisi olmadan, nasıl varlıklarını sürdüreceklerdir? Bu düşüncelerle, Moşe, bu putun sadece umutsuzluktan dolayı yapıldığını düşünmüştür. Ona göre halk elbette böyle bir şeyi yapmak zorunda kalmamayı tercih ederdi. Fakat Moşe halkı dans ederken görünce, bunun herhangi bir isteksizlik yansıtmadığını görmüştür. İnsanlar yaptıklarından kelimelerin tam anlamıyla zevk almaktadırlar! Bunun üzerine, bu davranışın herhangi bir açıklaması olamayacağı ve onların levhaları hak etmedikleri sonucuna varmıştır.

İbranice *Meholot*. Bu sözcük aynı zamanda davul benzeri anlamında bir çalgıdır (bkz. 15:20 açık.). Sözcük "*Mehila – Af*" sözcüğünü çağrıştırmaktadır. Moşe buzağıyı görüp ümitsizliğe kapılsa da, ardından gördüğü ilk çalgının *Mahol* olmasını olumlu bir işaret olarak görerek, halkın sonunda

Levhaları ellerinden atıp – Moşe'nin hareketini anlamak güçtür. Haklı bir konuda öfkeye kapılmış olabilir. Hatta getirdiği levhaları hak etmeyen bir toplulukla karşılaştığı da doğrudur. Fakat bu, levhaların "*Tanrı tarafından yapılmış*" oluşunu değiştirmez! Bir elçi, iletmekle görevlendirildiği bir hediye, hedef adresteki kişi bunu hak etmiyor gerekçesiyle yok edebilir mi? Moşe'nin en azından levhaları Tanrı'ya geri vermesi ve ne yapacağını danışması gerekmez miydi?

Moşe'nin bu hareketi tam bir bilinçle yaptığı açıktır. Dolayısıyla, bu konudaki olası bazı açıklamalar şöyledir:

[1] Moşe şöyle düşünmüştür: Tanrı'ya "yabancılaşmış" bir kişinin *Pesah-kurbanının* etinden yemesi yasaktır (bkz. 12:43 açık.). Böyle birine mitsvaya ait bir lokma et vermek bile yasak olduğuna göre, organize bir putperestliğe seyirci kalarak Tanrı'ya yabancılaşmanın eşiğine gelen büyük bir halk topluluğunun da, Tora'nın tüm mitsvalarına denk olan On Emir levhalarını almaya hakkı olmamalıdır (*Talmud – Şabat 87a*, Raşi o.a.). *Gur Arye*, burada bir saptama yaparak, bu mantığın, Bene-Yisrael için, sadece emirleri levhalar halinde almadan önce geçerli olduğunu belirtir. Tora tam olarak verildikten sonra ise, inançsızlık ve putperestlik, Yahudiler'i emirleri uygulama sorumluluklarından muaf tutmaz.

[2] Moşe'ye levhalarını kırmasını Tanrı emretmiştir (*Avot DeRabi Natan 2:3*).

[3] Levhaların boyutu ve yaklaşık 300kg.lık ağırlığı düşünülürse, Moşe'nin onları taşınması mucizevi bir durumdur. Moşe, Sinay dağından inip, kutsal ortamdan, günahın işlendiği bir ortama girdiği anda, levhaların üzerindeki harfler Gökler'e geri kaçmışlardır. Ve tıpkı bir insanın ruhunun vücudunu terk etmesi sonucunda bedeninin ağırlaşması gibi, üstlerindeki kutsiyet kaynağı yazıları kaybeden taşlar da taşınmayacak kadar ağırlaşmıştır. Moşe bunu, onları kırması gerektiğini belirten bir işaret olarak kabul etmiştir. Moşe başta levhaların ikisini de tek elinde getirmiştir (krş. p. 15). Yere atmadan önce

- 22 כב וַיֹּאמֶר אֱהֲרֹן אֶל־יָחִיד אֶף אֲדֹנָי אֲתָהּ
- 23 יִדְעָתָּ אֶת־הָעָם כִּי בָרַע הוּא: כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָּנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ
- לְפָנֵינוּ כִּי־נִזְהָ | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ
- 24 מִה־הֵיכָּה לוֹ: כד וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זֶהב הַתְּפָרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וַאֲשַׁלְכֵהוּ בָאֵשׁ
- 25 וַיֵּצֵא הָעָגֹל הַזֶּה: כה וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרַע הוּא כִּי־פָרַעַה אֱהֲרֹן
- 26 לְשִׁמְזָה בְקִמְיָהֶם: כו וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמִּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיהוּה אֵלֶי
- וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי:

geciktirme taktiği olarak altını bir kumaşta toplayıp ateşe attım; normalde yapıldığı gibi eritmedim. Biçimsiz bir altın kütlesi çıkacağını düşünmüştüm; ama yine de benim hiçbir müdahalemlerim olmadan, bu garip özelliklere sahip altın buzağı kendiliğinden ortaya çıkıverdi” (Sforno).

Bu buzağı ortaya çıktı – Kişi daima ağzından çıkan sözlerle dikkat etmelidir. Zira Aaron’un bu sözleri önemli zarara yol açmıştır. İleri dönemlerde inançsız insanlar Aaron’un bu buzağının kendiliğinden ortaya çıktığını söylemesinden yola çıkarak, bu putun bir tür güce sahip olduğunu öne sürmüşler ve çok kişinin inancını sarsmışlardır (*Talmud – Megila 25b*).

25. Moşe halkın açığa çıktığını fark etti – Bu pasukla ilgili farklı olasılıklar vardır. Çevirimizin takip ettiği Raşi’nin açıklamasına göre, halk, bu olayın yarattığı büyük utanç sebebiyle artık savunmasız kalmıştır. İleride birçokları, Yahudiler’i bu olay sebebiyle aşağılayacak, onları sadakatsizlikle suçlayarak aşağılayacaktır. Aaron’un iyi niyetle de olsa onlara yardımcı olması, buna yol açmıştır. Gerçekten de tarih boyunca Yahudiler özellikle bu günah sebebiyle birçokları tarafından suçlanıp aşağılanmışlardır.

Alternatif çeviriler şöyledir: “Moşe [Aaron’un açıklaması sonucunda] halkın gerçekten de engellenmeye çalışıldığını anladı. Aaron onları engellemeye çalışmış ve karşısına dikilenlerin [taleplerinin] sadece küçük bir bölümünü yerine getirmişti” (Rallbag). “Halkın [günahı sebebiyle] savunmasız kaldığını fark etti...” (Abravanel). “Halkın mitsvalardan uzak kaldığını fark etti...” (Raşbam; Hizkuni). “Halkın tamamen başıboş kaldığını fark etti. Çünkü karşısına dikildiklerinde Aaron onları gerektiği gibi engelleyememişti” (Hirsch; krş. Sforno). “Halkın yanlış yolda gittiğini fark etti. Aaron onların yanlış yapmalarına yol vermişti” (İbn Yanah; Radak, Şeraşim). “Halkı düşmanlarının önünde [sayıca ya

da Tanrı’nın yardımına layık olma açısından] az ve güçsüz olmalarına yol açmıştı” (Ramban; Rabenu Behaye). “Aaron onların kötü yanlarını açığa çıkarmıştı” (Meam Loetz).

Hor görülmeye açık – İbranice *Leşimtsa*. Ya da “iftiraya açık”. Alternatif olarak “Nesilleri boyunca her türlü kötülüğe açık” (*Targum Onkelos*). Buzağı nesiller boyunca Yahudiler için kötü bir örnek olarak kalabilecektir. Bazılarının “atalarımız bu buzağıyı boşuna yapmış olamazlar. Mısır’dan onları onun gücü çıkarmış olabilir. Biz de benzer bir şey yapalım” diye düşünüp, putperestlik batağına sürüklenme riski doğmuştur. Nitekim daha ileri bir dönemde kral Yarovam ben Nevat’ın da iki tane altın buzağı yapıp, halka Yeruşalayim’deki *Bet-Amikdas’a* gitmelerine gerek olmadığını, onları Mısır’dan çıkarmanın bu buzağının gücü olduğunu söylediğini görmekteyiz (Melahim I 12:28). Kısacası buzağı sadece o nesil için değil, gelecekteki nesiller için de bir günah kaynağı olma riski taşımaktadır.

26. Kim Tanrı’nın yanındaysa bana [katılsın]! – Moşe Yahudiler’den bir karar vermelerini ve artık sınırı aşmayı durdurmalarını istemektedir. Halkın cevabı, manevi olarak ne kadar düşüklerini açıkça göstermektedir. Çünkü sadece Leviler bir adım öne gelmiştir. Geri kalanlar Tanrı’ya bağlı kalmış olsalar bile, kendilerini her şeyleriyle O’nun hizmetine adamaya yanaşmamışlardır. *Aamek Davar*, Moşe’nin çağrısına gelen zayıf cevabı şöyle yorumlar: Moşe, putperestlerin öldürülmeleri için gönüllü kişiler çağırarak, onları büyük bir fiziksel tehlikenin içine sokmaktadır. Bu tehlikeye girdikleri anda, Tanrisal korumaya ihtiyaçları olacaktır. Oysa bu koruma, sadece Tanrı’ya gerçek anlamda sadık olanların hak edeceği bir şeydir. Leviler’in dışında kalanlar, kendilerinden bu kadar emin değildiler. Bu nedenle Leviler, söz konusu riski

²² “Efendim öfkelenmesin” dedi Aaron. “Halkın kötülüğe eğilimli olduğunu sen de biliyorsun.

²³ Bana ‘bize önümüzde gidecek bir yol gösterici yap; çünkü şu Moşe – bizi Mısır’dan çıkaran kişi – ona ne olduğunu bilmiyoruz’ dediler. ²⁴ Onlara ‘Kimde altın var?’ dedim ve üstlerinden çıkarıp bana verdiler. Ateşe attım ve bu buzağı ortaya çıktı.”

²⁵ Moşe, halkın açığa çıktığını fark etti. Çünkü Aaron onu, düşmanları içinde hor görülmeyle açık hale getirmişti.

²⁶ Moşe kampın girişinde durup “Kim Tanrı’nın yanındaysa bana [katılsın]!” dedi. Tüm Levi oğulları onun yanında toplandı.

nefret mi ediyorsun? Bu halk sana ne yaptı ki?” (Ramban). [3] “Buzağıyı yapmaktan başka bir çaren olmadığını sineye çektim; ama bunun en kötü tarafı, insanların gerçekten eğlenmesiydi! Ve bu da senin o günü bayram ilan etmen yüzünden oldu (p. 6). Niçin onların böyle bir kutlama yapmasına neden olarak günahı daha da büyüttün?” (Sforno). [4] “Kendin değil de başkaları için put yaptığından, ölüme mahkum edilmedin; ama put yapmanın cezası yine de çok büyüktür. Bunu nasıl yapabildin?” (*Or Ahayim*). [5] “Ertesi günün ‘Aşem adına bayram’ olduğunu söylediğinde; onların hareketine açıkça karşı çıkmış oluyordun. O zaman halk sana bir şey yaptı mı ki? Biri kalkıp sana karşı geldi mi? Hayır! Demek ki, eğer sen onları fiziksel olarak engellemeye çalışmış olsaydın bile halk sana en baştan beri karşı gelmeyecekti. Öyleyse bunu neden yapmadın da halka günah yolunu açtın?” (Abravanel; *Meam Loez*) [6] “Tanrı’ya karşı işlediğin günah yüzünden *Teşuva* yaptın; ama sen ayrıca halka karşı da günah işledin. Seni sadece onlar affedebilir” (*Oznayim Latora*).

Onun üzerine ... günah getirdin – Moşe’nin her şeyden önce Aaron’a “sen nasıl böyle bir günah işlersin?” demesi gerekirdi. Fakat doğrudan onun günahından bahsetmemekte, sadece halkın günahını söylemektedir. Bunun bir amacı Aaron’u gücendirmemek olabilir. Diğer bir olasılık da, Aaron’un herhangi bir günah işlemiş olabileceğine ihtimal vermemesidir (Ramban).

22-25. Öncelikle, Aaron, Mısır’da uzun yıllar boyunca putperestliğe maruz kalmanın, ulusu böyle uygunsuz bir davranışa sürüklediğini düşünmüştür. Daha sonra isteklerini ve zaman kazanma girişimini yeniden gözden geçirmiştir. Aaron, gerçekleşen bütün günahları söylemek istemese de, Moşe yeterince günaha şahit olmuştur. Aaron insanların utancını yansıtır. Çünkü sadece günah işleyenler değil, bu kişilere müdahale etmeyenler de hatalıdır. Bu da ulusun kepezeliğini göstermektedir; çünkü Tanrı’ya ve Moşe’ye sadakatsizce davranmışlardır.

22. Efendim öfkelenmesin – Aaron’un sözleri çok gariptir. Halk ondan bir put yapmasını istemiştir ve Aaron da bu isteği yerine getirmiştir. Moşe buna öfkelenmeyecekse neye öfkelenectir?!

Cevap, bu bölümün en başında verilen açıklamada yatmaktadır. Halk bu buzağıyı bir put, tapınılacak bir ilah olarak değil, sadece Tanrı ile aralarında bir aracı, bir yol gösterici olarak istemiştir. Yani Tanrı’nın değil, Moşe’nin yerini dolduracak bir şeye ihtiyaçları vardır. Aaron’un sözleri de buna uygundur. Aaron şöyle demektedir: “Efendim öfkelenmesin. Çünkü halk benden bir ilah değil, sadece senin yerini dolduracak bir yol gösterici istemişti. Zira sana ne olduğunu bilmiyorlardı. Bunun anlamı, sen geldiğinde onların da bundan vazgeçeceği şeklindeydi. Bu yüzden ben de, tüm çekinceme rağmen onların isteğini yerine getirdim.”

Nitekim Aaron’un bu görüşü biraz geç de olsa doğru çıkmıştır. Moşe geri döndükten sonra halktan tek kişi bile, Moşe’nin buzağıya yaptıklarına karşı çıkmamıştır. Eğer buzağının ilahları olduğunu gerçekten düşünmüş olsalardı, bunu engellemek için ne gerekiyorsa yaparlardı (p. 1, Ramban o.a.).

Halkın kötülüğe eğilimli olduğunu – Raşi. “Ne yazık ki kötü eğilimlerini takip ederek büyük hata yapıyorlar. Ama halkın kendisi kötü değil” (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). “Halk kötü yolda olduğundan endişeleniyordu ve sadece sen dönene kadar kendilerine doğru yolu gösterecek bir aracı istemişlerdi” (Ramban). “Sen de biliyorsun ki, halk Mısır’dayken uzun bir dönem bu kötülük, putperestlik batağının içindeydi. Bunun bir anda değişmesini bekleyemeyiz” (Sforno).

23. Yol gösterici – Bkz. p. 1.

24. ‘Kimde altın var?’ dedim – “İşi bu şekilde yokuşa sürmek istedim; çünkü insanlar normal şartlarda altınlarını öyle kolayca vermezler. Fakat onlar hemen üstlerinden çıkarıp verdiler. Yine

27 כֹּה וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 שִׁימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יָרֵכּוֹ וּשְׁבוּ מִשְׁעָר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ
 28 אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קָרְבּוֹ כֹּחַ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כַדְבָּר
 29 מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כַּשְּׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ כֹּחַ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 מֵלֹא יָדַכֶּם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וּלְתַת עֲלִיכֶם הַיּוֹם
 30 בָּרַכְהָ: וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חָטָאתֶם חֹטְאָה גְדֹלָה
 31 וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אַכְפֶּרָה בְּעַד חֹטְאתְכֶם: ִא וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה
 אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הֵזֶה חֹטְאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי
 זֶהָב:

için bu haklarını kaybetmişler ve kutsal ibadet görevi Levi kabilesi ve özellikle de onun içinden çıkan Koenler'e geçmiştir. Leviler bu hakkı, bu olaydaki cesaret ve bağlılıkları sayesinde kazanmışlardır (Raşi).

Moşe, o gün başladıkları, "Tanrı'ya cesurca ve cömertçe hizmet etme" görevini devam ettirmeleri için Leviler'e çağrıda bulunmaktadır. Karşılaştıkları kişiler sevdikleri ve en yakınları olsa bile, görevlerine devam edeceklerdir. Bunu yapmak için, herhangi özel bir rütbeye gerek yoktur. Tanrısal ibadet ayaklar altına alındığında, inisiyatif alıp doğrular için mücadele etmek herkesin sorumluluğudur. Ayrıca, bir kişi, başkalarından beklediği standartları, ailesi ve sevdikleri içinde oluşturamıyorsa, Tanrı Adına mücadele etmesi mümkün değildir. Bu nedenle, Moşe, Leviler'in büyüklüğünün, şartlar gerektirdiği zaman, kendi öz yakınlarına karşı olmaya bile hazır olmalarında yattığını vurgulamaktadır (Hirsch). Bu pasukta da "oğlu" sözcüğü, "onun soyundan gelen kişi" olarak, Levi kabilesinden bir adamın, başka bir kabileden biriyle evlenmiş kızından olan erkek torununu ifade etmelidir. Zira "Levi" kabilesine mensup kimse bu günahı yet almamıştır (Raşi).

Oğlu ve kardeşini... – Pasuk Raşi'ye göre çevrilmiştir. Tam çeviri "Bugün ellerinizi Tanrı için doldurun, çünkü [içinizdeki] her kişi oğlu ve kardeşi yoluyla [kutsandı]; ve [ellerinizi aynı zamanda] üzerinize bugün beraha bahşedilecek şekilde [de doldurun]" şeklindedir. Sforno'ya göre anlam şöyledir: "Bugün ellerinizi Tanrı için doldurun; çünkü her biriniz, çölde gerçekleştirdiğiniz Berit-Mila ile oğlu yoluyla kutsanmanın yanında, bugün

de kardeşlerinizin bile gözünün yaşına bakmayarak kutsandınız. Bu nedenle ellerinizi iyi niyetle doldurun ve kendinizi Tanrı'ya ibadette sorumluluk almaya hazırlayın. Ayrıca ellerinizi, Tanrı'nın size bugün beraha vereceği şekilde de doldurun. Böylece tüm amacınız Tanrı'nın kanunu ve antlaşmasını korumak olsun".

30-35. Moşe dua ediyor. Leviler'in idam cezalarını uygularken hiçbir dirençle karşılaşmalarını, halkın verilen cezayı tüm kalbiyle kabul ettiğini göstermektedir. Moşe halkın Teşuva yaptığını görünce hemen dua etmek için Tanrı'ya çıkmıştır (Meam Loetz).

Moşe'nin ilk öncelik verdiği konu, insanların yok olmasını önlemektir. Fakat asıl hedefi, halkın "seçilmiş" statüsünü yeniden kazanmasını sağlamaktır. Şimdi halk kendini günahlarından arındırdığına göre, Moşe yeniden Sinay dağına gidip halkın günahının bağışlanması için dua edebilecektir.

31. Moşe geri döndü – Bu, 18 Tamuz (Seder Olam 6) ya da 19 Tamuz (33:11, Raşi o.a.) tarihinde gerçekleşmiştir. Moşe bunun ardından dağda 40 gün daha kalmıştır (krş. Devarim 9:25). Bazılarına göre ise, Moşe sadece kısa bir süre için dağa çıkmış, sonra kampa dönerek kırk gün boyunca burada dua etmiştir (Pirke DeRabi Eliezer 46; Rada; 33:11, Ramban o.a.).

Büyük bir günah işledi – Putperestlikle ilgili olarak "büyük günah" tabiri kullanılmaktadır. Laşon Ara'dan bahseden "Büyük büyük konuşan dil" (Teilim 12:) pasuğu da bir "büyüme; gittikçe artma" teması taşır. Bu da Laşon Ara konuşan bir kişinin günahının, git gide büyüyerek putperest-

²⁷ Onlara “Yisrael’in Tanrısı Aşem şöyle dedi:” dedi. “Her biriniz kılıcını uyluğuna tak-sın. Kamp içinde kapıdan kapıya geçip dolaşın ve kardeşiniz, akranınız ya da yakınınız [bile olsa, puta ibadet edenleri] öldürün!”

²⁸ Levi oğulları Moşe’nin sözüne uygun hareket ettiler ve o gün, halktan 3000 kadar adam düştü. ²⁹ Moşe “Bugün kendinizi Tanrı’ya [adanmış bir kabile olarak] atanmış sayın” dedi. “Çünkü herkes oğlu ve kardeşini [bile Tanrı’nın emri uğruna öldürmeye hazırды]. Ve bugün [Tanrı’nın] size [özel] bir beraha vermesine [hak kazandınız].”

³⁰ Ertesi gün, Moşe halka “Siz çok büyük bir günah işlediniz” dedi. “Şimdi Tanrı’nın Huzuruna çıkacağım. Belki günahınıza karşı bağışlanma sağlayabilirim.”

³¹ Moşe Tanrı’ya geri döndü ve [şöyle] dedi: “Yalvarıyorum! Bu halk büyük bir günah işledi. Kendilerine altın bir ilah yaptılar.

hiçbir endişeye yer olmadan alan tek grup olmuş-tur.

İfade “Kim Tanrı’ya saygısını hiç kaybetmemiş ve günahın kıyısından bile geçmemişse, bana katıl-sın” şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Zekenim*).

Tüm Levi oğulları – “Tüm” denmesi, Levi kabilesinden tek bir kişinin bile bu günaha katıl-mamış olduğunu göstermektedir (*Talmud – Yoma* 66b; Raşi; bkz. Devarim 33:9). Hiç fire vermemiş başka hiçbir kabile yoktur (*Daat Zekenim*).

Bu nedenle, başka kabilelerden de çok sayıda kişi bu günaha katılmamış olmasına karşın, onlar kendi kabilelerindekilerin günahından kendileri-ni sorumlu tuttıkları için gelmemişlerdir.

27. Aşem şöyle dedi – Tanrı’nın Moşe’ye her-hangi bir şey söylediğini okumamaktayız. Raşi’ye göre, Moşe, 22:19’daki sözlerden bahsetmektedir. Buna göre, putlara kurban yapan kişiler ölüme mahkum edilmelidir. Diğer bir açıklamaya göre, Moşe halka bir bilgi vermiştir: “Tanrı sizi tama-men yok etmeyeceğini söyledi; ama bunun şartı, gerçek günahkarların idam edilmesidir. Altın Buzağı’ya tapınanların hepsi ölmelidir” (Ramban).

Kardeşiniz, akranınız ve yakınınız – Moşe, Leviler’e kim olduklarına bakmadan, bütün suçluları öldürmelerini emretmiştir. Bu kişilerin, yakın akrabaları bile olsa, söz konusu görevi ye-rine getirmeleri gerekmektedir. Sforo, bunun halkın geri kalanına, putlara tapanlara engel olmayarak işledikleri günahı dolaylı Teşuva yapma şansı verdiğini söyler. O zaman günahkar-lara engel olmamışlarsa, şimdi de Leviler’in bu cezayı uygulamasına da engel olmamalıdır.

Levi kabilesinden hiç kimse bu günaha aktif ya da pasif olarak katılmamıştır. Dolayısıyla burada-ki “kardeşiniz” ifadesi, annesi başka kabileden biri ile evlenmiş olan birinin, anne tarafından

kardeşini ifade etmektedir (Raşi).

[Put a ibadet edenleri] – *Targum Yonatan*; Raşbam.

28. Moşe’nin sözüne uygun hareket ettiler – Moşe kampın girişinde herkesin duyabileceği şe-kilde çağrı yaptıktan sonra, suçlular da herkesin gözü önünde idam edilmiştir. Böylece toplum içinde küçük düşürülen Tanrı’nın İsmi, yine toplumun içinde yüceltilmiştir (p. 26, Ramban o.a.).

Günahı işlememesi konusunda tanıklarca uyarılan günahkarlar, Moşe ya da o dönemin *Sanedrin*’inin huzuruna getirilip yargılanarak idam edilmiştir. Putperestlik günahının cezası *Sekila* yöntemiyle idamdır. Burada ise toplu işle-nen bir günah söz konusu olduğundan, *Ereg* yön-temi kullanılmıştır (Raşi). Bu, toplu halde puta tapan bir şehrin halkının cezasıdır (Devarim 13:13 v.d.).

Kurala göre, bir idam cezası, günahı işleyen kişiye uyarıda bulunmuş ve günahın işlenmesine tanık olmuş tanıklarca gerçekleştirilir (Devarim 17:7). Leviler olaya baştan sona tanık oldukları için, cezayı da onlar vermişlerdir (*İmre Şefer*; *Meam Loez*).

29. Atanmış sayın – Tam çeviriyle “atanın” (Raşi). Tam çeviriyle “ellerinizi doldurun” (bkz. 28:41 açk.). Ya da “kendinizi bir kurbanla göreve atayın” (*Targum Onkelos*). Ya da “[insanları öldürdüğünüz için] af sağlamak amacıyla kurban getirin” (*Targum Yonatan*). Ya da “Görevinizi ye-rine getirin; çünkü halen oğlunuz ve kardeşleriniz [bile olsa, puta tapanları] öldürmelisiniz” (Saadya Gaon). “Kendinizi Tanrı’nın Kutsal Mekanı’nda ibadet etmeye hazır tutun” (Sforo).

Altın Buzağı günahına kadar, Tanrı’ya yönelik ibadetten *behorlar* sorumluydu. Fakat bu olay sırasında gerektiği şekilde tepki göstermedikleri

32 כִּי וְעַתָּה אִם-תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם-אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר
 33 כְּתִבְתָּ: 34 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא-לִי אֶמְחֶנּוּ מִסְפָּרִי:
 34 וְעַתָּה לֵךְ | נָתַח אֶת-הָעָם אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלֵּאכִי יֵלֵךְ
 35 לִפְנֶיךָ וּבֵינוֹם פְּקֹדֵי וּפְקֻדֹתַי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם: 36 וַיִּגַּף יְהוָה אֶת-הָעָם עַל
 אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן: 37
 1 א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֶה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיְצַקֵּב לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ
 אֶתְנֶנָּה:

da tek tek ödülünü alır”.

34. Şimdi git! – Moşe, Tanrı’ya, Yisrael’in günahını tamamen bağışlaması için yalvarırken, “şimdi” demiştir (p. 32). Tanrı da burada aynı ifadeyi, istediğinin olamayacağını ve buna ihtiyaç olmadığını, çünkü bir günahın işlendiğini ve etkilerinin silinmesinin mümkün olmadığını söyleme amacıyla kullanmaktadır.

[Ülkeye doğru] – Yani Erets-Yisrael’e (Raşbam).

Meleğim – Bkz. 23:20 açık. Moşe, liderlik edip halkı Erets-Yisrael’e götürecektir. Ancak onlara her zaman açık ve belirgin bir şekilde eşlik eden Şehina’nın yerine, Tanrı bir meleği görevlendirecektir. Bu da, doğal olayların hem Yisrael’in ihtiyaçlarına cevap verecek hem de Tanrı’nın amaçlarını gerçekleştirecek şekilde meydana geleceği anlamına gelir. Bu yeni bir oluşum değildir, çünkü Tanrı Atalar’ın hayatına da bu şekilde rehberlik etmiştir. Ama bu Moşe ve halkın, Sinay’da Tora’nın alınışı sırasında gerçekleşen benzersiz tecrübeden sonra bekledikleri bir şey değildir. Kısacası Tanrı, onlarla olan ilişkisini elçilik düzeyine indirmektedir (Hirsch).

Her hesap günümde – Tanrı, hoşgörümlü davranarak, bütün ulusu o anda cezalandırmamaya razı olmuştur. Fakat gelecekte her günah işleyişlerinde, ceza olarak, Altın Buzağı günahının gerektirdiği cezanın bir bölümüyle de yüzleşmek durumunda kalacaklardır (Raşi). Zira Tanrı’nın verdiği ve Altın Buzağı günahıyla ilgili bir ekleme içermeyen hiçbir ceza yoktur (*Talmud – Sanedrin* 102a). Bu olay, Bene-Yisrael’in üzerinde silinmez bir iz bırakmıştır. Dahası, işlenen her ulusal günahta bu günahın da bir payı vardır. Günah, boşlukta meydana gelmez; herkes kendi tarihinin varisidir. Altın Buzağı günahının yol açtığı

manevi düşüş, başka günahları da işlemeye müsait bir zemin oluşturmıştır.

Ramban’a göre Tanrı burada, Bene-Yisrael’i Erets-Yisrael’e girdikten sonra cezalandırıp sürgüne çıkaracağına dair imada bulunmaktadır. İbn Ezra’ya göre ise “hesap günü”nden kasıt, her yıl Roş Aşana’dır. Tanrı bu günde, yıl içinde kimin yaşayıp yaşamayacağına karar verecektir.

Tanrı ... halkı [bir salgınla] vurdu – İbranice *Vayigof*. Bu sözcük “*Magefa – Salgm*” kelimesiyle bağlantılıdır. Leviler’in idam ettiği kişilerin sayısı verilmiş olmasına karşın salgında ölenlerin sayısı verilmemektedir. Benzer başka olaylarda da sayıların bazen verildiği (Bamidbar 17:14 ve 25:9), bazen de verilmediği (Bamidbar 11:1 ve 11:33) görülmektedir. Leviler’in öldürdüklerinin sayısının verilmesinin nedeni, onların bu kadar çok kişiyi bile öldürmekten kendilerini sakınlamadıklarını vurgulayarak onları onurlandırmaktır. Zira bu 3000’e yakın kişinin birçok akrabası da vardır ve hepsi bir araya gelseler, Leviler’in şansı olmayacaktır. Fakat Leviler hiç çekinmemişler ve Tanrı’nın emrini yerine getirmek için kendilerini tehlikeye atmışlardır. Tanrı da onları özel olarak korumuş ve bu olay sırasında tek Levi bile zarar görmemiştir (Ramban; *Meam Loetz*). İbn Ezra, bu salgının hemen o zaman gerçekleşmiş olmayabileceğini belirtir.

33.

1-6. Altın Buzağı Olayının Sonrası. Tanrı, Moşe’ye, halkı Ülke’ye götürmesi için daha önceden vermiş olduğu (32:34) emri genişleterek, Atalar’a verdiği sözü tutacağını ve Kenaanlı ulusları topraklardan çıkartacağını söylemektedir. Ancak, Tanrı halen ulustan memnun değildir. Çünkü sözlerden anlaşıldığı

³² Şimdi; eğer günahlarını bağışlarsan [çok iyi]. Yoksa, lütfen beni yazmış olduğun Kitabın'dan sil!"

³³ Tanrı Moşe'ye "Kim Bana karşı günah işlediye, kitabımdan onu silerim" dedi.

³⁴ Şimdi git! Halkı söylemiş olduğum [ülkeye doğru] yönlendir. Meleşim önünde gidecek. Yine de [her] hesap günümde, onlar adına bu günahlarını hesaba katacağım!"

³⁵ Tanrı, Aaron'un yapmış olduğu buzağıyı yaptıkları için, halkı [bir salgınla] vurdu.

[127. Moşe ve Karar]

33.

¹ Tanrı, Moşe'ye konuştu: "Git; buradan, Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a 'Soyuna vereceğim' diyerek yemin etmiş olduğum ülkeye çık – sen ve Mısır Ülkesi'nden çıkarmış olduğun halk.

likle eşit düzeye çıktığını öğretir (*Talmud – Arahin* 15b).

Altın bir ilah – Moşe, buzağının altından yapıldığını vurgulayarak, Bene-Yisrael'i savunmayı amaçlamıştır. Tanrı onlara, Mısır'dan çıkış sırasında o kadar çok altın vermiştir ki, günah işleme dürtüsü dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Servetleri onların akıllarını başlarından almış ve kendilerini günaha sevk etmiştir. Kısacası Moşe, Tanrı onlara altınları vermese, halkın bu boyutta bir günah işlemeyeceğini ima etmekte ve sorumluluğun bir bölümünü halkın üzerinden almaya çalışmaktadır (*Talmud – Yoma* 86b; Raşi).

Bir *Koen Gadol*, *Yom Kipur*'daki özel ibadet sırasında altın işlemeli kıyafetini giymez ve sadece beyaz giysileriyle iş görür. Bunun nedeni, "savcı, avukata dönüşmez" (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 7:3) prensibidir. Altın Buzağı günahı, sürekli olarak Bene-Yisrael'in boynu üzerinde salanan bir kılıç misali, Yahudiler için ebedi bir savcıdır. *Yom Kipur*'da ise halkın savcıya değil avukata ihtiyacı vardır. Ve altın, savcıdayken, avukat altını kullanamaz.

32. Şimdi – Yisrael'in sadık ve sevgi dolu lideri Moşe, Tanrı'ya yönelik yakarışında bir anlamda "son kozunu" oynamaktadır: "Eğer Yisrael'i affedersen, çok iyi! Ama etmezsen, hayatımı al ve Tora'da benden hiç bahsetme; çünkü ben, halkı adına Tanrı önünde bağışlanma sağlayamamış bir lider olarak tanınmak istemem!" (Raşi).

Kitabın'dan sil – Bu, Türkçe'de de kullanılan "Beni önem verdiğin kişiler arasından kaldır" (*More Nevuhim* 2:47) ya da "Beni tüm yaratılıştan sil at" (Ralbag) anlamında bir alegoridir. Bazılarına göre söz konusu kitap "Yaşam Kitabı"dır. Tanrı, *Roş Ašana* gününde her insanı yargılayarak gelecek yıl içinde yaşayıp yaşamayacağına karar verir. Yaşayacak olanlar Yaşam

Kitabı'na kaydedilir. Başka bir deyişle Moşe, "beni öldür" demektir (Raşbam; Abravanel; krş. *Targum Yonatan*; *Talmud – Roş Ašana* 16b). Moşe'nin burada halkı için canını feda etmeye hazır olduğunu görmekteyiz (*Talmud – Berahot* 32a). Alternatif olarak, "Kitap", Tora'yı singelemektedir (Raşi; Rabenu Behaye; *Daat Zekenim*). Buradan da, manevi düzeyi yüksek bir kişinin bir lanet etmesi durumunda, bu lanet bir şarta bağlıysa ve şart gerçekleşmediyse bile yerine gelebileceğini öğrenmekteyiz. Zira Moşe "Bene-Yisrael'i affetmezsen beni sil" demiş; kendisine lanet etmiştir. Tanrı Bene-Yisrael'i affederek onları yok etmemiş [yani Moşe'nin verdiği şart gerçekleşmemiş] olmasına karşın, lanet tutmuş-tur ve ismi, Tetsave peraşasının tümünde yer almamıştır (bkz. Tetsave peraşasının başındaki açıklamalar).

33. Kim ... günah işlediye ... onu silerim – "Bu yüzden isteğin geçerli değil!". Saadya Gaon'a göre, halkın tümünün yok edilmeyeceğine dair sözler bunlardır. Tanrı "*kim günah işlediye onu sileceğim*" demekle, kurunun yanında yaşın yanmayacağı müjdesini vermiştir (İbn Ezra).

Sforno'ya göre Moşe'nin duasındaki sözlerinin anlamı "Onları affetsen de affetmesen de, benim kişisel liyakatimi defterinden sil ve Yisrael'in hanesine yaz ki bağışlanmaya hak kazanabilsinler" şeklindedir. Burada da Tanrı ona şöyle cevap vermektedir: "Kim Bana karşı günah işlediye, onun günahını affetmek için, onun hanesindeki artıları silmeni isteseydin belki mantıklı olurdu. Senin değil. Sen Bana karşı günah işlemedin. Fakat bil ki, mantıklı görünse bile, artının eksiyi sildiği gibi, günahları mitsvalarla nötr hale getirmem. Aksine, her kişi, *Teşuva* yapıp onarım sağlamadığı takdirde, işlediği her bir günahın cezasını bu dünyada ya da öldükten sonra çeker; benzer şekilde yerine getirdiği her bir mitsvanın

ב וְשָׁלַחְתָּ לְפָנָיִךָ מִלֶּאֶךְ וּגְרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֹמֶי וְהַחִתִּי 2
 וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי: ג אֶל־אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבָּךְ 3
 כִּי עַם־קָשֶׁה־לֵּרֶךְ אַתָּה פֶּן־אֲכַלְךָ בְּדֶרֶךְ: ד וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־הַדְּבָר הַרַע 4
 הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֵדֻן עָלָיו: ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אָמַר 5
 אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קָשֶׁה־לֵּרֶךְ רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבָּךְ וְכִלְיתֶיךָ 6
 וְעַתָּה חֹרֵךְ עֵדֶיךָ מֵעַלְיָךְ וְאִדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: וַיִּתְּנֻצְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶת־עֵדֶימָם מִהָרַח חֹרֵב:

cek, sonucu da halk için yok oluş anlamına gelebilecektir (Raşi; Beer Yitshak).

4. Kötü haberi – Ya da tam çeviriyle “*kötü şeyi; kötü sözü*”. Söz konusu kötü haber, *Şehina*’nın aralarında barınıp onlarla birlikte gitmemesidir (Raşi).

Mücevherini – Basit anlamda, halk günahından dolayı yas tutmakta, bunun simgesi olarak da üzerindeki değerli süslemeleri çıkarmaktadır (İbn Ezra). *Midraş’a* göre ise söz konusu “*mücevher*” sembolik bir sözcüktür. Hahamlarımız, Bene-Yisrael, Tanrı’nın emirlerini ve öğretilerini sorgusuz sualsiz kabul etmeye istekli olduklarını açıklamak için, “*Yapacağınız ve dinleyeceğiz!*” (24:7) dediklerinde, bu bağlılığın Tanrı katında takdir edildiğinin bir simgesi olarak, melekler gelip başlarına iki taç koymuştur. Taçlardan biri “*yapacağınız*”, diğeri ise “*dinleyeceğiz*” sözünün onurudur (*Talmud* – *Şabat* 88a; *Targum Yonatan*; Raşi). Halk bu noktada işte bu iki manevi tacı kaybetmiştir.

Rabenu Behaye, halkın, söz konusu manevi taçları kaybedişini ifade edercesine, üzerlerindeki gerçek mücevherlerini de çıkarttıklarını belirtir. Burada bahsedilen “*mücevherler*”, Tora’nın alınışı sırasında yapılan *korbanların* kanıyla lekelenerek yüksek bir manevi konuma ulaşmış olan giysilerdir (24:8 açık.). Halk bunları çıkarmıştır. Bu, halkın işlenen günahı kabullenerek, samimi bir *Teşuva* yaptığının göstergesidir.

5. Bir anda – *Talmud* (Berahot 7a), bu pasuktan yola çıkarak, Tanrı’nın öfkesinin bir “*Rega* – An” sürdüğünü öğretir (ayrıca krş. Teilim 30:6). “An”ın uzunluğu hakkında iki görüş mevcuttur. Birine göre bir an, 1/58.888 [ya da farklı versiyonlara göre 1/88.888 veya 1/8.888] saate eşittir. Diğer görüşe göre bu zaman biriminin karşılığı, “*Rega*” sözcüğünü söylerken geçen süredir.

Şimdi ... mücevherini çıkar – Bu, Bene-Yisrael için bu noktada verilen cezadır (Raşi). Halk her ne kadar kendi inisiyatifıyla üzerindeki değerli şeyleri çıkarmışsa da (ö.p.); Tanrı bunu yeterli görmemekte, halka Sinay’da verilmiş olan ve manevi yüceliği simgeleyen her şeyi çıkarmalarını istemektedir (Sforno).

Yukarıda belirtildiği gibi (32:19 açık.), ilk On Emir levhaları, halkın ölümden bağımsız oluşunu temsil ediyordu. Şimdi ise, günahının ağırlığını fark eden halk, artık sonsuz yaşamı hak etmediğini anlamıştır. Bu da, yaptıkları yüzünden duyduğu pişmanlığın derecesinin son derece yüksek olduğunu göstermektedir (Ramban).

Sonra sana ne yapacağımı bilirim – İlk aşamada “*mücevherin*” çıkarılması, günahın belirli bir bölümü için onarım sağlayacaktır. Fakat bunun tüm günahı silmesi mümkün değildir. Tanrı, kalan bölüme ilgili onarımı başka şekillerde yapacaktır. (Raşi). Yine de bu ilk aşama sayesinde, ceza olması gerekenden daha hafif bir hal alacaktır (Sforno). İkinci aşamanın şiddetini belirleyecek olan ise, halkın *Teşuva* yapma konusundaki samimiyetidir. Zira Tanrı kalplerde geçen her şeyi olası en doğru süzgeçten geçirir ve samimiyetin tam derecesini en üst düzeyde tespit eder (Ramban).

6. Horev dağından [beri] – Yani Horev [=Sinay] dağında Tora’nın verilmesi sırasında yaşadıkları tecrübeden beri (Raşi; bkz. 3:1 açık.). Alternatif olarak, “*Horev dağındaki o andan itibaren, halk bir daha mücevherlerini takmadı*” (Saadya Gaon).

Mücevherlerinden mahrum bırakıldılar – Bu bölümde iki zorluk vardır. Öncelikle, halk mücevher takmamaya başlamışken (p. 4), Tanrı neden ayrıca mücevherlerin çıkarılmasını istemektedir (p. 5)? İkinci olarak, daha önce de

² Önünden bir melek göndereceğim ve Kenaani, Emori, Hiti, Perizi, Hivi ve Yevusi'yi [o ülkeden] süreceğim.

³ “[Halkı] Süt ve balın aktığı ülkeye [bu şekilde götüreceksin]; zira [Ben oraya] sizin aranızda çıkmayacağım. Çünkü sen [Yisrael], dik başlı bir halksın ve [içinde olursam] yolda seni tüketebilirim.”

⁴ Halk bu kötü haberi alınca mateme büründü ve artık kimse mücevherini takmadı.

⁵ Tanrı, Moşe'ye [şöyle] dedi: “Bene Yisrael'e söyle: Siz dik başlı bir halksınız! Aranızda çıkacak olsam, sizi bir anda tüketebilirim. Şimdi – öncelikle üzerinden mücevherini çıkar. Sonra sana ne yapacağımı bilirim.”

⁶ Böylece Bene-Yisrael, Horev dağından [beri taktıkları] mücevherlerinden mahrum bırakıldılar.

kadarıyla halkın Ülke'ye gidebilmesini sağlayan tek avantaj, Atalar'a edilmiş olan yemindir. Bu da, halkın kendi başına Ülke'yi hak eder konumunda olmadığını göstermektedir. Moşe'nin yakarıları, günahkarların Leviler tarafından idam edilmeleri ve salgın hastalık cezası, günahın gerektirdiği cezayı biraz hafifletmiştir; ama tamamen ortadan kaldırmış değildir.

Git ... çık – Ya da “yüksel”. Erets-Yisrael manevi olarak diğer tüm ülkelerden daha yüksekte olduğu için buraya geliş “*Aliya* – Çıkış / Yükseliş”, buradan ayrılış ise “*Yerida* – İniş / Alçalma” olarak adlandırılır (*Talmud – Zevahim* 54b; Raşi). Alternatif olarak buradaki hitabın nedeni, Tanrısal öfke anında “*git in!*” (32:7) denmesinin telafisi olarak, Tanrısal memnuniyet anında

“*git ... çık*” denmesi de olabilir (a.k.). Bir görüşe göre, Erets-Yisrael, bulunulan konuma göre kuzeyde kaldığı için bu terim kullanılmıştır (İbn Ezra).

Çıkmış olduğun halk – Yukarıda öfke anında Tanrı, Moşe'ye “*halkın*” (32:7) diyerek özellikle Erev Rav'dan bahsetmiştir. Burada ise daha genel bir terimle “*halk*”tan bahsetmekte, bu şekilde Erets-Yisrael'e çıkma emrini sadece Erev Rav'a sınırlandırmış gibi görünmek istememektedir (Raşi; *Artscroll Sapirstein Edition*).

2. Kenaani – Kenaan Ülkesi'nde yaşayan yedi ulus (bkz. Devarim 7:1) arasında bulunan Girgaşi'ye bu pasukta yer verilmemiştir. Çünkü bu ulus, Bene-Yisrael'in gelişine yakın bir zamanda buradan korku sonucu ayrılmış, dolayısıyla sürülmesine gerek olmamıştır (Raşi). Bkz. 3:8 açık.

Melek – 32:34; bkz. 23:20 açık.

3. Süt ve balın aktığı ülkeye – Erets-Yisrael'e

(bkz. 13:5 açık). “Günahlarınız nedeniyle, gideceğiniz ülkenin üstün özelliklerini kaybettiğini sanmayın. Orası hala süt ve balın aktığı ülkedir (Ramban). Issız ve çorak olan bu çöl bölgesinde ancak mucizeler sayesinde varlığını sürdürüyorsunuz. Oysa şimdi mucizeye layık olmaya-cak bir konuma düşmüş bulunuyorsunuz. Bu nedenle süt ve balın aktığı ülkeye gidin ki orada çöldeki mucizelerle değil, doğal yollarla çalışarak geçiminizi sağlayabilesiniz (Sforno)”.

Sizin aranızda çıkmayacağım – “Dik başlı bir halk olduğunuz için, her an günah işleyerek Gazabım'ı harekete geçirme tehlikesi içinde yaşayacaksınız. Aranızda olduğum zaman işlediğiniz günahın karşılığı normalden de sert olacaktır (Sforno). Bu nedenle, aranızda kalmam sizin için daha iyi. Bunun yerine, önünüzden bir melek göndereceğim” (Raşi).

Bu açıklama Tanrı'nın memnuniyetsizliğinin iki yönünü göstermektedir: [1] Tanrı onlara eşlik etmeyecektir. [2] Kendi yerine bir melek gönderecek, fakat o bile sadece ülkeyi ele geçirene kadar halkla beraber olduktan sonra ayrılacaktır (Ramban). Yine de bu noktadaki durumları göz önünde tutulduğunda, söz konusu karar, halkın lehinedir. Ne de olsa Tanrı aralarında barındığı sürece işlemleri muhtemel en ufak günah, eksi haneleri son derece dolu olan halkın hepten tüketilmesine neden olacaktır.

Dik başlı – Bkz. 32:9 açık.

Tüketebilirim – İbranice *Ahelha*. Raşi'ye göre sözcüğün kökü “*Kilayon* – Yok Oluş” olmasına karşın, Raşbam'a göre bu fiil “*Ahal* – Yemek” köküyle bağlantılıdır. Fakat anlam ikisinde de benzerdir.

Tanrı, dik başlılığı halkın içinde barınmamak için bir neden olarak sürüyor değildir. Fakat bu dik başlılık halkın günah işlemesine neden olabile-

וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת-הָאֹהֶל וְנִטְּה-לּוֹ | מִחוּץ לַמִּחֲנֶה

הֶרְחַק מִן-הַמִּחֲנֶה וְקָרָא לּוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל-מִבְקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא
8 אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמִּחֲנֶה: ה וְהָיָה כִּצְאָת מֹשֶׁה אֶל-הָאֹהֶל
יָקוּמוּ כָּל-הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶל וְהִבִּיטוּ אַחֲרַי מִשָּׁה עַד-בֹּאוֹ
הָאֹהֶל:

7. Çadırı ... kamptan uzakta dikti – Moşe bu hareketiyle “Öğretmenin dışladığını, öğrencisi de dışlar” der gibidir (*Midraş – Tanhuma* 27; Raşi). Bene-Yisrael, *Şehina* tarafından dışlanmış, Erets-Yisrael’e *Şehina*’nın eşliğinde gitme hakkını [en azından şimdilik] kaybetmiş görünmektedir. Tanrı’nın öğrencisi Moşe de, bunu kendisine örnek alarak, kendisini halkın dışına çıkarmaktadır (*Sifte Hahamim*). İkinci bir neden de, Tanrı’nın, Bene-Yisrael’in arasında olduğu süreçte Moşe ile temas etmek istememesidir (Raşbam).

“Uzakta” sözcüğünden kasıt 2000 *amadır* (960m.). “Uzak” sözcüğü bunu kastetmektedir (krş. Yeşua 3:4; Raşi). Bu aynı zamanda *Şabat* günü bir kişinin, şehir sınırları dışında uzaklaşabileceği azami mesafedir (bkz. 16:29 açık.). Dolayısıyla Moşe halkı düşünmüş ve çadırını, kendisine *Şabat* günü danışmak isteyen bir kişinin gelebileceği mesafeden daha uzakta dikmiştir (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Çeviri İbn Ezra’ya göredir. Pasuğun alternatif çevirisi “Moşe çadırı alıp ... kamptan uzakta dikerdi” şeklinde de olabilir (Raşi; Rabenu Behaye). Bu görüşe göre, Moşe bunu sadece bir kez değil her gün yapmıştır. Aynı durum pasuğun devamı için de geçerlidir: “[Moşe çadırı her diktiğinde, ona] ‘Toplanma Çadırı’ adını verirdi”.

Toplanma Çadırı – Ya da “Öğrenim Çadırı” (*Targum Onkelos*). İbranice *Oel Moed*. Daha önce (27:21) bahsi geçen “Buluşma Çadırı” için de aynı terim kullanılmış olmasına karşın, bu ikisi aynı değildir. Halk danışmak üzere Moşe’ye gelip bu çadır etrafında toplandığı için bu ismi almıştır (Raşi). Alternatif olarak burada da “Buluşma Çadırı” çevirisi yapılabilir. Zira *Mişkan* kurulana kadar, Tanrı, Moşe ile olan buluşmalarını bu çadırdaki gerçekleştirmiştir (İbn Ezra) ve Moşe halka, Tanrı’nın kendisiyle kampın içinde değil, ancak burada temas kurmaya yanaştığı mesajını vermek için çadırı bu şekilde adlandırmıştır (*Sforno*).

Raşi’ye göre, Moşe, *Yom Kipur*’dan, *Mişkan*’ın

kuruluşuna kadar bu çadırdaki kalmıştır. Ramban’a göre ise Moşe 17 Tamuz’da Altın Buzağı’yı yakıp yok etmiş ve günahkarları yargılamış, 18 Tamuz’da halka, tekrar Tanrı katına çıkıp af sağlamaya çalışacağını bildirmiştir. Sonrasında dağa çıkmış ve kısa bir dua yapmıştır (32:31). Tanrı ona halka Erets-Yisrael yönünde liderlik etmesini emretmiş ve halkı salgınla cezalandırmıştır (32:33-35). Sonra Sinay’dan bir melek eşliğinde ayrılmasını emretmiş ve Moşe’nin halka bunu bildirmesiyle halk yasa bürünerek bunu giysi ve davranışlarına yansıtmıştır (33:4-6). Moşe konunun kısa süreli olmadığını anlayınca, halkın içine gelmeyi reddeden *Şehina* ile iletişimi tekrar sağlamak için çadırını kamp dışına taşımıştır (33:7). Anlaşıldığı kadarıyla bu görüşe göre, Moşe bu süre zarfında Sinay’da değil, kamp dışındaki çadırındadır. Moşe bu süre zarfında Tanrı’ya dua etmiştir (*Devarim* 9:18-19). Yaygın olarak bilinen Raşi’nin açıklamasına göre ise, duayla geçen bu ikinci kırk gün boyunca da Moşe Sinay dağındadır. Diğer yandan her iki otorite de, p. 8-11’de, Moşe’nin ikinci levhalarla döndüğü *Yom Kipur*’dan, *Mişkan*’ın hizmete açıldığı 1 Nisan tarihine kadarki durumun aktarıldığı konusunda hemfikirler.

[Sonraları]... – Ramban.

Tanrı’yı arayan herkes – Tanrı’ya yakınlaşmak için yollar arayan herkes, Moşe’nin çadırına gidip ona danışacaktır. Tora, “Moşe’yi arayanlar” dememektedir. Buradan bir prensip öğrenilir: Tora öğretmene [yani Rabisi’ne] danışan bir kişi, doğrudan Tanrı’ya ulaşmış gibidir. Zira Tora öğretmeni, önce Tanrı’nın Moşe’ye öğrettiği, sonra da nesiller boyunca kopmayan bir zincirle aktarılan Tanrı’nın Sözü’nün öğrenildiği kaynaktır. Benzer şekilde Rabisi’ni karşılamış olan bir kişi, Tanrı’yı karşılamış gibi kabul edilir (*Talmud Yerusalmi – Eruvin* 5:1).

Bu pasuk, Tora öğrenmek isteyen kişilerin, onu bulmak için gerekirse sürgüne bile gitmeye hazır olması gerektiğine de dikkat çekmektedir (*Baal Aturim*).

⁷ Moşe [kendine ait] çadırı alıp, kendisi için kampın dışında, kamptan uzakta dikti ve ona “Toplanma Çadırı” adını verdi. [Sonraları,] Tanrı’yı arayan herkes, kampın dışındaki Toplanma Çadırı’na çıkacaktı.

⁸ Moşe Çadır’a [gitmek üzere] çıktığında, tüm halk kalkar, her biri kendi çadırının girişinde dururdu ve Çadır’a girişine kadar, Moşe’nin arkasından bakarlardı.

belirtildiği gibi, “mücevherler”den kasıt, Bene-Yisrael’in her birinin başına yerleştirilen *ikişer tane* taçtır. Öyleyse neden son pasuklarda tekil olarak “*mücevherini takmadı*”, “*mücevherini çıkar*” denmektedir?

Raşi bu cümleyi “Bene-Yisrael’in her biri, Horev dağından beri sahip olduğu ve elinde kalan mücevherden mahrum bırakıldı” şeklinde açıklar. Bu şekilde her iki soruya da cevap verir: Söz konusu iki taçtan biri “*Yapacağız*” diğeri ise “*Dinleyeceğiz*” ilanı için verilmişti. Fakat Altın Buzağı günahı ile, halk Tanrı’nın emrini çiğnemiş ve “*yapacağız*” konusunda sınıfta kalmıştır. Bu nedenle üzerlerinden ilk tacı kendileri çıkarmışlar, bu şekilde hatalarını kabullendiklerini göstermişlerdir. Diğer yandan Tora öğrenimini simgeleyen “*dinleyeceğiz*” vaadi konusunda herhangi bir değişiklik olmadığını düşünmüşlerdir. Bu nedenle ikinci taca halen hakları olduğu görüşündedirler. Tanrı ise burada her iki taçtan da mahrum kalmaları gerektiğini bildirmekte ve çok önemli bir prensibi vurgulamaktadır: “Tora öğrenimi ve uygulaması birbirinden ayrılmaz iki parçadır. Biri olmadığı sürece diğerrinin anlamı yoktur. Bir yandan Tora öğrenip, diğer yandan onu uygulamaya yanaşmamak olmaz. Aynı şekilde sadece mitsva yapıp hiç Tora öğrenmemek de kabul edilir bir durum değildir. Bu nedenle, taçlardan birine hakkınız olmadığı sürece, bilin ki, ikincisine de hakkınız yoktur!” (*Maskil Ledavid*).

İlk soru için alternatif bir açıklama da şöyledir. Önce de belirtildiği üzere, Tora sadece “*halk*” dediği zaman, genellikle *Erev Rav*’dan bahseder (32:1 açık.). Dolayısıyla p. 4’te pişmanlık gösterenler *Erev Rav*’dır. Bene-Yisrael ise, Altın Buzağı’yı yapmadıkları için kendilerini sorumlu görmemişler, kendi mücevherlerini çıkarmamışlardır. Şimdi ise Tanrı Moşe’ye Bene-Yisrael’in de aynı şekilde davranması gerektiğini söylemektedir: “Bene-Yisrael’e söyle, onlar da mücevherlerini çıkarsınlar. Zira *Erev Rav*’ı durdurmak için hiçbir şey yapmamakla onlar da günaha ortak oldular” (*Sifte Koen; Meam Loetz*). Farklı bir açıklamaya göre, p. 4’ün son bölümünün çevirisi şöyledir: “...yas tuttular; [ama durumu] dikkate almadılar. Herkesin mücevheri hala üstündeydi”. Bu nedenle Tanrı p.

5’te mücevherlerin çıkarılmasını istemiştir (*İmre Şefer*).

7-11. Moşe’nin çadırı. Halk yüksek manevi seviyesini kaybettiği ve Tanrı, halkın içinde barınmasının bu ortamda mümkün olmayacağını açıkladığı için, Moşe kampı terk edip, çadırını günahkarlardan uzak bir yere kurmuştur. Tanrı onunla orada konuşacaktır. Moşe’nin çadırı, “*Oel Moed – Toplanma Çadırı*” olarak bilinir. Bu, daha sonra *Mişkan*’a da verilecek olan isimdir. *Mişkan* gibi, Moşe de, Tanrı’nın Sözü’nü öğrenmek isteyen her Yahudi için açık olacaktı. Ulus, bir bütün olarak cezalandırılmıştır; ama her Yahudi bireyin Tanrı’ya yakınlaşma fırsatı daima mevcuttur.

Raşi ve Ramban bu olayın ne zaman meydana geldiği konusunda farklı görüştedirler. Raşi’ye göre, kronoloji şu şekildedir: 17 Tamuz’da, Moşe ilk levhaları kırar ve günahkarlar için varılan yargıyı, ertesi gün uygular. 19 Tamuz’da [bir görüşe göre de 18’inde (*Seder Olam Raba*)], halkı adına Tanrı’ya yakarmak amacıyla yeniden 40 günlüğüne Sinay dağına çıkar (*Devarim* 9:18). Tanrı halkı affedip Bene-Yisrael’e ikinci levhaları vermeyi kabul edince, 29 Av günü kampa geri döner. *Roş Hodeş* Elul’da, Moşe dağa üçüncü bir 40 günlük süre için çıkar ve Tanrı ona bütün Tora’yı öğretir. *Yom Kipur*’da (10 Tışri), Tanrı, Bene-Yisrael’i tam olarak bağışladığını bildirir ve Moşe kampa bunun göstergesi olan ikinci levha çiftiyle geri döner. *Yom Kipur*’un ertesi günü de, Moşe, halkı *Mişkan*’ın inşası için bağışta bulunmaya davet eder. Moşe, çadırını, *Mişkan*’ın yeni Toplanma/Buluşma Çadırı olarak açıldığı *Roş Hodeş* Nisan’a kadar kampın dışında kurar.

Ancak Ramban, Tanrı’nın Yisrael’i tam olarak bağışladığı *Yom Kipur*’un ertesinde, Moşe’nin kamptan ayrılmasına artık gerek kalmadığını öne sürer. Ramban’a göre, Moşe, çadırını, ilk levhaları kırdıktan bir gün sonra kamp dışına kurmuştur. Çünkü o noktada, halkın pişmanlık duyup Tanrı’nın sevgisini tekrar kazanması için ne kadar süreye ihtiyaç olacağını bilmemektedir. Bu görüşe göre de, Moşe’nin çadırı, *Mişkan*’ın yeni Toplanma/Buluşma Çadırı olarak hizmete açıldığı *Roş Hodeş* Nisan’a kadar kampın dışında durmuştur.

ט וְהָיָה כִּבְּאֵ מֹשֶׁה הָאֱהֱלָה יִרְדַּ עֲמֻד הָעֵנָן וְעַמֵּד פֶּתַח הָאֱהֱלָה 9
 10 וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה: י וְרָאָה כָּל־הָעָם אֶת־עַמֻּד הָעֵנָן עִמָּד פֶּתַח הָאֱהֱלָה וְקָם
 11 כָּל־הָעָם וַהֲשִׁתְּחוּוּ אִישׁ אֶת־פֶּתַח אֱהֱלֹ: יא וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים
 אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדִבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וּשְׁבֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ
 12 בֶּן־נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתַּנְךָ הָאֱהֱלָ: פ שְׂרִישִׁי יב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־יְהוָה רְאֵה אֶתְּהָ אֲמַר אֵלַי הֲעֵל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶתְּהָ לֹא הוֹדַעְתָּנִי
 אֶת־אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאֶתְּהָ אֲמַרְתָּ יִדְעֶתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינַי:

Olam 12; Şofetim 11:26, Raşi o.a.) yaşında olmasına karşın, Tora kendisinden “*Naar – Genç / Çocuk*” diye bahsetmektedir. Bunun nedeni, Yeoşua’nın Moşe’ye karşı sürekli olarak sanki genç bir hizmetkarmış gibi davranmasıdır (İbn Ezra). *Naar* sözcüğü ivedilik ve canlılık ifade eder. Bu da Yeoşua’nın hizmetini tanımlamaktadır. Alternatif olarak sebep, İbranice’de, yaşlar ne olursa olsun, bir ustanın yanındaki öğrenci ya da hizmetkarının da “*çocuk*” olarak adlandırılması da olabilir (Ramban; krş. Melahim II 4:12; Şemuel II 2:14; Yeoşua 6:22). Ya da 80 yaşındaki Moşe ile karşılaştırıldığında, 56 ya da 42 yaşında olan Yeoşua “genç”tir.

Yeoşua Bin Nun – Bkz. 17:9; 24:13; 32:17. Normalde Tora “*X oğlu Y*” demek için “*Y Ben X*” kalıbını kullanır. Nun oğlu Yeoşua için ise **Ben** yerine **Bin** sözcüğü tercih edilmektedir. *Tanah* boyunca istisnaların olduğu başka örnekler olsa da, bu hala olağandışı bir durumdur. Ramban, bu kullanıma açıklama getirirken Yeoşua ile ilgili bir noktaya dikkati çeker. Yeoşua, Moşe’nin önde gelen öğrencisi olduğundan, insanlar onu **Bin** lakabıyla çağırırlardı. Bu sözcük, “*Bina – Anlayış*” sözcüğünü çağırıştırır. Ya da belki de, **Bin** sözcüğü “anlama” kavramını vurgulama amaçlıdır. **Nun** sözcüğü de, Teilim 72:17’de geçen “*Yinon – Büyüklük*” sözcüğüyle bağlantılıdır. Kısacası, Yeoşua, anlayış kabiliyeti kendisini büyüklüğe doğru ilerleten bir kişidir.

Ayrılmazdı – Yeoşua’nın, Moşe’nin en önde gelen öğrencisi ve Tora’yı doğrudan devrettiği kişi, ayrıca Yisrael’in sıradaki lideri olma hakkını kazanması boşuna değildir (bkz. Bamidbar 27:18). Yeoşua gençliğinden beri, Tora çadırının içinde sürekli yer alabilmek için her türlü rahat-tan vaz geçmiş, bu şekilde, tartışılmaz bir düzeye kavuşmuştur (Mişna – *Pirke Avot* 1:1, Raşi o.a.).

12-19. Moşe, Tanrı’nın yakın olması için

yakarıyor. Moşe, Tanrı’ya, Yisrael’i tekrar önceki değerli konumuna getirmesi için Sinay dağında 40 gün boyunca yakarır. Söze, Tanrı’nın, Yisrael’e çöldeyken eşlik etmeyip Kendi yerine bir meleğ göndereceği hakkındaki kararından vaz geçmesini istemekle başlar. Moşe, halkın günahlarına rağmen, *Şehina*’nın Yahudiler’le beraber kalmasını diler. Otoriteler, Tanrı ile Moşe arasındaki bu gizemli diyalog hakkında farklı açıklamalarda bulunurlar; yine de bir noktada hepsi hemfikir: Yisrael, yüksek manevi konumundan düşmüştür ve Moşe bu durumu mümkün olduğu kadar düzeltmeye gayret etmektedir. Daha sonra, Moşe bunun da ötesine geçerek Tanrı’nın Özünü ve gizemli yöntemlerini anlama kapasitesini arttırmının yollarını arar.

12. [Halimi] Gör – “İçinde bulunduğum sıkıntılı hali görüp değerlendir; bana bir çözüm üret (İbn Ezra). Kendi sözlerine bir bak ve ne anlama geldiğini iyice değerlendir (Raşi). Lütfen Gözünü aç ve bu konuda bana sırtını dönme (Sforno).”

Raşi’nin açıklamasına göre, Moşe burada, Tanrı’nın söylediği sözleri net bir şekilde anlayamadığını ve anlamış olduğu önemli bir noktayı da kabullenmek istemediğini belirtmektedir. Tanrı, Moşe’yi, halkı esaretten alıp ülkesine götürmekle görevlendirmiş, ancak kendisine ne tür bir rehberin eşik edeceğinden bahsetmemiştir. Tanrı’nın p. 2’de bir “melek” göndereceğini söylemesi üzerine, Moşe, bunun duymak istediği haber olmadığını ima eder; çünkü Tanrı ile karşılaştırıldığında çok düşük düzeyde olan böyle bir refakatçiyi istememektedir. Moşe’nin istediği, Yisrael’e Bizzat Tanrı’nın eşlik etmesidir (bkz. s.a.).

Kimi göndereceğini bildirmiş bile değilsin – “Bizimle Bizzat gelmeyeceğini söylemen yetmi-yormuş gibi, bizimle göndereceğini söylediğin meleğin kimliğini bile açıklamış değilsin. Üstelik

⁹ Moşe Çadır'a girer girmez bir bulut sütunu alçalıp Çadır'ın girişinde dururdu ve [Tanrı] Moşe ile konuşurdu.

¹⁰ Tüm halk bulut sütununun Çadır'ın girişinde durduğunu gördüğü zaman, halkın tümü ayağa kalkar ve her biri kendi çadırının girişinde eğilirdi.

¹¹ Tanrı, Moşe'ye yüz yüze konuşurdu – tıpkı kişinin, akranıyla konuştuğu gibi. Sonra [Moşe] kampa dönerdi; fakat hizmetkari genç Yeoşua Bin Nun, Çadır'ın içinden ayrılmazdı.

[128. Moşe'nin Yakarışı]

¹² Moşe Tanrı'ya “[Halimi] Gör” dedi. “Sen bana ‘Bu halkı [Erets-Yisrael'e] yükselt’ diyorsun. Ama Sen yanımda kimi göndereceğini bildirmiş bile değilsin. Oysa bana Bizzat ‘Seni isminle tanıyorum; üstelik Gözüm’de beğeni de kazandın’ demiştin.

8. Kalkar ... dururdu – Moşe'yi gördükleri zaman ayağa kalkarlardı. O çadırına girene kadar da durumlarını bozmazlardı. Bu da bir Tora öğretmenine gösterilmesi gereken saygıyı öğretmektedir. Bir Haham bir yere geldiğinde, herkes ayağa kalkmalı, o yerine oturana kadar beklenmelidir (bkz. Vayikra 19:32). Ya da Moşe burada halkın lideri konumunda da olduğu için, pasukta genel olarak liderle ilgili bir kural olduğu da söylenebilir (*Talmud – Kiduşin* 33b).

Moşe'nin arkasından bakarlardı – Pasuğun basit anlamına göre bir sözler, övgü amaçlıdır. Halk, öğretmenlerine olan saygıları ve ona duydukları hayranlık nedeniyle, o çadırına girene kadar gözlerini ondan ayırmamaktadır. Arkasından bakıp, “Ardından çadırına Şehina'nın gireceğinden kuşku olmayacak kadar yüksek düzeydeki bu insanoğluna ne mutlu!” demektedirler (*Midraş – Şemot Raba* 51:6; Raşi). Fakat halk içinde Moşe'nin arkasından bakıp “Boynu, kolları ve bacakları amma da kalın. Yediği içtiği hep bizden!” diyecek kadar yüzüstü kişiler de vardı (*Midraş – Yalkut Şimoni; Midraş – Tanhuma; Talmud – Kiduşin* 33b, Raşi o.a.; krş. *Talmud Yerusalmi – Bikurim* 3:3).

Buradan, bir günahın ne kadar büyük zarara yol açabildiğini görmekteyiz. Günahın öncesinde Tora şöyle demişti: “Bene-Yisrael'in gözünde, Tanrı'nın Onuru'nun görüntüsü, dağın zirvesinde [yakap] tüketen bir ateş gibiydi” (24:17). Başka bir deyişle, halk Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nı kendi gözleriyle görebilecek düzeye yükselmişti. Şimdi ise, günahın ardından düştükleri konum nedeniyle, Moşe'nin yüzüne bile bakacak durumda değildirler. Ancak arkasından bakabilmektedirler (*Tseror Amor; Meam Loez*).

9. [Tanrı] Moşe ile konuşurdu – Raşi, *Targum Onkelos*'un “Moşe ile, Kendi Kendi'ne konuşurdu”

anlamına gelen çevirisini açıklayarak, Tanrı ile Moşe'nin iletişimini şöyle tanımlamaktadır: Tanrı'nın Sesi, konum gereği doğrudan Moşe'ye hitap etmez, Kendi Kendi'ne konuşurdu; Moşe de Sesi dinlerdi.

10. Eğilirdi – Bulutun simgelediği Şehina'ya doğru (Raşi). Elbette, karşısında eğildikleri, bulut değil, Şehina'dır. Bu da, tıpkı saygı gereği Sefer-Tora'ya doğru eğildiği gibidir. Sefer-Tora süslü kumaşlarla ve *Rimon* adı verilen başlıklarla kaplıdır. Kaplı bir Sefer-Tora'nın önünde eğilen kişi, bu kaplamalar için değil, onların sarmaladığı Sefer-Tora için eğilir (Rabenu Behaye).

11. Yüz yüze – Diğer peygamberlerden farklı olarak, Moşe'nin herhangi bir aracıya ihtiyacı yoktur (Rabenu Behaye) ve Tanrı ona konuştuğu zaman bilinci tamamen yerindedir (Sforno) – tıpkı iki insanın karşılıklı konuşurkenki durumları gibi. Tora burada Moşe'nin üst düzeyini vurgulamak için bu açıklamayı yapmaktadır. Moşe'nin dışındaki hiçbir peygamber Tanrı ile bu düzeyde iletişim kuramamıştır (Rabenu Behaye; krş. 19:9 açık.).

Kampa dönerdi – *Midraş*'a (*Tanhuma* 27) göre, Tüm bu bölümün fiilleri, “eğildi, konuştu, döndü” şeklinde de çevrilebilir. Tanrı, Moşe'yi kampa dönmeye zorlamıştır. Ona “Moşe; Ben Öfkeli bir tavır içindeyim; sen de öfkeliisin. Öyleyse, Teşuva yapmaları için onları kim tekrar yaklaştıracak? Halkın ümitsizliğe kapılmasına izin vermemelisin. Zira tüm ümidini kaybeden bir kişi, günah üstüne günah işleyecektir. Bu yüzden dön ve onları uygun manevi düzeye çıkarmak için ne gerekiyorsa yap” demiş; sonuç olarak, Moşe, öfkeli olmasına karşın kampa geri dönmüştür (Raşi).

Genç – Yeoşua 56 (İbn Ezra) ya da 42 (*Seder*

- 13 יְהוָה אֱמַנָּה מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת־דֶּרֶכְךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן
 14 אֲמַצֶּאתֶךָ בְּעֵינֶיךָ וְרָאָה כִּי עִמָּךְ הִגְדִּי הַזֶּה: יָד וַיֹּאמֶר פָּנֶי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי
 15 לְךָ: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱמַנָּה פָנֶיךָ הַלְכִים אֶל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:

çeviriyle “Gör ki bu ulus senin Halkın’dır!” Tanrı’nın Gözü’nde kazandığı beğeniye sırtını dayayan Moşe, hemen sadık bir lider olduğunu göstermekte ve Bene-Yisrael’in yok edilmemesi için fırsatı kullanmaktadır. Bu nedenle de Bene-Yisrael’in, “Tanrı’nın Halkı” olduğunun altını önemle çizmektedir: “Bana ‘Seni büyük bir ulus haline getireceğim’ (32:9) deyip, halkın kalanını terk etme. Gör ki onlar eskiden beri Senin Halkın’dır ve eğer onları reddedersen, ben de kendi soyumdan gelecek olanların devamlı olabileceklerine güvenemem. Sana bağlı olmakla hak ettiğini ödülü, bu halka yapacaklarımla göster. Eğer bu isteğimi kabul edip halkı yok etmezsen, o zaman Senin Gözün’de gerçekten değerli biri olduğumu bileceğim” (Raşi; *Gur Arye*).

14-15. Yüzüm [önden] gidecek. Tanrı bu noktada Moşe’nin isteğine razı olmuştur. Yisrael’e bir meleğin değil, Bizzat Kendi Varlığı’nın eşlik edeceğini ve onları Bizzat koruyacağını belirtmektedir. Moşe de bunun üzerine, bu olmadığı takdirde, Tanrı’nın Yisrael’den kamp yerinden ayrılmasını istememesi gerektiğini söyleyerek, tavrını yinelemiştir (p. 15). Sforno’ya göre, Moşe, Erets-Yisrael’e Tanrı’nın Varlığı’ndan yoksun bir şekilde girmektense, çölde kalmanın yeğ olduğunu düşünmektedir. Zira, böyle savunmasız bir ortamda Erets-Yisrael’e girseler bile, çok geçmeden tekrar sürgün edilmeleri işten bile olmayacaktır. İşin trajik gerçeği şudur ki, ileride de halk Erets-Yisrael içindeyken günahkar bir ortama dalınca, *Şehina*’nın *Bet-Amikdaş*’tan ayrılmasına neden olmuş ve bunun ardından da sürgün gelmekte hiç gecikmemiştir. Halkın Erets-Yisrael’de sorunsuz bir şekilde yaşaması, *Şehina*’nın aralarında barınmasını hak etmeleriyle doğrudan bağlantılıdır.

Raşi’nin bu kısımdaki açıklamalarının büyük bölümünü zor bulan Ramban, buradaki diyalogun anlaşılabilmesi için, öncelikle bazı mistik temellerin bilinmesi gerektiğini öne sürer. Ramban özetle şu açıklamayı yapar: Altın Buzağı günahından çok önce, Moşe’ye, ileride bir noktadan itibaren halka bir meleğin eşlik edeceği zaten söylenmiştir. Fakat bu bildiri Moşe’yi o noktada endişelendirmemişti; ne de olsa Tanrı, İsmi’ni bu melekle bağdaştıracığını söylemişti

(23:20-21). Şimdi, Moşe iki noktadan emin olmak istemektedir: [a] p. 2’de belirtilen melek, önceden bahsi geçen meleklerle aynı melek olmalı ve buna bağlı olarak, Tanrı’nın halka olan yakınlığında bir azalma olmamalıdır. Ayrıca [b] Moşe, Tanrı’nın beğenisini kazandığı için, O’nun ‘Bir’liği hakkında daha üst düzeyde bir bilgi ve kavramaya sahip olmak istemektedir. Bu sayede, daha çok beğeni kazanacağını ve bunun sonucunda da halk için daha çok avantaj elde edebileceğini düşünmektedir. Moşe, tüm bunları özellikle Yisrael için istediğini, zira “bu ulusun Tanrı’nın Halkı” (p. 13) olduğunu vurgulamıştır. Tanrı da sonuç olarak, Kutsal Varlığı’nı, söz konusu meleklerle bağdaştıracığını (p. 14), ama bunun bile, Moşe’nin umduğu kadar cömertçe gerçekleşmeyeceğini söylemektedir. Melek, Tanrı’nın Yargı Niteliği’ni temsil edecek, fakat Tanrı, bu yargıyı Merhamet Niteliği ile dengeleyecektir. p. 15’te ise, Moşe, Tanrı’nın, meleklerle bağdaştıracığı Varlığı’nın tamamen Merhamet Niteliği’ni temsil etmesi yönündeki arzusunu söyleyerek isteğini tekrarlamakta (p. 15) ve Tanrı sonunda bu isteğe de razı olmaktadır. [Tora’nın burada birkaç satırla özetlediği diyalogun kırk gün sürdüğünü söylemekte yarar vardır.]

14. Yüzüm – Yani “Kendim; Kendi Kutsal Varlığım – ve bir melek değil” (bkz. p. 3-4; İbn Ezra; Şemuel II 17:11, Raşi o.a.).

“*Panim – Yüz*” ifadesi aynı zamanda asık surat ve öfke ifade edebilir (Saadya Gaon). Bu manaya göre pasuğun anlamı, “Önce Öfkem geçsin; sonra sana karşı cana yakın davranırım” şeklindedir. Buradan da davranış konusunda bir ders öğrenilmektedir: Bir kişiyi öfke anında üzerine giderek yatıştırmaya çalışmamak gerekir (*Talmud – Berahot 7a*). Zira bu ters etki yaratabilir.

Yol göstereceğim – İbranice *Vaanihoti*. Ya da “sükunet sağlayacağım – Size Bizzat eşlik ederek Erets-Yisrael’e sokacağım ve orada sizi düşmanlarınızdan kurtarıp, sizi huzura kavuşturacağım” (Raşbam; Sforno; krş. Devarim 12:10).

15. Eğer Yüzün gitmezse... – Moşe’nin bu sözleri biraz kafa karıştırıcıdır. Daha bir önceki pasukta Tanrı açık olarak “*Yüzüm gidecek*” dediğine göre, Moşe’nin bir kez daha bu konuyu

¹³ “Şimdi – eğer gerçekten Gözün’de beğeni kazandıysam; lütfen bana Yolun’u bildir ki Seni [kelimenin tam anlamıyla] tanıyabileyim ve bu sayede Gözün’de beğeni kazanmayı sürdürebileyim. Bu ulusun, Halkın olduğunu tasdik et!”

¹⁴ [Tanrı] Cevap verdi: “Yüzüm gidecek ve [böylece] sana [Bizzat] yol göstereceğim.”

¹⁵ [Moşe] Ona “Eğer Yüzün gitmezse, bizi buradan çıkarma!” dedi.

bizimle melek göndermen benim için hiç de büyük bir ödül gibi görünmüyor. Avraam’ın kahyası Eliezer’le bile bir melek göndermiştin (Bereşit 24:7). Senin Gözün’de beğeni kazanmış biri olarak benim bir melekten çok daha yük-seğine layık olmam gerekir!” (*Daat Zekenim*).

“Meleğini gönderdiğini söylemiş olman da yeterli bir bildiri değil. Zira ben böyle bir şeyi istemiyorum” (Raşi). Raşi’nin pasukla ilgili açıklamasının çözümlemesi şöyledir: Ona göre pasuğun anlamı “Ama Sen yanımda [bir başkasını] göndereceğini bildirmemiştin!” şeklindedir. Bu bakışla Moşe’nin yakarışının gelişimi şu şekildedir: “Daha önce (23:20) bir meleğin bize eşlik edeceğini söylediğin doğru. Fakat ben o zaman da böyle bir şeyi istememiştim. Dolayısıyla bu bir ‘bildiri’ sınıfına giremez. Zira orada söylediğin, Bene-Yisrael’in ileride günah işlemesinin bir karşılığı olarak, onlara Erets-Yisrael’e olan yolculuklarında *Şehina*’nın değil bir meleğin eşlik edeceğiydi. Oysa ben bu meleğin sadece günahkarlar için olduğunu, ben ve benim gibi günah işlemeyen birçok kişinin ise hala *Şehina*’nın refakatine layık kalacağını düşünmüştüm. Ne de olsa bir meleğin geleceğini söylemiş olsan da, bu meleğin benim bile yanımda yürümesi gerekeceğini söylememiştin. Bu yüzden ben bunu bir bildiri olarak saymıyorum. Günah işlemeyi nasıl istemediysem [ve işlemediysem, işlemediğim bir] günahın sonuçlarına katlanmayı da kabullenmek istemiyorum” (*Beer Basade*).

“Üstelik meleği göndermenin amacını, ‘Erets-Yisrael’deki ulusları sürmek’ olarak tanımlamıştın (p. 2). Ya çöl yolculuğumuz boyunca ne olacak? Ne Kendin geliyorsun, ne de melek Erets-Yisrael’den önce bize katılacak! Yolda yapayalnız ne yapacağız?!” (Sforno).

Seni isminle tanıyorum – Bu ifade, Moşe’nin önemini vurgulamaktadır. Tanrı, Moşe’ye bir bulutla ona görüneceğini ve halkın buna tanık olmasıyla, peygamberliğinin ebediyen tesis edileceğini söylediğinde (19:9), Moşe’yi diğer herkesten farklı kılarak, onu yüksek bir konuma çıkartmış, onu “isim sahibi” yapmıştır. Ceza, verildiği şekilde yürürlüğe girdiği takdirde Moşe’nin konumu düşüş gösterecektir. Bu nedenle Moşe burada, Tanrı’nın “*Seni isminle tanıyorum*” şeklin-

deki sözlerini özellikle vurgulamaktadır.

13. Şimdi – “Eğer, ‘Gözün’de beğeni kazandığım’ doğruysa – ki öyle olduğunu biliyorum; Sen söylemiştin – daha fazlasını istemek durumundayım. Bu sözler tam olarak neyi kast ediyor? Gözün’de beğeni kazanmanın anlamı nedir? Bu beğenin ödülü nedir?”

Lütfen bana Yolun’u bildir – “Bana Erets-Yisrael’e giden yolu bir melek yoluyla değil, Bizzat Kendin bildir! Ben de arkandan geleyim” (Raşbam; krş. *Daat Zekenim*).

“Bana bu dünyayı yönetmekte ne tipte gizemli yöntemler kullandığını açıkla. Ey Evrenin Hakimi! Bana dört çeşit insanın sırrını açıkla: [1] İyi olup iyi yaşayanlar. [2] İyi olup, sıkıntı içinde yaşayanlar. [3] Kötü olup iyi yaşayanlar. [4] Kötü olup sıkıntı içinde yaşayanlar”. Tanrı; Moşe’nin sorusuna şöyle cevap verir: “İlk sınıftakiler kusursuzluk derecesinde iyi insanlar. İkinci sınıftakiler çoğunlukla iyi olup, yine de eksikleri olanlar. Üçüncü sınıftakiler çoğunlukla kötü olup, bazı artıları olanlar. Dördüncü sınıftakiler ise her yönden kötü olanlardır” (*Talmud – Berahot 7a*). Kimin ne konuda hangi sınıfa girdiğini de sadece Tanrı bilebilir.

Moşe: “Bana iki şeyi daha açıkla: [1] Sadece bilincini kullanarak nasıl tüm varlıklara mevcudiyet sağlıyorsun? [2] Tüm zamana hakim olduğun için tüm geleceği de kusursuz bir şekilde bildiğine göre, insanlara nasıl hala özgür seçim hakkı tanıyabiliyorsun?” (Sforno).

Seni [kelimenin tam anlamıyla] tanıyabileyim – “Bana neyi nasıl ödüllendirdiğin konusundaki sistemini anlat ki, ‘Gözün’de beğeni kazanmanın’ ne olduğunu kavrayayım. Sen bu lutfu nasıl gösterirsin?” Raşi’ye göre, cümlelerin basit anlamı budur. Raşi başka yerlerdeki (*Talmud – Berahot 7a*; Koelet 8:17) açıklamalarında, buradaki sözleri açarak, Moşe’nin, insanoğlunun aklını ezelden beri kurcalayan soruyu sormakta olduğunu belirtmektedir: “Bu dünyada bir yandan kötüler için her şey yolunda iken, diğer yandan neden iyiler acı çekiyor?”

Bu ulusun, Halkın olduğunu tasdik et! – (Ramban’ın Bereşit 1:4 çevirisine göre). Tam

טו ובמה |

יִדְעֵה אִפּוֹא כִּי־מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הָלֹא בִלְכָתָּה עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ

אֲנִי וְעַמְּךָ מְכַל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: פ רביעי יו ויאמר 17

יְהוָה אֱלֹהֵי־מֹשֶׁה גַם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעֲשֶׂה כִּי־מִצָּאתִי חֵן

בְּעֵינִי וְאֲדַעַךְ בְּשֵׁם: יח ויאמר הרֹאֵנִי נָא אֶת־כְּבוֹדְךָ: יט ויאמר אֲנִי 18-19

אֲעִבִּיר כָּל־טוֹבִי עַל־פְּנֶיךָ וְקִרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחֲנַתִּי אֶת־אֲשֶׁר

אֲחֹן וְרַחֲמֹתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:

(Talmud – Bava Batra 15a; Raši). Sıradaki pasukta, Tanrı bu isteği de kabul etmektedir. Ramban, olasılıkla, Tanrı'nın bu isteği kırk günlük dua sürecinin sonunda kabul etmiş olabileceğini söyler. Bu da Moşe'nin tüm bu süreç boyunca düzenli ve adım adım bir dua programı izlediğini, ona paralel olarak Bene-Yisrael'in kendilerini bu süreç boyunca çok sıkı bir Teşuva ortamına soktuklarını, Tanrı'nın da sonunda merhamete geldiğini vurgulamaktadır.

İbranice **Veniflinu**. Bu sözcük “*Pele – Akıl Almaz Olay / Durum*” anlamındadır. Moşe Bene-Yisrael'in, mucizeler sayesinde yönlendirilmesini istemektedir. Buna göre doğal güçlerin, yıldızların ve astrolojik kuvvetlerin, Bene-Yisrael üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır (bkz. Bamidbar 23:23): “Benim ve Halkın'ın yeryüzündeki tüm halklardan daha mucizevi olmamızı sağla. Bizimle ilgili her şey mucizevi olsun ve kaderimiz yıldızların hareketlerinden etkilenmesin” (Meam Loetz).

17. Bu şeyi de yapacağım – “Peygamberlik yeteneğinin sade Bene-Yisrael'de var olmasını istemiştin. Bu isteğini de yerine getireceğim; çünkü Gözüm'de beğeni kazandın”. Daha ileride (Bamidbar 22:9 v.d.) Bilam adlı Yahudi olmayan bir kişinin de peygamberlik tecrübe ettiğini görmekteyiz. Fakat onun tecrübesi doğrudan *Ruah Akodeş* yoluyla gerçekleşmemiş, Bilam'a gelecekle ilgili bilgi veren bir aracı yoluyla vuku bulmuştur (Raši).

18. Bana Görkem'in görüntüsünü ver! – *Emunot Vedeot* 2:12. Ya da “Senin, özel ve benzersiz doğanı anlamamı sağla!” (*Yad – Yesode Atora* 1:10).

Bunun, “*Et Ratson – Lütf Vakti*” olduğunu ve Tanrı'nın, her isteğe olumlu yaklaştığını gören Moşe, kendisinin ya da herhangi birinin daha önceden sahip olduğu dereceden çok daha yüksek bir kavrama kapasitesine sahip olmayı isteme

konusunda cesaretlenmiştir (Ramban). Bu şekilde Tanrısallığı en uç noktalarına kadar anlayabilecek (*Or Ahayim*) ve Tanrı'nın, Kutsal etkisini, evrenin her tarafına nasıl yönlendirdiğini kavrayabilecektir (Sforno).

Diğer yandan Raşbam, Moşe'nin böyle anı anına bir istekte bulunabilecek kadar cüretkar olabileceğine ihtimal vermez. Ona göre Moşe, sadece, Tanrı'nın önceki pasuklarda vermiş olduğu [kendisinin ve halkın farklı oluşuna ve Tanrı'nın Bizzat onlarla gelip Erets-Yisrael'deki diğer uluslar karşısında Bene-Yisrael'e huzur sağlayacağına dair] sözlerle ilgili kesin bir antlaşma istemiştir. Nitekim Avraam da, Tanrı'nın sözlerini destekleyen bir antlaşma istemiş, Tanrı da bu isteğe olumlu cevap vermiştir (Bereşit 15:8 v.d.). Burada da Tanrı Moşe'nin isteğini olumlu karşılayacaktır (34:10).

19-23. Moşe'nin görüşünün sınırları. Tanrı, peygamberlerin en büyüğünün bile Tanrı'yı kavramasında bazı sınırlar olduğunu belirterek karşılık vermektedir. Saf ruhani varlıklar olan melekler bile, Tanrı'nın özünün bütünlüğüne ulaşamazken, bu, insanoğlunun kapasitesinin çok ötesindedir. Ancak Tanrı, insan kapasitesinin olanak verdiği en yüksek manevi tecrübe ve kavrama derecesini Moşe'ye bahşetmeyi kabul etmiştir. Ayrıca Tanrı, bu noktada Moşe'ye, en üst düzeyde etkiye sahip olan duayı da öğretmiştir.

19. Tüm İyiliğim'i – “Sınırlamaların dahilinde kavrayabileceğinin en üst düzeyinde Tanrısal iyiliği sana gösterme vakti geldi”. Tanrı, Moşe'ye, özellikle Merhamet Niteliği'nin sınırlarını ve Yahudiler'in buna dualarında nasıl yer verebileceğini göstermek üzeredir. Altın Buzağı zamanında, halk adına merhamet dilerken, Moşe, özellikle Atalar'ın liyakatini öne sürmüştür; çünkü Tanrı'nın, böyle büyük bir günah karşısında,

¹⁶ “Aksi takdirde Gözün’de beğeni kazandığım – benim ve Halkın’ın! – nasıl anlaşılacak? Bizimle gitmenle değil mi? [Böylece] Hem ben hem de Halkın, yeryüzü üzerindeki tüm halklardan farklı kılınmış olacağız!”

[129. Tanrı’nın Görkemi]

¹⁷ Tanrı, Moşe’ye “Söylediğin bu şeyi de yapacağım; çünkü Gözüm’de beğeni kazandın ve seni isminle tanıyorum” dedi.

¹⁸ “Yalvarıyorum Bana Görkemin’inin görüntüsünü ver!” dedi [Moşe].

¹⁹ “Ben tüm İyiliğim’i senin önünden geçirecek, önünde ‘Aşem’ İsmi ile sesleneceğim. [Yine de; bil ki] Kime acımak istersem ona acır, kime merhamet etmek istersem ona merhamet ederim.”

gündeme getirmesinde ne anlam vardır? Belki de cevap önceki cümlede “*sana yol göstereceğim*” denmesiyle ilgilidir. Tanrı Moşe’ye “Sana yol gösterecek, seni huzura kavuşturacağım” demiştir; ama bu tekil kullanımla Bene-Yisrael’i halen dışarıda tutar gibidir. Bu yüzden Moşe bu pasukta “Eğer Yüzün [hepimizle] gitmezse, bizi buradan hiç çıkarma” demektedir.

Ya da cevap, “Yüzüm” sözcüğünden kastın “Öfke halim” olması da olabilir. Buna göre Tanrı Moşe’ye “Önce Öfkem geçsin. Ancak sonra isteğini yaparım; ama önce değil” demiştir (p. 14 açk.). Moşe de bu pasukta ısrar etmektedir: “Öfken geçmiyorsa, bizi buradan çıkarma; çünkü ödülüm olarak bu isteğimi yerine getirmediğin sürece buradan kıvıldamıyorum!”. Bunun üzerine Tanrı da “Pekala; bu istediğini de yapacağım” demiştir (p. 17).

Moşe Tanrı’ya kendileriyle gelmesi konusunda ısrarlı bir şekilde dua etmekten başta çekinmiştir. Zira Tanrı “sizinle gelirim sizi yolda tüketebilirim” demiştir (p. 3). Bu nedenle Moşe de bu bölümde öncelikle Tanrı’nın Merhamet Niteliği’ni araştırmak istemiş ve “*Bana Yolun’u bildir*” isteğinde bulunmuştur. Böylece Tanrı’nın halkın içinde gelmesinin gerçek sonuçlarını daha tutarlı bir şekilde değerlendirebilecektir. Tanrı da ona “Yüzüm gidecek – Bizzat Ben gideceğim” diyerek, halkla gelmesinin, halk için zararlı olmayabileceğini ima etmiştir. Moşe de bundan cesaret alarak, Yahudiler’in, diğer uluslardan farklı bir konuma ulaşması açısından Tanrı’nın kendileriyle gelmesi konusunda bu noktada özellikle ısrarcı olmuştur (*Daat Zekenim*).

16. Nasıl anlaşılacak? – “Meleği Erets-Yisrael’deki savaşlar için göndersen ve o oradaki diğer ulusları gerçekten sürse bile bunun Tanrısal bir şey olduğu nasıl anlaşılacak? Bir halkın diğerine savaşta üstün gelmesi ve sonunda onu sürmesi az rastlanan bir şey değil ki? Sadece

melek geldiği takdirde bunda herhangi bir özellik görülmeyecek. Ancak Bizzat Sen gelirsene ve oradaki uluslara bizimle birlikte olduğunu gösterirsen – işte ancak o zaman diğer halklar farklı ve ayrı olduğumuzu anlayıp bize karşı gelmeye cesaret edemeyeceklerdir” (Sforno; krş. Yeşua 2:10-11).

Hem ben hem de Halkın – Basit anlama göre burada, Moşe ile halkın bir bütün olarak diğer uluslardan farklı olması istenmektedir. Fakat farklı bir bakışla Moşe, kendisi ile ulusun kalanı arasında bir tür farktan bahsediyor da olabilir: “Benimle Halkın arasındaki farklılığın vurgulanmasını istiyorum. Onlar adına araya girip halk için bağışlanma sağlamamla, herkes benim gerçek bir peygamber olduğumu bilsin ve bundan sonra onlara bir şey söylediğim zaman beni tartışmasız olarak kabul etsinler. Benzer şekilde tüm ulusla, diğer uluslar arasında da ayırım yap ve Bene-Yisrael’e Bizzat eşlik edip onları Kendi Halkın olarak belirle” (Raşbam).

Alternatif olarak; “Beni diğer peygamberlerin hepsinden daha farklı bir konuma getirdin. Bu farklılığı tüm Bene-Yisrael’e yaymanı istiyorum. Ben diğer peygamberlerden nasıl farklıysam, Bene-Yisrael de dünyanın tüm uluslarından farklı olsun. Dahası bu özellik sadece bu nesil için değil, her nesil için geçerli olsun ve bu nesil, diğer tüm nesillerden daha yüksek konumda yer alsın”. Hahamlarımız, tarih boyunca hiçbir neslin, Mısır’dan çıkan neslin manevi düzeyine erişemediğini belirtirler (*Sifte Koen; Meam Loez; s.a.*).

Farklı kılınmış olacağız – Moşe bir ricayı onaylatırken, araya başka bir rica daha sokmaktadır. Moşe, Yahudi Ulusu’nun diğer tüm uluslardan farklı bir düzeyde yer almasını ve bunun ifadesi olarak, *Şehina*’nın tüm Kutsiyeti, peygamberlik yeteneklerinin de en üst düzeyleriyle, sadece ve sadece Yisrael üzerinde barınmasını istemektedir

- כִּי וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנַי כִּי 20
- לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי: כֹּא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֶתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר: 21
- כִּי וְהִיָּה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשָׁכַתִּי כִּפִּי עָלֶיךָ עַד־עַבְרִי: 22
- כִּי וְהִסְרֹתִי אֶת־כְּפִי וְרָאִיתָ אֶת־אַחֲרִי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: פ 23

tüm Özü'nü entelektüel bazda anlaması mümkün değildir" şeklindedir (*Ir Giborim* 16; *Meam Loetz*).

Kelimenin basit anlamıyla, güneşe bile doğrudan bakması mümkün olmayan insanın, onun Yaratıcısı olan Tanrı'nın azametiyle doğrudan yüzleşmesi hiçbir şekilde mümkün değildir. Moşe'nin zarar görmesini önlemek için, Tanrı onu Sinay dağındaki bir yarığa yerleştirecektir. Bu yarık onu, tahammül edebileceğinin üstündeki derecede nurdan koruyacaktır. Daha sonra, Tanrı'nın Varlığı'nın hissedilme derecesi Moşe'nin dayanabileceği bir seviyeye düştüğü zaman, Tanrı Moşe'nin Kendisi hakkında bir tür vizyon sahibi olmasına izin verecektir.

Tanah'ın başka bir yerinde, Peygamber Yeşayau'nun "Kral Uziyau'nun öldüğü yıl, Efendi'yi, yüksek ve yüce bir tahtta oturur gördüm" (Yeşayau 6:1) dediğini görmekteyiz. Burada ise hiçbir insanın Tanrı'yı göremeyeceği söylenmektedir. Fakat bu bir çelişki değildir. Yeşayau'nun bahsettiği vizyon, Tanrı hakkında flu bir görüntüyü ifade etmektedir. Tanrı'nın burada bahsettiği ise "*Espaklarya Ameira* – Aydınlik Mercek/Ayna" şeklinde, pürüzsüz ve her şeyle açık bir vizyonla Tanrı'yı görmenin mümkün olmadığıdır (*Talmud* – *Yevamot* 49b).

21. Yanımda bir yer var – "Özel bir yerim var" (Raşi). Ya da "tüm mekan kavramı, Benim kontrolüm altındadır; Ben hiçbir mekanda değilim; hiçbir mekan Beni sınırlayamaz. Aksine her 'yer' Bende'dir" (Raşi; *Daat Zekenim*). "*Bana ulaşmanın bir yolu var*" (*More Nevuim* 1:8).

Kayalığım üzerinde durabileceksin – Bu tam anlamdır: "dik ve sağlam bir şekilde durabileceksin". Fakat bazıları bunu deyimsel olarak değerlendirir: "Her şeyin gerçek orijinini sağlam ve köklü bir şekilde düşünebileceksin" (*More Nevuim* 1:16; Abravanel).

Bahsedilen, Sinay dağının tepesindeki kayalıktır (bkz. 17:6; 34:2).

22. Görkemim geçtiği sırada... – Tam çeviriyle "Onurum / Onurlu Varlığım geçtiği sırada". Ya da yine deyimsel bir bakışla: "Onurlu Varlığım'a

erişme çabasıyla sınırlarını zorladığım zaman, sana kendi sınırlarının ötesine geçebilme yeteneği bahşedeceğim" (Abravanel).

Ayam'ı üzerine siper edeceğim – Bu tam çeviridir. *Targum Onkelos*'un çevirisi "Ben geçene kadar sana Sözüm'le [=Koruma Gücüm'le] koruma sağlayacağım" şeklindedir. Ya da "seni Bulutum'la koruyacağım" (*Emunot Vedeot* 2:12; bkz. 34:5).

Bu siper etmenin amacı elbette Moşe'nin Tanrı'nın Görkemi'ne bakmasını engellemek değildir. Tanrı Moşe'ye bunu yasakladıktan sonra Moşe'nin bunu denemeyeceği açıktır. Dolayısıyla burada Tanrı'nın amacı Moşe'yi korumaktır. Zira bu vizyon sırasında bir insanın ulaşabileceği en üst kusursuzluk düzeyine erişmiş olan Moşe, bu yüksek düzeyle birlikte zarar verici manevi güçler karşısında savunmasızdır. Zira kırk gün boyunca oruç tutmuştur ve fiziksel yanını son derece zayıflatmıştır. Bu açıdan, Tanrı onu koruyacağını söylemektedir (Raşi; *Beer Basade*).

23. Ayam'ı – Ya da "Koruma Gücüm'ü" (krş. *Targum Onkelos*).

Arkam'ı – Ya da "Varlığım'ın uzantılarını" (Hirsch; krş. *More Nevuim* 1:34; *Avodat Akodeş* 3:40). Tanrı'nın Varlığı, tüm varoluşun Sebebi'dir. Dolayısıyla "Tanrı'nın Arkası", bu Sebebin sonucu olan tüm doğa içi ve üstü sistemleri ifade eder. Alternatif olarak "Parlak Özüm'den bir ışık huzmesini" (*Emunot Vedeot* 2:12) veya "Benim eşsizliğim hakkında kısmi bir kavrayış" (*Yad* – *Yesode Atora* 1:10).

Talmud'dan (*Berachot* 7a) alıntı yapan Raşi, Tanrı'nın burada başa takılan bir tefilin ense kökündeki düğüm yerini gösterdiğini belirtir. Başka bir deyişle sembolik olarak Tanrı'nın da Kendisi'ne ait bir tefilini vardır. Önce de belirtildiği üzere, taktığımız tefilinler içlerinde Tora'dan dört bölümü içerir (bkz. 13:9 açık.). Bu bölümler Tanrı'nın 'Bir'liğini vurgulayan ifadeler içerir. *Talmud*, bu noktada, Tanrı'nın "taktığı" sembolik tefilin içinde hangi bölümlerin olduğunu açıklar. *Talmud*'un verdiği listede, *Tanah*'tan Yahudi Ulusu'nun övüldüğü ve benzer-

²⁰ [Tanrı sonra cevaben] “Yüzüm’ü göremezsın” dedi. “Çünkü insanoğlu Beni görüp de yaşamını sürdüremez”.

²¹ “İşte!” dedi Tanrı. “Yanımda bir yer var. Kayalığın üzerinde durabileceksin.

²² Ve Görkemim geçtiği sırada seni kayanın çatlağına yerleştireceğim ve geçişim tamamlanuncaya kadar Ayam’ı üzerine siper edeceğim.

²³ Sonra Ayam’ı çekeceğim ve Arkam’ı göreceksin. Fakat Yüzüm görülmeyecektir.

ancak onların liyakatini göz önünde tuttuğu takdirde merhametli olabileceğini düşünmüştür. Fakat şimdi, Tanrı, Moşe’ye bu konuda haklı olmadığını gösterecektir. Atalar’ın liyakati tükense bile, Tanrı önünde merhamet sağlama özelliğine sahip çok güçlü bir dua vardır. Bu dua da Tanrı’nın 13 Merhamet Niteliği’nin bir listesidir (34:6; Raşi).

‘Aşem’ İsmi ile sesleneceğim – Raşi’ye göre, bu, Tanrı’nın, “Aşem” İsmi ile başlayan 13 Nitelik’i öğretme konusunda Moşe’ye verdiği bir sözdür. Ramban’a göre ise, Tanrı burada Moşe’ye, Gizemli İsmi’ni sadece *duymasına* izin vereceğini söylemektedir; fakat Moşe, istediği üzere Tanrı’yı *göremeyecektir*; başka bir deyişle söz konusu İsim, Moşe’nin bile kavrayamayacağı kadar büyük bir önem ve kutsiyete sahiptir.

Sforno, bu cümleye ilginç bir açıklama getirir: Tanrı, bütün iyiliğini Moşe’nin önünden geçireceğini söyler. Moşe buna “Aşem İsmi ile sesleneceğim” diye cevap verir. Tanrı’nın İsmi ile “seslenmek” Tanrı’nın mevcudiyetini ve sonsuz iyiliğini tüm dünyaya duyurmayı simgeler. Moşe böyle bir niyeti olduğunu açıkladığında da, Tanrı, Moşe’ye, olası tüm lütuf ve merhameti göstereceğini, olası en yüksek derecedeki peygamberlik yeteneğini bahşedeceğini söyleyerek karşılık verir. Moşe, bu dereceye ait her şeyi kavrayamayacaksa da (p. 20), bunun nedeni, Tanrı’nın cömert davranmaması değil, insan yeteneklerinin sınırlarıdır. 50 tane anlayış derecesi (“*Şaare Bina – Anlayış Kapısı*”) vardır ve Moşe Rabenu bunların 49’unu geçmiştir.

[Yine de; bil ki]... – Bkz. *Talmud – Berahot* 7a. Ya da “Sana, kime şefkat ve merhamet göstereceğimi açıklayacağım” (Raşbam; Ramban).

Kime acımak istersem ona acır – Ya da “ne zaman istersem o zaman acır, ne zaman istersem o zaman merhamet ederim” (Raşi). Bu da 13 Merhamet Niteliği’nin her söylendiğinde Tanrı’nın mutlaka merhamet edeceği gibi bir kural olmadığı anlamına gelir. Tanrı bu özel dua edildiğinde bile, acıma ve merhameti hangi zamanlarda işleteceğine Kendi tasarrufu doğrultusunda karar verecektir (*Gur Arye*).

“Her şey Benim isteğime bağlıdır. Bazı kişiler hak etmese bile, Ben, Kendimce sebepler doğrultusunda o kişilere acıyabilir ya da onlara merhamet gösterebilirim” (*Talmud – Berahot* 7a). *Midraş’a* göre Tanrı, Moşe’ye *Tsadikler* için ayrılmış tüm ödülleri gösterir. Moşe, daha sonra büyük, üzerinde tabela olmayan bir depo görür ve bu depodaki ödüllerin kimin için olduğunu sorar. Tanrı ona bunun liyakati olmayan kişiler için ayrıldığını ve “Tanrısal lütuf” hazinesi olduğunu söyler (*Yalkut Şimoni* 393). Böylece, Tanrı biraz önce söylediklerini Moşe’ye sembolik olarak göstermektedir: Yisrael’in, affedilmek için öne sürebileceği erdemleri olmadığı zamanlarda bile, Tanrı’nın Merhameti’nden ümit kesmemeli, dua etmekten elini çekmemelidir. Çünkü Tanrı bazı durumlarda sırf sonsuz İyiliği’nin bir ifadesi olarak bu “yedek depo”yu açabilir. Nitekim ileride Tanrı’nın geri alınmayan türde bir antlaşma (*Berit*) ile, Bene-Yisrael’e özel ilgi göstereceğine ve onların dualarını boşa çıkarmayacağına söz vermiştir (Raşi; krş. 34:10).

20. Yüzüm’ü – Bu sembolizm, Tanrı hakkında eksiksiz ve tamamen saf bir algıyı tanımlar. Buna ulaşmak olanaksızdır; ama Tanrı Moşe’nin, “*Arkası’nı*” görmesine, yani daha belirsiz bir algıyla kavramasına izin vermiştir (p. 23). Bu algı düzeyleri arasındaki ayırım, bir insanı tamamen görmekle, arkadan bir bakış atarak görmek arasındaki farka benzer. Sembolik olarak “Yüz / Ön” ve “Arka” simgelerinin kullanılmasının nedeni budur. Arkadan görülen bir kişinin asıl görünüşü hakkında tam bir algı mümkün değildir.

Göremezsın – “Tüm İyiliğim’i önünden geçirdiğim zaman bile bu konuda ne hakkın ne de yeteneğin var” (Raşi).

Yaşamını sürdüremez – Ya da “Ne insanoğlu ne de yaşayan hiçbir canlı Beni göremez” (Rablag). Ya da “Yaşadığı sürece bir insan Beni göremez” (Ramban). Ya da deyimsel bir bakışla “Tanrı’yı görmek” O’nun tüm öğretilerini kusursuz bir şekilde anlamayı, “yaşamak” da fiziksel zevkleri simgeliyor olabilir. Bu bakışla cümlelerin alternatif bir anlamı “Yaşayan hiçbir insanın, bir yandan dünyanın fiziksel zevklerinden yararlanırken, diğer yandan Tora’nın tüm sırlarını, Tanrı’nın

1 א ויאמר יהוה אל־משה פֶּסֶל־לֶךְ שְׁנִי־לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים
 וְכַתְּבֵתִי עַל־הַלָּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלָּחַת הַכְּרָאשֵׁינִים אֲשֶׁר
 2 שִׁבַּרְתָּ: ב וַהֲיָה נָכוֹן לְבָקָר וְעִלִּיתָ בִּבְקָר אֶל־הָרַם סִינִי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם
 3 עַל־רֹאשׁ הָהָר: ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֶל־יֶרֶא בְּכָל־הָהָר
 4 גַּם־הֵצֵאן וְהַבְּקָר אֶל־יָרְעוּ אֶל־מִלֵּךְ הָהָר הַהוּא: ד וַיִּפְּסֵל שְׁנֵי־לַחַת
 אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים וַיִּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בִּבְקָר וַיַּעַל אֶל־הָרַם סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה
 5 יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים: ה וַיִּרֶד יְהוָה בָּעָנָן וַיִּתְּיָצֵב עִמּוֹ
 שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

12:1 açık.).

Tanrı ilk levhaları Kendisi vermiştir. İkinci levhaları ise Moşe'ye yontturmaktadır. Bir anlamda "Sen kurdun; yenilerini de sen hazırla" demektedir (Raşi).

Bastakiler gibi – Onlarla aynı boyutlara sahip (İbn Ezra).

Kırmış olduğun – İbranice *Aşer Şibarta*. *Aşer* bağlacı, "*İşur – Onay*" ya da "*Aşre – Ne Mutlu*" sözcüğüyle bağlantılıdır. *Talmud*, Tanrı'nın, Moşe'nin ilk levhaları kırışını "aferin! kırmakla çok iyi yaptın! Ne mutlu sana!" diyerek onayladığını belirtir. Levhaların kırılması, Moşe'nin kendi inisiyatifıyla yaptığı ve Tanrı'nın onayladığı üç şeyden biridir (*Şabat* 87a).

Yazacağım – "Levhaları sen getirecek olmana karşın, tıpkı bastakiler gibi, bu levhaları da Bizzat Ben yazacağım" (Rabenu Behaye).

2. Sabaha ... Sabahleyin – Edebi açıdan bakıldığında bu sözcüğün iki kez kullanılmasına gerek yoktur. Fakat "sabah", Tanrı'nın Merhamet Niteliği'nin özellikle etkili olduğu bir zamandır (krş. Te'ilim 5:4). Bu yüzden Tanrı sabahı özellikle vurgulamaktadır (a.k.).

3. Kimse çıkmayacak – Kimseye – hatta Aaron, oğulları ve halkın ileri gelenlerine bile (24:2) – Moşe'yle beraber dağa çıkma izni verilmemiş, halkın ilk seferde olduğu şekilde (19:17) dağın eteğinde toplanması yasaklanmış, hatta ilk seferde sadece dağa dokunmak yasakken (19:13, bkz. o.a.) şimdi hayvanların dağın yakınında bile otlamaları men edilmiştir (Ramban).

Tanrı'nın en değer verdiği özelliklerden biri gösteriştin uzak durmaktır (*Midraş – Tanhuma* 31).

İlk levhalar büyük debdebe içinde verilmiş, bunun sonucu olarak "*Ayin Ara – Kötü Göz*"ün onların üzerinde etkili olmasıyla kırılmışlardır. Bu nedenle, Tanrı, ikinci levhalar için, ilk seferdekinden farklı olarak herkesi uzakta tutmakta, sadece Moşe'yi çağırılmaktadır (Raşi). On Emir'in verilmesi gibi her yönüyle kutsal bir olay bile *Ayin Ara*'dan etkilendiğine göre, insanın sıradan olaylarda da kendisini gösteriştin uzak tutmasının ne kadar önemli olduğu açıktır (Rabenu Behaye).

Ramban, bu ikinci seferde Moşe'nin her yönden yalnız oluşunun, ikinci levhaların sadece ve sadece onun çabaları, duaları ve Yisrael uğruna harcadığı emekleri sayesinde verildiğini gösterdiğini belirtir. Ayrıca ikinci levhalar verildiğinde, Tanrı'nın dağ üzerindeki Varlığı, ilk sefere göre çok daha yoğun olacaktır.

5-7. Tanrı 13 Merhamet Niteliği'ni açıklıyor. Moşe, ikinci levhaları almak üzere dağa çıktığında, Tanrı öncelikle, ulusun neredeyse yok olmasına yol açan böyle bir felaketin gelecekte nasıl önlenebileceğini öğretmiştir. Moşe'ye söz konusu metodu göstermiş ve Tanrısal Merhameti uyandırma konusunda önemli derecede etkili olan özel bir dua öğretmiştir. "*Şelos Esre Midot – On Üç Nitelik*" olarak bilinen bu dua, Tanrı'nın Merhameti için yalvarmayı gerektiren zamanlarda – örneğin *Yom Kipur*'da, oruç günlerinde, bir felaketin eşiğinde ve günlük duaların bir parçası olarak – söylenir. Bu dua, Tanrı'nın İsim ve Özellikleri'nden oluşan 13 maddeden oluşur. Bunların hepsi, Tanrı'nın çeşitli durumlarda gösterdiği şefkate gönderme yapar.

5. Açığa çıktı – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle "indi" (bkz. 19:11).

Orada onunla durdu – Yani "Tanrı orada

34.

[130. İkinci Levhalar]

¹ Tanrı Moşe'ye "Kendine baştakiler gibi iki taş levha yont" dedi. "Bu levhaların üzerine, kırmış olduğun ilk levhalarda olan sözleri yazacağım.

² Sabaha hazır ol. Sabahleyin Sinay dağına çıkacak ve orada, dağın tepesinde Huzurumda hazır duracaksın. ³ Seninle başka kimse çıkmayacak ve dağın bütününde kimse görülmeyecek. Davar ve sığırlar bile o dağın karşısında otlamayacak."

⁴ Baştakiler gibi iki taş levha yontan Moşe sabahleyin erken kalktı ve Tanrı'nın kendisine emrettiği gibi Sinay dağına çıktı. Bu iki taş levhayı da elinde götürdü.

⁵ Tanrı bir bulutla açığa çıktı ve orada onunla durdu. [Tanrı] "Aşem" İsmi ile seslendi.

sizliğinin vurgulandığı pasuklar vardır. Burada, Tanrı'nın bir *tefilin* taktığı kavramı, Tanrı'nın kendi Halkı'na duyduğu sevgiyi vurgulama amaçlıdır. Moşe'ye gösterilen "*tefilin* düğümü", Tanrı'nın Yisrael'e yakın ve bağlı olma isteğini gösterir ve Tanrı, düğümü Moşe'ye göstererek, ona olan sevgisini belirtmiştir (Rabi Gedalya Schorr). İbn Ezra, "*tefilin* düğümü" sembolünün çok derin sırlar içerdiğini belirtir.

Yüzüm – Ya da "Özüm" (Rabi Arye Kaplan).

34.

1-4. İkinci Levhalar. Moşe'nin, Sinay dağında geçirdiği ikinci kırk günlük sürenin sonunda, yani 29 Av tarihinde, Tanrı, Yisrael'e ikinci levhaları vermeyi kabul eder. Ancak, bu kez, Levhalar'ı Tanrı yapmayacaktır. Bunun yerine, Moşe'ye küp şeklinde taşlar yontup bunları dağa getirmesi söylenmektedir. Tanrı, emirleri bu levhaların üzerine yazacaktır. Bu değişiklik, ulusun statüsünün eskisine göre düştüğünün bir göstergesidir. İlk levhaların verildiği ortamda, halk Tanrı'nın İsteği karşısında tamamen uysal ve istekli bir durumdaydı. "*Naase Venişma – Yapacağız ve Dinleyeceğiz*" (24:7) demişlerdi. Bu da, kendilerini Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirecek birer araç haline dönüştürmüş oldukları anlamına geliyordu. O noktada sadece ruhlarının değil, tüm vücutlarının da Tanrısallıkla kaplandığı yüksek bir manevi duruma ulaşmışlardı ve bu, Bizzat Tanrı'nın Eli ile şekillendirilmiş olan fiziksel levhalarla yansıtılmıştı (32:16). Ancak, şimdi, halkın *Teşuvası* ve Moşe'nin başarılı dualarına rağmen, artık o seviyede değildiler. Eski düzeylerine tekrar gelebilmek için, sürekli çaba harcamaları ve kendilerini mükemmelleştirmeleri gerekmektedir – ve artık, bu ancak *Maşiah*'ın gelmesiyle tamamlanabilecek bir görevdir. Bu nedenle, yeni levhaları hazırlama görevi Moşe'ye

verilmiştir. On Emir'i, Tanrı daha sonra bu levhaların üzerine yazacaktır.

1. Tanrı ... dedi – İbranice *Vayomer*. Başka yerlerde de açıklandığı üzere, sertlik ifade eden *Vaydaber* sözcüğünden farklı olarak, *Vayomer* sözcüğü anlayışlı ve cana yakın bir konuşma ifade eder. Başka bir deyişle bu noktada Tanrı'nın, Moşe'ye yeni levhaları hazırlamasını söylerkenki tavrı olumludur ve bu, Moşe'nin Yisrael'in günahı için af dilemede başarılı olduğunu göstermektedir.

Bu olay 1 Elul tarihinde gerçekleşmiştir (*Seder Olam* 6). Moşe, üçüncü bir kırk günü geçirmek üzere dağa çıkacak (34:28; Devarim 10:10) ve 10 Tışri'de, yani *Yom Kipur*'da elinde ikinci levhalarla geri dönecektir.

Kendine ... yont – İbranice *Pesol Leha*. Bu yontmadan Moşe'nin bir kazancı olacaktır. *Midraş*'a göre Tanrı Moşe'ye kendi çadırı içinde bir safir madeni göstermiş ve "Taş levhaları yont; artıkları senin olacak" demiştir. Mısır Çıkışı sırasında ve Kızıldeniz'deki mucizenin ertesinde tüm halk zenginleşmişti. Fakat Moşe Yosef'in naaşıyla meşgul olduğundan ganimetle ilgilenmemişti. Bu noktada Moşe de bu artıklar sayesinde çok zengin olmuştur (*Tanhuma* 29; *Vayikra Raba* 32:2; *Talmud – Nedarim* 38a). "Kendine" sözcüğü bunu yansıtmaktadır (Raşi). *Midraş*'ın verdiği bu örneklerdeki detaylar önemli dersler içermektedir. Tora ile meşgul olanlar, geçimlerini Tora sayesinde kazanırlar. Dahası bu geçim için çok fazla sıkıntıya girmelerine bile gerek yoktur. Tıpkı Moşe'nin servetini çadırının içinden elde etmesi gibi, kendisini Tora öğrenimine adanmış bir kişiye Tanrı geçimini kolaylıkla sağlayacaktır (Rabenu Behaye).

İbn Ezra'ya göre ise, "*Leha – Kendine*" sözcüğü dilin akışı içinde kullanılmıştır ve bu bağlam içinde kendine ait bir anlamı yoktur (krş. Bereşit

וַיַּעֲבֹד יְהוָה | עַל-פְּנֵי וַיִּקְרָא יְהוָה | יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֲרֶךְ אַפַּיִם רַב-חֶסֶד וְאַמֶּת:

kabul etmiş olduğu, Rabenu Tam'in numara-landırmasına göre düzenlenmiştir (*Talmud – Roş Ašana* 17b, *Tosafot* o.a., **Şeloş Esre** k.b.). Bunun yanında başka otoritelerden bazılarının ek açıklamalarına da yer verilmiştir: “[1] *Ašem*; [2] *Ašem*; [3] *Tanrı*, [4] *Merhametli ve* [5] *Lütufkar*, [6] *Öfkesini Geciktiren*, [7] *Şefkat ve* [8] *Doğrulukta Bol*; [9] *Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden*; [10] *Günahı*, [11] *İsyanı ve* [12] *Hatayı Bağışlayan ve* [13] *Temizleyen*”.

[1] **Ašem**: Tanrı'nın Özel Merhamet Niteliği'ni ifade eden bu İsim, bu pasukta arka arkaya iki kez geçmektedir; çünkü iki farklı tip merhameti belirtmektedir [Dua sırasında bu iki *Ašem* arasında hafif bir ara verilmeli ve bu sözcükler yüksek sesle söylenmelidir; bu çok derin gizemlere sahiptir (*Pirke DeRabi Eliezer*; *Meam Loez*)]. Bu ilk “*Ašem*” İsmi, Tanrı'nın bir kişiye, günah işlemekten önce gösterdiği merhameti, ifade eder. Günah işlemekten önce ne tip bir merhamete ihtiyaç olduğu sorusu akla gelebilir. Fakat cevap açıktır: Tanrı bir kişinin düşüncelerini bilir. Bir kişi günah işlemeyi planlıyorsa bile, günah işlemeyi süreci Tanrı onu cezalandırmaz. Bu konudaki tek istisna putperestlik günahıdır.

Or *Ahayim* ise başka bir açıklama getirmektedir: Günah işlememiş olmasına karşın, Tanrı'nın önünde af sağlayacak kadar liyakati olmayanlar için bile, Tanrı merhamet gösterir ve bu eksikliği göz ardı eder.

Tanrı var olmayı var eden ve tüm varoluşu Kendi Varlığı sayesinde ayakta tutandır. *Ašem* İsmi, bunu da yansıtır (*Sforno*).

[2] **Ašem**: İsim'in ikinci kez verilmesi, Tanrı'nın günahın işlenişinin sonrasında bile insana sırtını dönmediğini ve *Teşuva*'yı kabul ettiğini ifade eder. Tıpkı yaptığınan pişman olan bir saldırganın, vermiş olduğu bir zararı ödemekten sadece “pişmanım” demekle kurtulamayacağı gibi, bir kişi de sadece pişman olmakla, günahın açtığı manevi zararı yok edemez. Fakat Tanrısal merhamet, günah işlemişse bile, pişmanlık gösterip samimi bir şekilde *Teşuva* yapmış olan bir kişinin yargı karnesinden olumsuz notu silmeye hazırdır.

Rabenu Behaye'ye göre bu ikinci İsim, Tanrı'nın bazen bir insanı sırf bir babanın oğluna duyduğu sevgi misali bir sevgi nedeniyle, *Teşuva* bile yapmadan affedebileceğini yansıtır. Tanrı'nın merhameti tüm insanlar, hatta putperestler için bile

geçerlidir. Tüm yaratıklar O'nun çocuklarıdır ve Tanrı, onları sadece duyduğu sevgi sebebiyle affedebilir – *Teşuva* yapmasalar bile.

[3] **Tanrı**: İbranice **E-l**. Bu İsim, tam anlamıyla “Güç” demektir. 13 Merhamet Niteliği'nin bağlamında, bu İsim, *Ašem* İsmi'nin belirttiğinin bile ötesinde güce sahip bir merhamet düzeyini ifade eder. Alternatif olarak “*Sonsuz Güce Sahip*” (*Saadya Gaon*) ya da sıradaki iki maddeyle bir bütün olarak “*Merhametli ve Lütufkar Tanrı*” (*Targum Onkelos*). Rabenu Behaye'ye göre bu Nitelik, Tanrı'nın, insanların isteğine cevaben onları affetmeye hazır oluşunu yansıtır. Tanrı büyük bir bilgelikle her şeyin en doğrusunu yapar (İbn Ezra). Gerekirse bu kişi uğruna doğanın kanunlarını bile değiştirebilir (*Meam Loez*).

[4] **Merhametli**: İbranice **Rahum**. Bazı günahların onarımı için sadece *Teşuva* yeterli olmaz. Kişi günahının cezası olarak fiziksel ya da manevi sıkıntılar da çeker ve bu sıkıntılar onun günahının yol açtığı manevi zararı onarır. Fakat Tanrı, bu özelliğiyle, Kendisi'ne yalvaran suç işlemiş kişinin cezasını hafifletir ve onu aşırı sıkıntılar içine koymaz (*Sforno*). İnsanların böyle sıkıntılardan uzak kalmalarına yardım ettiği için Tanrı *Merhametli*'dir. İbn Ezra'ya göre bu Nitelik, bir babanın, çocuğuna yönelik sevgisi gibidir. Tanrı, bazı zamanlarda insanların bir hataya düşmelerini önceden önler. Ayrıca Tanrı, çaresizleri düştikleri zorluklardan kurtarır (*Daat Zekenim*).

2, 3 ve 4. maddelerin bir bütün olarak okunması “*Ašem, Merhametli Tanrı'dır*” anlamını verir. Bu da Tanrı'nın Dört Harfli İsmi *Ašem*'in, O'nun özel Merhamet Niteliği'ni yansıttığına dair bir başka işarettir (*Sifri*).

[5] **Lütufkar**: İbranice **Hanun**. Bu sözcük, karşılıksız verilen bir hediyeyle ifade eder (*Meam Loez*). Tanrı, hiç hak etmeyen kişilerden bile lutfunu esirgemez. İnsanlar sıkıntı içinde olduğu zaman Tanrı'ya yakardıklarında onları kurtarır (*Sforno*). Düşmüş ve kalkamayacak halde olanların kalkmasını sağlar (İbn Ezra). Hali vakti yerinde olanlara bile yardımcı olur (*Daat Zekenim*). 4 ve 5. nitelikler, Tanrı'nın günahkarların açık duaları ve çektikleri bazı sıkıntılar karşılığında onları affedişini ifade eder (Rabenu Behaye).

[6] **Öfkesini Geciktiren**: Ya da **Öfkelenmekte Yavaş**.

⁶ Tanrı [Moşe'nin] önünden geçti ve ilan etti: "Aşem; Aşem; Tanrı, Merhametli ve Lütufkar, Öfkesini Geciktiren, Şefkat ve Doğrulukta Bol;

Moşe'yle durdu" (Ramban; Raşbam; *Emunot Vedeot* 2:12). Alternatif olarak "Moşe orada Tanrı'yla durdu" (*Targum Yonatan*; Sforno) ya da "Bulut orada Moşe'yle durdu" (İbn Ezra; Rabi Avraam ben Arambam).

[Tanrı] "Aşem" İsmi ile seslendi – Tanrı, Moşe'yi çağırması ve söz vermiş olduğu üzere (33:19; Ramban; Raşbam) bu duanın şeklini öğretmiştir (*Talmud – Roş Ašana* 17b, *Tosafot* o.a.; İbn Ezra; *Lekah Tov*). Alternatif olarak "[Moşe] ... seslendi" (*Targum Yonatan*; *Mizrahi*).

6. Tanrı [Moşe'nin] önünden geçti – Raşbam'a göre, bu, bir antlaşmanın yapılması şeklinde olarak hayvan parçalarının arasından geçmeye benzer (krş. Bereşit 15:10 açık.; Bereşit 15:17).

Tanrı, Moşe'ye bu duayı öğreteceğine dair garanti verdiği pasukta bu dua için Bizzat sesleneceğini söylemiştir: "Aşem' İsmi ile sesleneceğim" (33:19). Bu pasuk da, Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nın, Moşe'nin önünden Bizzat geçtiğini söylemektedir. Bu da Tanrı'nın Moşe'ye bir şekilde görünerek, Yahudiler'in dua edeceklerinde nasıl davranmaları gerektiğini öğrettiğini göstermektedir. Bu durum, şu öğretinin temelini oluşturur (Prag'lı Maaral, *Beer Agola*):

Talmud (*Roş Ašana* 17b) şu bölümü kaydeder:

Rabi Yohanan, şöyle dedi: "Tora'da yazılı olmasa, [şu söyleyeceklerimi] söylemek imkansız olurdu: Bu [pasuk] Tanrı'nın, tıpkı bir "Şaliah Tsibur – Toplumun Elçisi (duaları yöneten kişi; Hazan)" gibi [bir talite] sarınmış, Moşe'ye dua düzenini öğrettiğini göstermektedir. Tanrı ona, 'Yisrael ne zaman günah işlerse, Huzurum'da bu düzene göre davranırsınlar; Ben de onları affedeceğim' demiştir".

Prag'lı Maral, "talite sarınma" sembolünü şöyle açıklar: Başını talite örtmüş bir kişi, dikkatini bozabilecek dış etkenleri etkisiz kılarak, duaya daha fazla konsantre olabilir. Tanrı, Moşe'ye bu şekilde görünerek, Yahudiler'in dualarına gerektiği şekilde konsantre oldukları zaman, Kendisinin de onların isteklerini yerine getirmeye aynı şekilde yoğunlaşacağı mesajını vermektedir. Başka bir deyişle Tanrı, Moşe'ye sadece duaların metnini değil, dua etme şeklini de öğretmiştir.

Alşeh, burada önemli bir saptamada bulunur. Tanrı basitçe "bu sözleri söyleyinler; Ben de onları affedeyim" demekte değildir. Kullanılan sözcükler "bu düzene göre davranmak"tır. Başka bir deyişle,

Tanrı'nın 13 Merhamet Niteliği'ni, sadece ağızla telaffuz etmek elbette yeterli değildir. Zira bir Yahudi, "bu düzene göre davranmalıdır". Tanrı'dan merhamet dileyebilmek için öncelikle, kendisi başka insanlara karşı merhametli bir tavır içinde olmalıdır. Tanrı'nın Lütufkar olduğunu söyleyip O'ndan bunu beklemeden önce, kendisi başkalarına karşı lütufkar olmalıdır. İşte ancak o zaman, Tanrı da aynı tipteki merhamet ve lutfu Halkı'na gösterecektir.

Bir kişi, *Teşuva* yaptığı ve böylelikle engel teşkil eden herhangi bir günahı olmadığı takdirde, 13 Merhamet Niteliği ile, bunların anlamlarını ve temellerini bilip anlayarak dua ettiğinde, duasının karşılıksız kalmayacağından emin olabilir. Özellikle *Bet-Amikdas*'ın varolmadığı bu sürgün döneminde, günahlarımızın affedilmesini sağlayan bir *Koen Gadol*, *korbanların* yapılabileceği bir *Mizbeah* olmadığı için, Tanrı'nın önünde dualarımızdan başka hiçbir şeyimiz yoktur. Fakat bu çok özel dua, Tanrı'nın Merhameti'ni uyandırmakta son derece etkilidir (Rabenu Behaye).

Yine de 13 Merhamet Niteliği, tek başına dua eden bir kişi tarafından söylenemez. Bu duanın edilebilmesi için on yetişkin erkekten oluşan bir grup (*Minyan*) gerekir. Bu duayı tek başına söylemek isteyen bir kişi, ancak Tora'dan okuyormuş gibi, Tora'nın okunuşunda kullanılan seslendirme kurallarına göre söylemelidir (*Şulhan Aruh – Orach Hayim* 565; *Magen Avraam*). Bu da bir kişinin neden tek başına dua etmemesi gerektiğine dair bir başka sebeptir. Tek başına yapılan bir duada bu çok önemli bölümün etkisi mevcut değildir (*Meam Loetz*).

Ve ilan etti – Raşbam; İbn Ezra; Sforno. Ya da "[Moşe] dua etti" (*Targum Yeruşalmi*; *Pirke DeRabi Eliezer* 46; *Mizrahi*).

6-7. 13 Merhamet Niteliği. Otoriteler arasında, bu iki pasuktaki kelime ve ifadelerin 13 Merhamet Niteliği olarak nasıl numaralandırılması gerektiği hakkında görüş farklılıkları vardır. Bazı özellikler ilk bakışta aynı görünse de, otoriteler, bunların farklı seviyelerde erdeme sahip her tür insana hitap ettiğini belirtirler. Örneğin bazı merhamet nitelikleri sadece çok dürüst kişilere özelken, bazıları daha az dürüst olanlar içindir; bazıları Tanrı sevgisi nedeniyle *Teşuva* yapanlara hitap ederken, bazıları ise cezalandırılma korkusu sebebiyle *Teşuva* yapanlara aittir vs. Aşağıdaki liste, birçok esas otoritenin

וְנִצַּח חֶסֶד לְאֵלִים נִשָּׂא עֹן

וּפְשַׁע וַחֲטָאָה וְנִקְהָ לֹא יִנָּקֶה פֶקֶד | עֹן אֲבוֹת עַל-בְּנֵיהֶם וְעַל-בְּנֵי בְנֵיהֶם

עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רִבְעִים: ה וְיִמְחַר מִשָּׁה וְיִקַּד אֶרְצָה וְיִשְׁתַּחֲוֶה: 8

[13] *Temizleyen*: İbranice *Nake*. Bir kişi *Teşuva* yaptığı zaman, Tanrı o kişinin günahını siler; yani günahın olumsuz etkisi yok olur. Ancak, bir insan *Teşuva* yapmazsa, pasuğun devamı doğrudur: “*Lo Yenake – Temizlemeyiz*”. Ayrıca Tanrı, bir kişinin, farkında olmadan işlediği [ve bunu hiçbir zaman fark etmediği] türdeki günahları da temizler (krş. Teilim 19:13 ;Rabenu Behaye).

7. Binlerce [nesil] için – *Targum Onkelos*. Bkz. 20:6 açk.

Temizleyen ... Temizlemeyiz – İbranice *Venake Lo Yenake*. Bu ifade “*Temizler ve Temizlemeyiz*” ya da “*Temizler Ama Tam Temizlemeyiz*” şeklinde anlaşılabilir. *Talmud*’un açıklaması, çeviride verildiği gibidir: Tanrı *Teşuva* yapanların günahını siler; yapmayanlarınkini silmez (*Targum Onkelos*; *Talmud – Yoma* 86a; Raşi). Sforno’ya göre, Tanrı, Tanrı Sevgisi nedeniyle *Teşuva* yapanların günahlarını tamamen temizler. Fakat eğer yapılan *Teşuva*’nın temelinde sevgi değil de cezalandırma korkusu varsa, bu günahlar tamamen değil, kısmen silinir. Alternatif olarak, günahı tamamen görmezden gelmez; ama yine de daha hafif davranır ve cezayı bir kerede vermek yerine günahı azar azar verilen cezalarla aşamalar halinde siler (Raşi).

İfadenin basit anlamı, Tanrı’nın, günahı hiçbir şey olmamış gibi silmediği şeklindedir. Başka bir deyişle hiçbir *Teşuva* sürecine girmeyip, sadece “Tanrı nasılsa Merhametli’dir. Biz günah işlesek de o bunu siler; görmezden gelir” diyen kişi, kendisini aldatmış olur. Zira Tanrı, sırf Merhametli olduğu için kötülerini ödüllendirip günahları yok sayacak değildir. *Talmud* bu konuda ““Tanrı Merhametlidir” diyen kişi, *Geinam*’ı miras alır” der. Çünkü sadece böyle düşünüp davranışlarını düzeltme konusunda hiçbir çaba sarf etmeyen bir kişi, böyle diye diye günahattan günaha gidecek ve Tanrı’nın Yargı Niteliği ile yüzleşmekten kurtulamayacaktır.

Alternatif olarak “[ceza verdiği zaman bile günahkarları] tamamen yok etmez” (krş. Yirmeyau 30:11).

Üçüncü ve dördüncü [nesiller] için – Eğer çocuklar, babalarının günahlarını devam ettirirlerse; bkz. 20:5. Dahası, bazen ceza vermeyi

geciktirerek, çok üst düzeyde günahkarların daha çok günah işleyerek daha büyük cezalara layık olmalarına engel olmamayı da seçebilir. Öyle ki, bu üst düzeyde günahkarlar için *Teşuva* ümidi bile ortadan kalkacak raddeye gelir ve bu, özellikle söz konusu günahın birkaç nesil boyunca sürdürülmesiyle olur (Sforno). Rambam’a göre, On Bela sırasında Paro’nun elinden özgür seçim hakkının alınmasının bir nedeni budur (bkz. 7:3 açk.).

Akla bir soru gelmektedir: Tanrı, günahların cezasını sadece dört nesle sınırladığına göre, neden Altın Buzağı günahıyla ilgili ayrıcalık yapmış ve bu günahın cezasını tarih boyunca her nesilde vereceğini söylemiştir (bkz. 32:34)? Bu da Altın Buzağı günahının ne kadar ağır olduğunu göstermektedir. Normalde günahların cezası dört nesil geçene kadar mantıklı bir dağılımla tamamlanır. Fakat bu günah o kadar ağırdır ki, gerektirdiği ceza, dört nesle bölünse bile, hala yok edici olabilirdi. Tanrı bunu önlemek için bir istisna yapmış ve bu dayanılmaz cezayı tüm tarih sürecine yaymıştır (*Kitsur Mizrahi*). Rabenu Behaye’ye göre, Tanrı, Altın Buzağı günahını nesiller boyu cezalandırmakta değil, sadece *hatırında tutmaktadır*. Nitekim *Talmud*’da, Altın Buzağı günahının cezasının I. Bet-Amikdaş’ın yıkılışı ile tamamlanmış olduğu belirtilir. Buna karşın Tanrı nesiller boyunca bu günahı hatırında tutmakla, başka günahlar ortaya çıktığında, onlara daha düşük bir merhamet düzeyiyle karşılık vermektedir.

Sadece “dördüncü nesil” denmesi yeterli olurdu. Üçüncüye gerek yoktu. Fakat üçüncü nesil ile dördüncü arasında bir fark vardır. Üçüncü nesil, atalarının günahlarına yeni günahlar ekledikleri takdirde cezalandırılır. Dördüncü nesil ise, bu günahlara ekleme yapmasa ama aynı şekilde devam ettirse bile ceza görür (Sforno).

8-10. Moşe’nin İsteği.

8. Moşe aceleyle ... yere kapanmıştı – 13 Merhamet Niteliği bildirilmeden önce, Şehina’nın geçmekte olduğunu anlar anlamaz, Moşe telaşla yere kapanmış, bu davranışıyla kendini tamamen Tanrı’ya adadığını göstermiştir (Raşi; Sforno). Başka bir görüşe göre ise Moşe, Tanrı’nın sözlerinin bittiğini görünce, tıpkı bir

⁷ Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden; Günahı, İsyanı ve Hatayı Bağışlayan ve Temizleyen. [Fakat Tanrı, *Teşuva* yapmayanları] Temizlemez; babaların günahlarını, çocuklar ve torunlar, üçüncü ve dördüncü [nesiller] için hatırdı tutar”.

⁸ Moşe aceleyle başını eğip yere kapanmıştı.

İbranice **Ereh Apayim**. Tanrı, günahkarları hemen cezalandırmak yerine, onlara düşünmek, kendi davranışlarını değerlendirmek ve *Teşuva* yapmak için zaman tanır (*Talmud – Sanedrin* 111a).

Apayim sözcüğü çoğuldur. Normalde **Ereh Af** denmesi yeterli olurdu. Çoğul kullanım sözü konusu sabır ya da geciktirmenin iki yönlü olduğunu belirtir. Tanrı *Tsadikler*’in günah işlemleri halinde, onlara süre tanır. Fakat bunun ötesinde, Tanrı, günahkarlara bile *Teşuva* yapmaları için fırsat verir (Sforno). Alternatif olarak, günahkarlar için öfke geciktirilirken, *Tsadikler* için ödülün verilmesi de Gelecek Dünya’ya ertelenebilir. Zira Gelecek Dünya’daki ödüller, bu dünyadakilere göre çok daha üst düzeyde ve daha önemlisi ebedidir (krş. *Talmud – Eruvin* 22a).

[7] *Şefkatte Bol*: İbranice **Rav Hesed**. Hem *Tsadikler*’e hem de kötülere karşı Şefkati’ni esirgemez (İbn Ezra). Kişisel erdemlerden yoksun kişilere karşı bile iyi. Ayrıca, eğer bir insanın eksi ve artıları tartıda eşit durumdaysa, Tanrı, Şefkati ile, artıların olduğu kefenin ağır basmasını sağlar (*Talmud – Roş Aşana* 17a). Dahası, şefkat özelliğini daima cezalandırma niteliğinden üstün tutar (*Daat Zekenim*).

[8] *Doğrulukta Bol*: İbranice **Rav Emet** (İbn Ezra; Sforno). Tanrı, hiçbir sözünden, özellikle de Kendisi’ne bağlı olanları ödüllendirme konusunda verdiği sözden asla dönmez (Raşi; İbn Ezra).

7 ve 8. maddeler “[7] *Şefkatte Bol (Rav Hesed)* ve [8] *Doğru (Emet)*” şeklinde de anlaşılabilir.

[9] *Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden*: İbranice **Notser Hesed Laalafim**. İki bin nesil için (Raşi; bkz. 20:5 açk.). Fakat anlam “*bin nesil için*” şeklinde de olabilir (Raşbam). Burada bahsedilen “şefkat”, insanların birbirlerine yönelik nazik ve sevecen davranışlarını ifade eder. Tanrı, bunları sanki Kendisi’ne iyilik yapılmış gibi değerlendirir ve bu iyilikleri, ileri nesiller için *muhafaza* eder. Böylece sonraki, daha az erdemli nesiller, kendi atalarının gerçekleştirmiş olduğu şefkatli davranışların semeresi ile merhamete hak kazanırlar – tıpkı bizlerin dualarımızda daima Atalar’a yer verdiğimiz gibi. İbn Ezra, bu maddede, çocukların da iyi davranışlar içinde olmaları gerektiği şartını ekler.

[Tanrı üç çeşit günahı – günah, isyan ve hata (*Talmud – Yoma* 36b) – bağışlar ve her bağışlama da ayrı bir Nitelik olarak ele alınmaktadır:]

[10] *Günahı Bağışlayan*: İbranice **Nose Avon** (İbn Ezra). Tam çeviriyle “*günahı taşıyan; günahkarm üzerinden alan*” (sıradaki iki madde de aynı şekilde). **Avon**, bilerek ve isteyerek [ama insani dürtülere hakim olmakta başarılı olunamadığı için] işlenmiş bir günahı ifade eder. Eğer günah işleyen kişi *Teşuva* yaparsa, Tanrı onu bağışlar.

[11] *İsyanı Bağışlayan*: İbranice **Nose Peşa** (İbn Ezra). Ya da “*suç*”. **Peşa**, bilerek, isteyerek ve sırf Tanrı’ya isyan etmek, O’nu bir anlamda “kızdırmak” amacıyla, nispet edercesine işlenmiş türdeki günahıdır. Böyle ciddi bir günah bile, *Teşuva* yapıldığı takdirde affedilir.

[12] *Hatayı Bağışlayan*: İbranice **Nose Hataa** (İbn Ezra). **Hataa**, dikkatsizlik ya da bilgisizlik sonucu işlenen günahları ve kötü düşünceleri ifade eder. “*Ama bilmiyordum ki*”nin bir mazeret olmadığı burada açıkça görülmektedir. Hata yapmış bir kişi de, diğer sınıflar kadar üst düzeyde olmasa bile günah işlemiştir. Zira eğer gerçekten Tanrı İsteği’ni ihlal etmenin ağırlığını hissedip dikkatlice araştırıp öğrense, günah işlemeyecektir. Örneğin, bir kişi yolda giderken dikkat etmeyerek yanan bir kibriti yere atabilir. Ama kimse, yangın çıkartma olasılığının çok düşük olduğunu düşünse bile, kibriti asla bebeğinin beşiğine atmaz. Başka bir deyişle, bir konunun önemini kavramış kişi, onun bozulmaması için elinden geleni yapmakla yükümlüdür. Yapmadığı takdirde, hatalar da günah gibidir ve *Teşuva*’yı gerektirir. Fakat *Teşuva* geldiği zaman, Tanrı böyle günahları da elbette affedecektir.

Hataa diğer ikisine göre daha hafif bir günah türü olduğuna göre, sıralama yanlış gibi durmaktadır. Doğru sıralamanın **Hataa**, **Avon** ve **Peşa** şeklinde olmasını beklerdik. Zira, **Avon** ve **Peşa** sınıftaki günahları affeden Tanrı, elbette **Hataa** sınıftakileri de affedecektir. Fakat Tora bu farklı sıralamayla, bir ipucu vermektedir. Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, Moşe Tanrı’ya, insanların bilerek ve isteyerek işledikleri günahları, bilmeden işlemişler gibi değerlendirmesi için dua etmiştir. Bu nedenle bilinçli günahlar, bilinçsiz olandan önce listelenmiştir (Rabenu Behaye).

ט וַיֹּאמֶר

אֶסְנֶא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְדֶּנָּא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי
 10 עֶסֶק־שֶׁה־עֲרֵךְ הוּא וְסִלַּחַת לַעֲוֹנָנוּ וְלַחֲטָאתָנוּ וְנַחֲלָתָנוּ: שִׁי י וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה אֲנִי כִתְּתָה בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרָאוּ
 בְּכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אֵתָהּ בְּקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה
 יְהוָה כִּי־נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

da “bizi miras edin”. Veya “Bize bir miras bahşet” (Raşi) ya da “atalarımıza söz verdiği toprağı bize miras olarak ver” (*Daat Zekenim*).

Moşe, 33:16’daki “*farklı kalmma*” isteğini yinelemekte, Tanrı’nın, *Şehinası*’nı başka hiçbir ulus üzerine yerleştirmemesini, benzersiz olarak sadece Yisrael’i sahiplenmesini istemektedir (Raşi). Bir sonraki cümle, Moşe’nin, daha önce dilediği ve Tanrı’nın da kabul ettiği bir şeyi neden tekrar ettiğini açıklamaktadır. Orada Tanrı, Yisrael’in özel statüsünü bir *antlaşma* ile onaylayacağını belirterek cevap vermektedir. Başka bir deyişle Moşe’nin bu pasukta isteyip elde ettiği şey, bu antlaşmadır (*Oznayim Latora*).

10. Bir antlaşma mühürlüyorum – “Başka uluslardan farklı olma konusundaki isteğini tasdik eden bir antlaşma mühürlüyorum” (Raşi; *Sifte Hahamim*).

Talmud’daki bir başka görüşe göre, buradaki antlaşma, özellikle 13 Merhamet Niteliği ile yapılan duanın hiçbir şekilde karşılıksız kalmayacağına dairdir (*Roş Ašana* 17b). Bir görüşe göre, antlaşmanın konusu, Tanrı’nın Moşe’nin isteği üzerine Bene-Yisrael ile birlikte gitmeyi ve onların gidecekleri her yerde onlarla birlikte olmayı kabul etmiş olmasıdır. *Talmud*’da söylendiği gibi, “Babil’e sürüldüler; *Şehina* onlarla gitti. Elam’a sürüldüler; *Şehina* onlarla gitti. Edom’a sürüldüler; *Şehina* onlarla gitti” (*Megila* 29a; *Sforno*). Tanrı ayrıca Moşe’nin, halkın tümü karşısında kişisel olarak özel statüde olma konusundaki isteğini de (33:16 açk.) kabul ettiğini bu antlaşmayla mühürlemiştir (Raşbam).

Ya da “Bir antlaşma mühürlüyorum ve bu antlaşmanın şartları p. 11-27 arasında yazılı olanlardır. Bunu tasdik etmek için de sana ikinci levhaları veriyorum. Bil ki, günahlarını affetmiş olmamda ki tek etken seni şerefliendirmektir. Bu yüzden hiçbir zaman var edilmemiş ayrıcalıkları bu halk için senin uğruna yapacağım. (Moşe’nin yüzünün

özel bir ışık huzmesiyle parlaması, bunun ifade-sidir; p. 29. Ayrıca Moşe ölmeden önce fiziksel kabiliyetlerinin hiçbirini, 120 yaşına rağmen zayıflamamıştır; *Devarim* 34:7)” (*Ibn Ezra*).

Ayrıcalıklar – İbranice *Niflaot*. Genel olarak “*mucizeler*” anlamına gelen bu sözcük, burada bu manada kullanılıyor olamaz; zira ulusun gelecekteki tarihinde Tanrı’nın Mısır’da ve Kızıldeniz’de gerçekleştirdiği mucizelerden daha büyük bir açık mucize gerçekleşmemiştir (Ramban). Burada Tanrı, ulusun tümüne (Raşi) ya da Tanrı’nın özel bir ilişki kurduğu tek kişi olarak tanınacak olan Moşe’ye (Ramban) atfedeceği farklı ve ayrıcalıklı statüden bahsetmektedir.

Arasında bulunduğu bu halkın tümü – Tanrı’nın İcraati çok heybetlidir. Dolayısıyla halkın tümü değil, sadece “Moşe’nin, içinde bulunduğu halkın – yani halkın, Moşe’nin düzeyine yakın düzeyde olan seçkin kişilerden oluşan bir alt kümesi” buna şahit olacaktır (*Sforno*).

11-26. Verilen sözü korumak. Sözlere ve antlaşmaya rağmen, Yisrael günah işleyip, antlaşmayı bozduğu takdirde, konumunu riske atmış olacaktır. Bu bölümde, Tanrı, Moşe’ye, Yisrael’in manevi büyüklüğünü koruması açısından, hangi günahların özellikle tehlikeli ve hangi emirlerin kritik olduğunu söylemektedir. Tanrı, Kanaan’daki ulusları, Ülke’den süreceğine dair verdiği sözü tekrarlamakla başlar; ancak orada Yahudiler’i bekleyen risklere karşı uyarıda bulunmaktan geri kalmaz.

Bu bölüm, “*Bugün size emretmekte olduğum [konuları] dikkatlice koruyun*” diye başlamaktadır. Bu da, Tanrı’nın bir konuyu önemle vurguladığını göstermektedir: Halk, daha önce Altın Buzağı olayında yaptığı gibi putperestliğe karışarak, kendilerine emredilen her şeyi yok saymamalıdır. Bu bölümün putperestliği konu alan kısmı “*Kendine dökme put yapma!*” (p. 17) ile sona

⁹ “Lütfe” dedi. “Eğer Gözün’de beğeni bulduysam, Efendim; lütfe Efendim aramızda gitsin. Bu dik kafalı bir halksa [bile], günahlarımızı ve hatalarımızı affet; bizi Kendine ait kıl!”.

¹⁰ [Tanrı] “İşte! Bir antlaşma mühürlüyorum:” dedi. “Dünyanın hiçbir yerinde, ulusların hiçbirisi için [hiçbir zaman] var edilmemiş ayrıcalıkları tüm halkın için yapacağım. Ve arasında bulunduğu bu halkın tümü, senin uğruna yapmakta olduğum, Tanrı’nın İcraatı’nı – ki [son derece] heybetlidir – görecektir!”

kraldan almış olduğu ödül sebebiyle şükran duyularıyla yere kapanan bir adam gibi davranmıştır (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

9. Bu dik kafalı bir halksa [bile] – “Bana tüm bu Merhamet Niteliklerin’i bildirdikten sonra, bu halk dik kafalılık edip günah işlese bile, samimi bir *Teshuva* yaptığı takdirde günahları pekala affedebileceğin anlaşıyor. Kısacası Merhametli ve Bağışlayıcı olduğuna göre, halkla birlikte gitmende bir sakınca yok (Raşbam). Bu yüzden *lütfe Efendim aramızda gitsin* ve bizi basitçe bir meleklerle göndermesin” (Raşi). Alternatif olarak “*Bunun dik kafalı bir halk olmasına rağmen*” (Rabi Merinos) ya da “*Bunun dik kafalı bir halk olduğunu kabul ediyorum; ama yine de...*” (İbn Ezra).

İfade “*Lütfe Efendim aramızda gitsin; çünkü bu halk dik kafalı bir halktır. Günahlarımızı ve hatalarımızı affet*” şeklinde de anlaşılabilir. Yalnız burada iki soru vardır: [1] Tanrı, ulusa eşlik etmeyi önceden zaten kabul etmiş olduğuna göre (33:17), Moşe bu isteği neden tekrarlamaktadır? [2] Tanrı Bene-Yisrael’in “dik kafalılık” özelliğini, daha önce onlarla birlikte gelmeme nedeni olarak açıklamıştır (33:3). Öyleyse şimdi Moşe nasıl olur da Tanrı’nın Bene-Yisrael ile “gelmesi” için bir sebep olarak sunabilmektedir? Tanrı Merhameti’nin engin boyutlarını ortaya koyduktan sonra, Moşe, halkın günahlarını affetme kapasitesinin sadece Tanrı’da var olduğunu söylemektedir (Raşi). Daha önce, halka karşı öfkeli bir tavır içinde olan Tanrı’nın, halkla beraber gelmesi, halkın sonunu getirebilirdi. Fakat Tanrı artık merhametli bir tavır içindedir. Bu durumda, görevinden başka hiçbir şey yapması mümkün olmayan bir melek, dik kafalılık karşısında bile görev tanımının dışına çıkamayacağından Bene-

Yisrael’in yok olmasına neden olabilecektir (bkz. 23:21 açık.). Oysa Merhametli Tanrı, onlar dik kafalı davranırsalar bile, Bene-Yisrael’i affedebilecektir. Bu nedenle eskiden Tanrı’nın uzaklaşmasına neden olan dik kafalılık, Merhamet Nitelikleri’nin öğrenilmesi ile Tanrı’nın halkla birlikte gelmesi için ters yönde bir sebep haline dönüşmüştür. Bunun için onlarla beraber olmak tehlikeliydi, ama Tanrı, şimdi onları affettiğinden, bir melekten daha fazla merhamet gösterecektir (Ramban; krş. Sforo).

Ya da “*lütfe Efendim aramızda gitsin; zira bu dik kafalı bir halktır* ve inatçı oldukları için tarih boyunca sert ya da yumuşak her türlü dış etkiye karşı, inancına sadık kalacaktır. Tora’yı başka hiçbir inançla değil tokuş etmeye yanaşmayacaklardır. Şimdi *günahlarımızı ve hatalarımızı affedersen*, Sana yönelik bağlılıkları içlerine köklü bir şekilde yerleşecek ve ebediyen *Senin mirasın olarak kalacaklardır*” (büyükbabasından alıntı yapan Ralbag; *Meam Loez*).

Or *Ahayim* soruya farklı bir bakışla yaklaşır. Tüm bu diyalog süreci boyunca, Moşe’nin Tanrı’ya sadece burada Merhamet Niteliği’ni yansıtan *Ašem* değil de, saygı ve korkuyu ifade eden “*Efendim*” şeklinde hitap ettiği dikkati çekmektedir. Tanrı’nın Merhameti’nin ne kadar engin olduğunu duyan Moşe, korkmuştur. “*Dik kafalı*” insanlar günah işlemeye yatkındırlar. Ve Tanrı’nın merhameti sayesinde çok kolay bir şekilde affedilmeleri, onları sürekli olarak günah işleme eğilimi içine sokabilecektir. Bu nedenle, Moşe, bu noktada Tanrı’nın Yargı Niteliği’ni ön plana çıkartmakta, dik kafalılığa karşı ölçsüz bir merhametin de zararlı olacağını ima etmektedir. Bene-Yisrael’e karşı Tanrı’nın tavrının, Yargı ve Merhamet niteliklerinin bir karışımı şeklinde olmasını istemektedir.

Günahlarımızı ve hatalarımızı affet – Moşe basitçe “[halkın] günahlarını ve hatalarını” affet demek yerine, tüm alçakgönüllülüğüyle kendisini de halka dahil etmiştir (Rabenu Behaye).

Ve bizi Kendine ait kıl! – Tam çeviriyle “*Bizi Mirasın yap*” (Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*) ya

יא שְׁמֶר-לָךְ אֶת אֲשֶׁר אָנֹכִי 11
 מִצִּוַּת הַיּוֹם הַזֶּה גֵּרָשׁ מִפְּנֵיךְ אֶת-הָאֱמֹרִי וְהַכְנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי 12
 וְהַיְבוֹסִי: יב הִשְׁמֵר לָךְ פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא 13
 עִלֶּיהָ פְּוִי-הִיא לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבְּךָ: יג כִּי אֶת-מִזְבְּחָתָם תִּתְּצוּן וְאֶת-מִצְבְּחָתָם 14
 תִּשְׁבֵּרוּן וְאֶת-אֲשֵׁרֵי תִכְרַתוֹן: יד כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר כִּי יְהוָה 15
 קִנָּא שְׁמוֹ אֶל קִנָּא הוּא: טו פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזֶנּוּ | אֲחֵרֵי 16
 אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקִרְא לָךְ וְאִכְלַת מִזְבְּחוֹ: טז וְלִקְחַת מִבְּנֵי 17
 לְבָנֶיךָ וְזֶנּוּ בְּנֵיךְ אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת-בְּנֶיךָ אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶן: יז אֱלֹהֵי
 מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה-לָּךְ:

anayasası çerçevesinde bir antlaşma yapabileceğinizi düşünmeyin! Kanaan'daki yedi ulus söz konusu olduğunda bu bile yasaktır ve aksi yönde bir davranışın sonu, manevi çöküş olacaktır!" [Hiçbir şart altında antlaşma yapmama kuralı, sadece yedi Kanaan ulusu için geçerlidir.]

Onun kurbanından yersin – “O seni medence davet edecek ve hatta sana belki de Yahudi kurallarına tamamen uygun olan *Kaşer* yiyecek sunacak; ya da sen kendi etini getirip onun ziyafetine katılacak ve bunda bir sakınca görmeyeceksin. Fakat buna rağmen ben seni, onun putlarına tapmışsın gibi değerlendireceğim. Çünkü sonuçta, onun yaşam tarzına, karışık evliliğe ve putperest kültüre yakınlaşmış olacaksın” (*Talmud – Avoda Zara* 8a, Raşi o.a.).

Ramban ise, burada özellikle putperest uygulamaya adanmış bir hayvanın etinden bahsedildiği görüşündedir. Bu Tora'nın yasaklamalarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 65. Mitsvanın amacı, putperestlikle ilgili her şeyden en üst düzeyde önlemler yoluyla kaçınmayı sağlamaktır. Hahamlarımız bu konuda çok titiz önlemler almışlardır. Buna göre, putperest uygulamalarda yer almış en basit yiyecek maddesi yasaktır. Hatta, normalde çok az değere sahip olduğu için bu uygulamalarda özellikle putu onurlandırmak için kullanılma olasılığı çok düşük olan su ve tuz bile kullanılamaz. Bunun yanında, özellikle putperestlere ait şarabın içilmesi çok kesin bir yasaktır. Bu şarabın putperest uygulamada kullanılıp kullanılmadığı bilinmiyorsa bile yasak geçerlidir. (*Sefer Ahinuh*).

Pasugun “onlarla antlaşma yapma çünkü sonuçta

onların putlarına kurban sunacak duruma bile gelebilirsin” denmesini beklerdik. Fakat Tora daha derinlemesine bir bakışla, sadece kurbanın etinin yenmesini bile putperestliğe giden bir yol olarak değerlendirmektedir. Zira ziyafetler insanların birbirlerine yaklaştırmada konusunda çok etkilidir ve yabancılarla ziyafetler yoluyla yakınlaşmanın sonucu, sıradaki pasukta belirtildiği gibi, karışık evliliklere daha ılımlı yaklaşmayla ifade bulacak, sonunda yeni nesiller Yahudilik'ten kopup gidecektir (*Mesiah İlemim*).

16. Sonrasında... – Ramban p. 15-16'yı bir uyarılar dizisi olarak görür: “*Sakin Ülke'nin oturanları ile antlaşma yapma! Ola ki aralarından biri, kendi putu için kestiği kurbanı yemek için seni çağırırsa, sakın onun kurbanından yeme! Sakın oğullarını onun kızlarıyla evlendirme!*”

17. Kendine dökme put yapma – Kendilerine altından dökme bir buzağı yaptıkları için Tanrı Bene-Yisrael'i bir kez daha uyarmaktadır (krş. İbn Ezra; *Daat Zekenim*).

18-26. Olası bir çöküşü önlemek için gerekenler. Halkı putperestlikten ya da onları putperestliğe yönlendirecek her türlü davranıştan kaçınma konusunda kesin bir dille uyarın Tora, şimdi de Altın Buzağı olayı gibi felaketleri önlemeye yardımcı olabilecek bir dizi emre yer vermektedir. Bu emirler arasında, *Şaloş Regalim* bayramları ve merkezinde Mısır'dan Çıkış temasını barındıran başka uygulamalar da yer alır. Mısır'dan Çıkış, Tanrı'nın, yaratmış olduğu evreni kendi haline bırakmadığını, aksine onunla yakından ilgilendiğini ve her şeyiyle kontrol ettiğini ispat eden en önemli olaydır. Bu nedenle,

¹¹ “Sana bugün emretmekte olduğum [konuları] dikkatlice koru. Önünden Emori, Kenaani, Hiti, Perizi, Hivi ve Yevusi’yi sürüyorum.

¹² Çok dikkatli ol! Sakın üzerine gelmekte olduğun Ülke’nin oturanları ile antlaşma yapma ki [bu antlaşma, senin] içinde ölümcül bir tuzak oluşturmazın.

¹³ Aksine; onların sunaklarını tahrip etmeli, anıtlarını parçalamalı ve aşeralarını kesmelisiniz.

¹⁴ Çünkü başka herhangi bir güce eğilmeyeceksin. Zira Tanrı’nın İsmi “Ödün Vermeyen”dir – ve O [gerçekten de] ödün vermeyen Tanrı’dır.

¹⁵ “Sakın Ülke’nin oturanları ile antlaşma yapma! [Aksi takdirde, onlar] Kendi tanrıların peşi sıra çarpıkça davranıp tanrıları onuruna kesim yaptıklarında, [birisi] seni çağırır, sen de [sakinca görmeyip] onun kurbanından yersin.

¹⁶ Sonrasında oğullarını onun kızlarıyla evlendirirsin. Nihayet, onun kızları kendi tanrıların peşi sıra çarpıkça davranırlar, senin oğullarını da tanrıların ardından çarpıklığa sürüklerler!

¹⁷ “Kendine dökme put yapma!

ermektedir. Bu da, Altın Buzağı’ya yapılan bir göndermedir. Bir “yol gösterici” bulmak gibi “saf amaçlarla” bile olsa, ulus, bu korkunç günahını tekrarlamamalıdır (Ramban).

11. Dikkatlice koru – Tam çeviriyle “*kendin için koru*”. Tanrı Bene-Yisrael’in tüm bireylerine seslenmektedir. İbn Ezra’ya göre, Tanrı bu sözleri Moşe’ye söylemekte ve bunları Bene-Yisrael’e aktaracağı için unutmamasının son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Emori... – Bkz. 33:2 açık.

12. Çok dikkatli ol! – Bkz. 23:32-33. Burası, o bölümün bir tekrarıdır; bkz. 34:27 açık.

Ölümcül bir tuzak – Kenaanlı yerlilerle barış yapmaya çalışmak, barış ve iyilikseverliği vurgulamış olan Atalar’ın soyundan gelen Bene-Yisrael için oldukça doğal bir davranıştır. Dahası ahlak-sızlıklarıyla ünlü Kenaan uluslarının, kendilerini kötü yola sürükleyecekleri de, Bene-Yisrael için düşük bir olasılık gibi görülebilir. Yisrael’in böyle insanlar tarafından baştan çıkartılması mümkün müdür? Tanrı burada “Hem de nasıl!” demektedir. Uyarı son derece açıktır: Yisrael’in baştan çıkartılması mümkün değil, kaçınılmazdır. Gerçekten de, Tanrı’nın emrini yerine getirmeyip yerli ulusları tamamen sürmemeyi tercih eden Yisrael’in gelecek nesilleri, putperestliğin kucacı-

na çok kolay düşmüştür.

“*Ölümcül tuzak*”, p. 15-16’da açıklanan iki örnekten biriyle gerçekleşebilecektir: Ya Yahudiler putperest uygulamaları deneyecektir; ya da karışık evlilik bataklığına saplanacaklardır (Sforno).

13. Aşeralarını – Aşera, putperest uygulamanın bir parçası olarak kutsal kabul edilen ağaçlar ya da direklerle verilen isimdir (Raşi). Bkz. Devarim 16:21. Bunun yanında, Aşera, yakın doğuda, Tsidon (Sayda) (Melahim I 11:5, 11:33), Tire (Josephus, *Contra Apion* 1:18) ve Pelişti (Şemuel I 31:10) ülkelerinde yaygın olarak tapınılan bir bereket tanrıçasıydı. Çoğunlukla Astarte ya da Afrodite ile bağdaştırılır (*Septuaginta*; *Herodianus* 5:6:10). O dönemde çok popüler olan bir başka put olan Baal onuruna taş sütunlar dikilirken, Aşera’nın onuruna ise ahşap sütun ya da direklerle dikilirdi.

14. Çünkü... – “Benden başka hiçbir güce saygı göstermemelisin; bu yüzden onların sunaklarını tahrip etme, anıtlarını parçalama ve aşeralarını kesme konusunda, onlara acıyarak bir an bile tereddüt etme” (Sforno).

Ödün Vermeyen – Kendisi’ne ihanet edilmesi halinde ceza verme konusunda son derece kararlı ve ödün vermeyen (Raşi). Bkz. 20:5 açık.

15. Sakın ... antlaşma yapma! – Tora, burada p. 12’deki yasağın nedenlerini açıklamaktadır. Or *Ahayim*’e göre ise, Tora burada yeni bir mesaj verme amacındadır: “Belirtildiği üzere, putları ve putperestliğe ait her şeyi yok ettikten sonra, Kenaan ulusları ile, *Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva* (bkz. Bereşit kitabı – Noah peraşasının sonu)

יח אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכֵל
 מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתָךְ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצֵאת
 מִמִּצְרַיִם: יט כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׂה: כ וּפֶטֶר
 חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתָּן כֹּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה
 וְלֹא־יֵרָאֻן פָּנַי רִיקִם:

öldürülmesinden daha iyi kanıtlayamaz. Yukarıda verilen çizgisinin bir devamı olarak, Sforno, burada ve p. 26'da belirttiği şekilde, her konudaki ilk kazancı Tanrı'ya adamanın, başarıyı garanti altına alacağını belirtir.

Behor olmak önemli bir ayrıcalıktır. *Korban* ibadeti, aslen *behor*lar tarafından yerine getirilirdi. Bu nedenle Yaakov da *behor*luk haklarını Esav'dan alabilmek için tüm fırsatları kullanmıştır. Her ne kadar Altın Buzağı olayından sonra, *behor*lar kutsal ibadet görevinden alınıp, yerlerini *Koen* ve Leviler'e bırakmışlarsa da, *behor*luk halen önemli bir mevkiyi işaretler. Bu nedenle bir *behor*, Tora ve Tanrı korkusu konularında diğer insanlara göre çok daha özenli davranmalıdır. Hahamlarımız, bu emrin, özellikle *Şaloş Regalim* bayramlarıyla ilişkilendirilerek verilmesini, haklarında "*Pidyon – Kurtarılmı*" mitsvası gerçekleştirilmiş olan *behor*ların, *Şehina*'yı karşılayabilme ve yeniden inşa edilecek olan *Bet-Amikdas*'ı görebilme ayrıcalığını kazanacak olmalarıyla açıklarlar (Rabenu Behaye).

Tüm sürülerinden – İbranice *Kol Mikneha*. Bu ifade "tümüyle sana ait olan sürülerden" anlamına da gelebilir. Dolayısıyla bir Yahudi bir hayvan üzerine Yahudi olmayan biriyle ortaksa, bu hayvanın *behor*u bağışlanmaktan muafır (*Talmud – Behorot* 3a).

Erkeklerini bana ayırmalısın – İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*. Alternatif olarak, "Tüm sürülerinin, sığır ve davar dişilerinin rahmini açan erkekleri [de Benim'dir]" (Raşi; *Sifte Hahamim*; *Mizrahi*).

20. [Rahim] Açan eşiği – *Kaşer* olmayıp da *behor*luk kutsiyetine sahip olan tek hayvan eşektir (Raşi).

Kuzu karşılığında kurtar – *Behor* eşiği doğmuş kişi, bir *Koen*'e bir kuzu verir. *Koen* bu kuzuyu istediği gibi kullanabilir. Sonrasında sahibi, eşiği istediği gibi kullanabilir (a.k.).

Boynunu vurmalsın – Bkz. 13:13.

Tüm behor oğullarını da kurtarmalısın – Beş *şekel* gümüş karşılığında; bkz. 13:13. "Tüm" sözcüğü, bir erkeğin, birkaç kadından *behor* oğulları doğduğu takdirde, her biri için bir *Koen*'e beşer *şekel* vermesi gerektiğini öğretmektedir (*Talmud – Kiduşin* 29b).

Huzurum'da boş elle görünmeyin – Bu ifadeyle konu tekrar *Şaloş Regalim* bayramlarına geri dönmektedir. Yahudiler, *Bet-Amikdas*'a geldikleri zaman, bu olayın şerefine, yanlarında birer "*Olat Reiya – 'Görünme'* [*Mitsvası için getirilen*] *Ola-korbanı*" getirmelidirler (*Talmud – Hagiga* 7a; Raşi).

Diğer yandan *Talmud*'daki bir öğretinin açıkladığı üzere, bu ifade bu pasukta özellikle "gereksiz gibi" kullanılmıştır. Amaç, birbiriyle ilgisi yokmuş gibi görünen iki konu arasında bir bağlantı oluşturmaktır. Buna göre *behor* oğlu doğmuş olan ve *Şaloş Regalim* bayramı için Yeruslayim'e gelen bir kişi, "boş elle" dönmemelidir, oğlunu kurtarmak için *Koen*'e beş *şekel* vermelidir. "*Rekam – Boş Elle*" sözcüğü hem bu pasukta hem de azat edilen bir köleden bahsedilen Devarim 15:13'te geçmektedir. Orada da kölenin boş elle gönderilmemesi gerektiği söylenmektedir. Bu bağlantı, serbest bırakıldığında, bir köleye sürülerden, harman yerinden ve üzüm presinden (Devarim 15:14) beşer *şekel* karşılığında mal verilmesi gerektiğini öğretmektedir (*Talmud – Kiduşin* 17a; Raşi).

Behor oğulların kurtarılması ile "görünme" mitsvasının ardı ardına verilmesinden bir konu daha öğrenilmektedir. Bir kişinin kurtarılması gereken bir *behor* oğlu varsa, diğer yandan *Şaloş Regalim* için Yeruslayim'e gitme vakti gelmişse ve parası her ikisine birden yetmeyecekse, parayı oğlunu kurtarmak için harcamalıdır (*Talmud – Kiduşin* 29a; *Yad – Behorim* 11:4).

¹⁸ “*Matsa* bayramını gözet. İlkbahar ayının belirlenmiş vaktinde yedi gün boyunca sana emrettiğim *matsayı* ye; çünkü Mısır’dan ilkbahar ayında çıkmıştın.

¹⁹ “Tüm rahim açanlar Benim’dir. Tüm sürülerinden sığır ve davarın [rahim] açanlarının erkeklerini [Bana] ayırmalısın.

²⁰ [Rahim] Açan eşiği bir kuzu karşılığında kurtar. Eğer kurtarmazsan, onun boynunu vurmalsın. Tüm *behor* oğullarını da kurtarmalısın.

“Huzurum’da boş elle görünmeyin.

Tanrı’nın yerini alacak veya Tanrı’ya ulaşma konusunda aracılık edecek yol göstericilerin aranmasına gerek yoktur. Gerçekten de, Kral Şelomo’nun ölümünden sonra, kuzeydeki on kabilenin başında kral olan putperest Yisrael kralı Yarovam, krallığındaki Yahudiler’in, *Şaloş Regalim* bayramları için Yeruşalayim’e gitmelerini önlemek istemiş ve altın buzağı heykelleri yaptırarak bunlara has tapınma bayramları ilan etmiştir (Melahim I 12:28). Yarovam’ın halkı putperestliğe sevk etme konusunda özellikle *Şaloş Regalim* kutlamasını hedef alması, onun bu bayramların Tanrı inancı konusunda çok önemli araçlar olduğunu kavramış olduğunu ve bu yüzden onları engellemek istediğini gösterir. Bu bağlamda, Tanrı’nın gökleri ve yeryüzünü altı günde yarattığına ve yedinci gün yaratma işini bıraktığına tanıklık eden *Şabat* da, Tanrı’ya ulaşma konusunda en etkili yollardan biri olduğu için bu bölümde yer almaktadır.

Ramban, ikinci levhaların verilisinin hemen ardından gelen bu bölüm ile, On Emir’in verilisini takip eden bölüm arasındaki bariz benzerliğe dikkat çeker. Gerçekten de orası (23:10-23) ile burası aynı denecek kadar benzer cümleler içermektedir. Her iki bölümde de, Tora öncelikle putperestliğe karşı uyarıda bulunur ve daha sonra bir Yahudi’nin Tanrı’ya hizmet etme arzusunun, *Şaloş Regalim* bayramlarına kanalize edilmesi gerektiğini öğretir.

Sforno, bu bölümün bayramların tarımsal yönünü ve bununla ilgili emirleri vurguladığını belirtir. Burada verilen mesaj, maddi zenginliğe ve refaha giden yolun, çılgınlar gibi “yol gösterici” aramaktan değil, Tanrı’nın açık olarak öğretmiş olduğu Tanrı hizmetinden geçtiğidir. Sforno bu bölümdeki sıralamayı şöyle açıklar: Tanrı halka, geçici rahatlığa ulaşma amacıyla yapılan dökme heykellerin yapılmasını yasakladıktan sonra, insani başarı ile bağdaştırılması muhtemel olan tarım işlemleri ve mal varlığı ile ilgili konular hakkındaki mitsvaları hatırlatmaktadır. Bunlar, veriliş sıralarına göre listelenmiştir: İlki *Pesah* bayramıdır. Bu bayramda ilkbaharın bereketi ön plandadır. Bunun ardından *behorlar*

la ilgili emre geçilmiştir; zira bu, Mısır Çıkışı’nın hemen ardından verilmiş olan ilk mitsvadır (*Perek* 13). Üçüncü olarak, Mara’da verilmiş olan *Şabat* emri hatırlatılmaktadır. Haftanın tüm iş günleri, *Şabat* sayesinde berekete kavuşacaktır. *Şabat*’tan bahsederken, bir *Şabat* yılı olan *Şemita* yılına geçilmiştir; ki *Şemita*’nın korunmasının bereketi de, diğer tüm altı yıla yayılacaktır. Dördüncü emir, tarladan tahıl ürünlerinin toplandığı *Şavuot*, sonraki de yılın tüm çabasının meyvesinin hasatla alındığı *Sukot*’la ilgilidir. Bunların ardından, *Şaloş Regalim* bayramının tümünü kapsayan “Tanrı’nın önünde görünme” mitsvası verilmektedir. Sonra yine bayramlara dönülerek, *Pesah-korbanı* ile ilgili özel emir hatırlatılmaktadır. Sonra *bikurimin Bet-Amikdaş*’a getirilmesi istenmektedir; ki bu, *Şavuot* bayramına ait bir emirdir. Son olarak da hayvan yavrularının nezdinde bir *Kaşerut* kuralı verilmektedir. Bu da *Sukot*’a gönderme yapar; çünkü hayvan yavruları ile ilgili *maaser* ayrımı bu dönemde yapılır.

18. Matsa bayramını gözet – Pasuğun basit anlamı çevirideki şekildedir. Diğer yandan İbranice söz dizilimi başka bir konuya dikkati çekmektedir: “*Matsa bayramını gözet, yedi gün boyunca...*”. Bu da *Pesah*’ın yedi [Diaspora’da sekiz] gününün özel bir kutsiyete sahip olduğunu gösterir. Bu nedenle ilk ve son [Diaspora’da ilk iki ve son iki] günler, *Yom Tov* olduğu için *melaha* yapmak yasak olduğu gibi, aralardaki diğer günler de (*Hol Amoed*) “gözetilmeyi” gerektirmektedir. Bu da *Hol Amoed*’de de birçok melahayı yapmaktan uzak durulması gerektiği anlamına gelmektedir (krş. *Talmud* – *Hagiga* 18a).

İlkbahar ayı – İbranice *Hodeş Aaviv*. Bkz. 13:4 açk.

19. Tüm rahim açanlar Benim’dir – Bkz. 13:2, 13:12-1. Pasuğun devamı da hayvanların *behor*larından bahsettiğine göre (*Beer Yitshak*) bu ilk ifade, özellikle insanların *behor*larını kast etmektedir (Raşi). Hiçbir mucize, Tanrı’nın bu dünyayı en ince detaylarına kadar kontrol ettiğini, Mısırlıların *behor*larının titizlikle ayrılacak

- 21 כֹּא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבֵינֵם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
- 22 בַּחֲרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: כֹּךְ וְחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּכוֹרֵי קִצְרֵי חֹטִים
- 23 וְחַג הָאֲסִיף תְּקִיפֹת הַשָּׁנָה: כֹּךְ שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל-זִכְרוֹךְ
- 24 אֶת-פְּנֵי הָאָדָם | יִהְיֶה אֵלָיו יִשְׂרָאֵל: כֹּךְ כִּי-אֲוִרִישׁ גּוֹיִם מִפְּנֵי וְהִרְחַבְתִּי
- אֶת-גְּבֻלְךָ וְלֹא-יִחַמֵּד אִישׁ אֶת-אַרְצְךָ בְּעִלְתְּךָ לְרֹאוֹת אֶת-פְּנֵי יְהוָה
- אֵלָיו שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה:

Amikdash'a iki somun ekmek getirilir (bkz. Vayikra 23:16 ve 23:17 açık.; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim). Başka bir deyişle bu, kutlamanın bir parçasıdır.

Hasat bayramını – Sukot bayramı; bkz. 23:16. Tam çeviriyle “hasadı ambarlara doldurma bayramı” (Raşi).

Yılın dönüm zamanında – Sukot bayramı yeni yılın başına denk gelir.

23. Yisrael'in Tanrısı Aşem'in – Bkz. 23:17 açık. O pasuktan farklı olarak “Yisrael'in Tanrısı” vurgusunun yapılması, bu sözlerin Altın Buzağı olayından sonra söylenmesidir. Tanrı, gerçek Tanrı'nın Aşem olduğunu önemle vurgulamaktadır (İbn Ezra).

Görünmelidir – Bu emir, Tora'nın üç yerinde – 23:17'de, burada ve Devarim 16:16'da – verilmektedir. Benzer şekilde bazı mitsvaların Tora'da birkaç kez tekrarlandığı, oldukça rastlanırlı bir durumdur. Bunların amacı bazı durumlarda emirle ilgili yeni bir ufuk açmaktır. Bazı zamanlarda Tora'nın özel yapısı nedeniyle, bulundukları yerler arasında bağlantı sağlamaktır. Fakat bir emrin çok fazla tekrarlanması, onun ihlalinin “tekrar sayısı kadar ihlal”, yerine getirilişinin de “tekrar sayısı kadar mitsva” anlamına geldiği açıktır. Örneğin bu emir Tora'da üç kez geçmektedir ve bunu bir kez yerine getiren kişi, üç mitsva birden yerine getirmiş gibi kabul edilir (Raşi).

24. Çünkü önünden ulusları sürüp... – “Yıl içinde, Yeruslayim'e geleceğiniz belirli tarihlerin olması çok önemlidir. Çünkü Ülke'nin fethi ve sınırların genişlemesiyle, birçoğunuz Yeruslayim'den uzakta yaşayacağı için, hayatın normal akışı içinde Bet-Amikdash'ın kutsiyetiyle sürekli bir bağlantı içinde olmayacaksınız. Bu nedenle size Şaloş Regalim bayramlarında Huzurum'da görünmenizi emrediyorum” (Raşi).

Sürüp – Raşi. İbranice **Oriş**. Bu kök farklı yerlerde “miras /mülk olarak vermek / almak” (Bamidbar 14:24), “yoksullaştırmak” (15:9 açık.) ya da buradaki gibi “sürmek, kovalamak” anlamlarına gelebilir.

Kimse toprağını arzulamayacaktır – Bu, Tora'nın en büyük gizli mucizelerinden biridir. Büyük bir ülkede tüm erkeklerin, çoğunlukla aileleriyle birlikte evlerinden ayrılıp belirli bir noktada toplandığı bir dönemde, ülkenin yabancı güçlerin saldırısı karşısında savunmasız kalacağı açıktır. Fakat Tanrı, bu konuda güvence vermek ve bu zayıflık gibi görünen dönemlerde, ülkeyi kimsenin arzulamayacağını ve güvenliği sağlayacağını garantilemektedir. Bu da mucizeden başka hiçbir şeyle açıklanamaz.

Tanrı çevre uluslar üzerine öyle bir çekinme duygusu yerleştirecektir ki, saldırmak isteseler bile buna cesaret edemeyeceklerdir (İbn Ezra). Bu uluslar içlerinden “Yahudiler'in oturdukları toprakları elimizden kaybettik; çünkü Tanrı bizi onların önünden sürdü. Şimdi Tanrı'nın emirlerini yerine getirdikleri sürece, bizim bu toprakları tekrar ele geçirmemiz için hiçbir olasılık olamaz” diye düşüneceklerdir (Raşbam). Güvence o derece yüksektir ki, sürüler bile, herhangi bir vahşi hayvanın saldırısına uğramadan rahatça açık alanda otlayabilecek, birinin horozu çöplüğünü eşelerken bile bir sıçan tarafından korkutulmayacaktır. Buradan da çok önemli bir prensip öğrenilmektedir: “**Şeluhe Mitsva En Nizokin** – Bir Mitsva Amacryla Gönderilmiş Elçiler [ve elbette, mitsvayla bizzat ilgilenen kişiler, özel koruma altındadır ve] Zarar Görmeyiz” (Talmud – Pesahim 8b).

²¹ “Altı gün çalış; ama Cumartesi günü işi bırak – tarla sürümü ve hasattan elini çek.

²² “*Şavuot* bayramını yılın ilk buğday hasadıyla, Hasat bayramını da yılın dönüm zamanında yap.

²³ “Yılda üç kez, tüm erkeklerin, Efendi’nin – Yisrael’in Tanrısı Aşem’in – Huzuru’nda görünmelidir.

²⁴ Çünkü önünden ulusları sürüp sınırlarını genişleteceğim. Yılda üç kez Tanrı’nın Aşem’in Huzuru’nda görünmek üzere çıktığında, kimse toprağını arzulamayacaktır.

21. Tarla sürümü ve hasattan elini çek – İbn Ezra; Raşbam; Lekah Tov. Ya da “Tarla sürme ve hasat mevsimlerinde bile, işi bırakmalısın” (Saadya Gaon).

Basit anlamıyla, pasuk bu iki işi, *Şabat* günü yapılması yasak olan diğer işler için birer örnek olarak sunmaktadır; zira bunlar kişinin geçimi için esastır (İbn Ezra). Normalde bu işlerin yapılma zamanı geldiğinde, vakit boşa harcanmamalıdır; çünkü hava şartları veya diğer koşullar değişip büyük kayıplara yol açabilir. Yine de, Tora bu ikisini özellikle vurgulayarak, *Şabat* kurallarının tüm bu değerlendirmelerin üstünde olduğu mesajını vermektedir; zira tüm bereket, sadece Tanrı’ya bağlıdır (Ramban). Hahamlarımız, eğitsel bir bakışla, bu sözlerin sadece *Şabat* günüyle değil, aynı zamanda *Şabat* “yılıyla”, yani *Şemita* senesiyle de ilgili olduğunu öğretirler. *Şabat* günü ile ilgili prensiplerden biri, *Şabat*’a, vaktinden biraz daha önce başlayıp, günü bitiş saatinden biraz daha sonra bitirmek ve böylece *Şabat*’ın kutsiyetinden bir parçayı, hafta içine yaymaktır. Pasuk aynı durumun, kutsal olduğu için tarım işlemlerinin yapılmasının yasak olduğu *Şemita* yılı için de geçerli olduğunu ima etmektedir. Buna göre, *Şemita* yılı başlamadan kısa süre öncesinden itibaren, tarlanın sürülmesi bırakılmalı, o yılın bitiminden kısa bir süre geçene kadar da hasat işlemi yapılmamalıdır (Raşi).

Basit anlamda pasuk doğrudan *Şemita* yılında “tarla sürmek ve hasattan elin çekilmesini” iste-

mektedir. Bu da Tora’nın emirlerinden birisidir. *Mitsvat Ase* No. 47 (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifade farklı bir kuralı da öğretmektedir. Pasuk tarla sürümü ile hasadı özellikle vurgulayarak, kanunun ikisi arasında ortak gördüğü bir konuyu ön plana çıkarmaktadır. Tora’nın hiçbir yerinde “tarla sürmek” gibi bir emir yoktur. Dolayısıyla *Şabat* günü tarla sürme yasağı, insanın kendi işi gereği isteği veya Tora dışı yükümlülükleri doğrultusunda yaptığı sürümle ilgilidir. Benzer şekilde hasatla ilgili yasak da, Tora’nın emretmemiş olduğu hasat türleri için geçerlidir. Bu da yine insanın isteği ya da Tora dışı yükümlülükleri doğrultusunda yaptığı hasadın *Şabat* günü yasak olduğu anlamına gelir. Fakat doğrudan “Tora’nın emri” olan bir hasadın *Şabat* günü yapılması yasak değildir. Ve böyle bir hasat türü vardır: Kişi, 16 Nisan (*Pesah*’ın ikinci günü) tarihinde *Bet-Amikdaş*’a *Omer* adı verilen ilk arpa demedini getirmelidir. Kurala göre, bu demedin, önceki gece tarladan toplanmış olması gerekir. Dolayısıyla, 16 Nisan’ın *Şabat*’a rastlaması halinde, arpanın önceki gece, yani *Şabat* başladıktan sonra toplanması gerekecektir. Ve bu yapılabilir. Zira bu, “belirli ve sabit bir vakti olan” türde bir mitsvadır ve *Şabat* kurallarından daha üstündür. Kısacası pasuk “tarla sürümü ve hasattan elini çek” derken, “Tora’nın emretmemiş olduğu türdeki tarla sürümü ve hasadı *Şabat* günü yapamazsın. Ama eğer Tora’nın emrettiği bir hasat türü söz konusuysa, *Şabat* günü bu hasadı yapabilirsin” demek istemektedir (*Talmud – Roş Aşana* 9a; *Talmud – Makot* 8b; Raşi).

22. Şavuot – Tam çeviriyle “Haftalar”; bkz. 23:16. Zira Tora *Şavuot* bayramı için açık bir tarih vermemiş, kutlama tarihini *Pesah*’ın ikinci gününden yedi hafta sonrası olarak tanımlamıştır; Vayikra 23:15 v.d.

Yılın ilk buğday hasadıyla – Bunun anlamı “*Şavuot* bayramını yılın ilk buğday hasadını aldığın zaman yap” değildir. Bahsedilen, *Şavuot* bayramında *Bet-Amikdaş*’a getirilen yılın ilk buğday hasadından oluşan sunudur. Bayram vakti geldiğinde, bu hasattan elde edilen buğdayla *Bet-*

כה לֹא-תִשְׁחַט עַל-חֻמֶּץ דֶּם-זֶבְחִי וְלֹא-יִלֵּן

25

לִבְקָר זֶבַח תֵּג הַפֶּסַח: כֹּו רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

26

לֹא-תִבְשֹׁל גְּדִי בַחֵלֶב אֱמֹן: פ שְׂבִיעִי

nedenine önce değinilmişti (bkz. 23:18 a.ş.). Burada Rabi Samson Raphael Hirsch'in bu konudaki [23:18'de yaptığı] açıklamasının bir bölümünü aktarıyoruz:

Alaha kaynaklarından, Tora'nın burada *Kaşer* bir hayvanın etinin, *Kaşer* bir hayvanın sütüyle pişirilmesinin yasakladığını öğreniyoruz. Diğer yandan *Kaşer* olmayan bir hayvanın etinin, ya da *Kaşer* olsa bile herhangi bir uçucunun etinin, *Kaşer* olmayan bir hayvanın sütünde pişmesi Tora'ca yasaklanmamıştır [yine de bunların hepsi Hahamlar'ca yasaklanmıştır]. Buradan, Tora'nın [aslında her türlü *Kaşer* et-süt karışımı yasak iken] neden özellikle “*yavru*” ve “*annesinin sütü*” ifadesini tercih ettiğini anlayabiliriz. Tora bu dil kullanımıyla, yasağın kapsadığı her konuya bir kerede değinmeyi amaçlamıştır. “*Kaşer* hayvan etinin *Kaşer* hayvan sütünde pişirilme yasağı”nı bu kadar az sayıda sözcük kullanarak ifade edecek başka ifadeler bulmak güçtür. Örneğin; eğer Tora basitçe “et ve sütü birlikte pişirmeyin” demiş olsa, bu, gereğinden çok daha genel bir ifade olacaktır. Zira bu ifade, *Kaşer* olmayan et ve süt karışımlarının da yasaklandığını ima edecektir [oysa Tora bunu yasaklamış değildir]. Bunu çözümlemek için “*Kaşer* hayvanın eti” gibi bir ekleme yapılsa da bu yeterli olmazdı; zira bu, yabani hayvanları da içine alan genel bir ifade olacaktır. Oysa yabani hayvanlar bu emre dahil değildir. Bu yüzden “*Gedi – Yavru*” sözcüğü tercih edilmiştir. Zira bu sözcük bir yandan özellikle davar ve sığır türü hayvanların yavrularını ifade ederken, diğer yandan, yabani tüm hayvanları bu mitsvanın kapsadığı hayvan sınıflarının dışında bırakır. Dahası, mitsvanın bahsettiği sütün de özellikle bu cins hayvanlara ait süt olduğunu anlatmanın, “*annesinin sütü*” ifadesinden daha kısa yolu yoktur [başka bir deyişle yavru hangi sınıftaki hayvanları ifade ediyorsa, yasak olan süt de, o sınıftaki büyük dişilerin ürettiği süttür]. Ve eğer akla “Bu kadar ince gitmeye ne gerek var? Tora belki de özellikle ve sadece bir yavru ile kendi öz annesinin sütünün karışımını yasaklı-yordur?!” sorusu gelirse; buna şöyle bir cevap verilebilir: Eğer gerçekten öyleyse, bu, diğer her türlü et ve süt karışımını da haydi haydi kapsıyor olmalı! Çünkü [annenin bedeninin birer parçasıyken] bu denli yakın olan bu et [=yavru] ve bu süt [=kendi annesinin sütü] için bile Tora

söz konusu yasaklamayı getiriyorsa, aynı dişi hayvandan gelmemiş yavru eti ve sütün de bu yasağa dahil olduğunu söylemeye gerek bile yoktur! [Sütün hammaddesi annenin kanıdır. Dahası, annenin kanı olmasa, karnındaki yavrunun da yaşayamayacağı açıktır. Dolayısıyla Tora, aslında aynı kaynaktan gelmiş olan bu et ve sütün bile karıştırılmasını yasaklıyorsa; farklı kaynaklardan gelen et ve sütün karışmasını da haydi haydi yasaklamıştır!] Bu nedenle pasuk sadece “*annesinin sütünde*” değil, “*annesinin sütü bile olsa, sütte pişirme*” demek istemektedir [çevirmiz bu yöndedir]. Ayrıca, mitsvanın verilmiş nedenleri göz önünde tutulduğunda, bu dil kullanımının önemi, burada açıklananların da ötesindedir... [Bu noktada Rabi Samson Raphael Hirsch; uzun detaylarla mitsvanın nedenlerini anlatmaya devam etmektedir.]

27-35. Antlaşma yenileniyor. Yahudiler, Altın Buzağı'yı yaparak antlaşmayı bozdukları için, Tanrı, Moşe'ye, yeni bir antlaşma metni yazmasını emretmiştir. Halk, bu yeni anlaşmayı da, tıpkı ilk antlaşmadaki gibi “*yapacağız ve dinleyeceğiz*” sözleriyle kabul etmelidir. Tanrı da bunu, Yahudiler'i yok etmeyeceğine ve onlara özel koruma sağlayacağına dair söz vererek onaylayacaktır (Ramban).

²⁵ “*Hamets* [halen] mevcutken, [*Pesah*-]korbanum’ı kesme. *Pesah* bayram *korbanı*, sabah [kalacak şekilde *Mizbeah* dışında] gecelememelidir.

²⁶ “Toprağının ilk turfandalarını, Tanrın *Aşem*’in Evi’ne getir. “Eti, annesinin [sütü bile olsa,] sütle pişirme.”

25. *Hamets* [halen] mevcutken... – Cümlelerin devamının tam çevirisi “*korbanımın kanını kesme*” şeklindedir. Krş. 23:18 açık. Burada hem *Şoher*’e, hem *Mizbeah*’ta kanla ilgili işlemleri yapana hem de *korban* üzerinde ortak olanlara (12:4 açık.) yönelik bir uyarıdır. Bunlardan herhangi birinin evinde *Hamets* varsa bu emir ihlal edilmiş olur (*Talmud* – *Pesahim* 63a; Raşi).

Tora’nın bu emirleri burada tekrar etmesinin nedeni, *hametsin* kibiri simgelemesi olabilir. Tanrı hizmetinde, bunun gibi karakter bozukluklarından sakınılması, kişinin günahattan korunması konusunda önemli yollardan biridir. Birinin *korban* etini ne kadar sürede yiyebileceği ve iç yağlarının *Mizbeah*’ta ne zamana kadar yakılması gerektiği gibi kurallar, gerçek yaşam kurallarının, herkesin kendince tanımladığı bir maneviyata yakınlaşmak için tasarlayıp ideal haline getirdiği afet veya kurallar topluluğu değil, sadece Tora’nın emrettikleri olduğunu öğretir. Raşi’nin Amos 4:4’e yaptığı açıklamaya göre, bir put olan Baal’ın rahipleri, kendi inançlarının Yahudilik kadar kısıtlayıcı olmadığını, örneğin Tora kurbanlarla ilgili belirli süre kısıtlamaları içermesine karşın, Baal uygulamalarında bunun daha esnek olduğunu söyleyerek, Yahudiler’i ayartmaya çalışmıştır. Birçok Yahudi, Tora’nın “kısıtlamaları”ndan şikayet ederek, daha “kolay” ibadet şekillerinin peşinde maneviyat ararken yok olup gitmiştir. Oysa Tora, “Tanrı’nın Sözü” olduğu için eşsizdir – ve yine aynı nedenle, kuralların esnetilmesi konusunda uzlaşmacı olamaz.

Pesah* bayram *korbanı – *Pesah* *korbanı*nın eti yenir. Burada bahsedilen, *Mizbeah* üzerine yakılması gereken parçalardır. Pasuk özellikle *Pesah-korbanı*ndan bahsediyor olsa da, bu yasak, *Mizbeah* üzerinde yakılması gereken tüm içyağ ve

iç organlar için geçerlidir (bkz. 23:18 açık.; Raşi).

[*Mizbeah* dışında] – Fakat *korbanı*n yakılacak olan parçaları *Mizbeah*’ın tepesine çıkartılmışsa, sabah olmasına rağmen henüz yakılmamış olsalar bile, bu yasak delinmiş sayılmaz. Yasak, *korban* parçalarının sadece *Mizbeah*’ın dışında bırakılması ile ilgilidir. Bu halde tan yeri ağardığı takdirde bu yasak ihlal edilmiş olur (a.y.).

26. Toprağının ilk turfandalarını – Bu, *bikurimin*, yani Erets-Yisrael’in mübarek kıldığını yedi çeşit ürünün (Devarim 8:8) en iyi turfandalarının *Bet-Amikdaş*’a getirilmesini öngören emirdir; bkz. *Devarim* 26:1-11. Tora, bu kurallar listesini, merkezi bir konunun iki farklı ifadesini kullanarak doruk noktasına çıkartmaktadır: Başarı ve refah, Tanrı’nın gönderdiği berekete bağlıdır. Bu nedenle kişi, maddi kazancının ilk ürünlerini – ilk meyveleri – Tanrı’ya adamalıdır. İkinci olarak, eski putperestler, başarı elde etme amacıyla büyüsel bir uygulama olarak, eti sütle pişirirlerdi. Yahudiler’in ise, farklı bir amaçla bile olsa, böyle batıl uygulamalardan uzak durması gerekmektedir (Sforno).

Eti ... sütle pişirme – Tam çeviriyle “*hayvan yavrusunu...*”. Bu ifade Tora’da ikinci kez geçmektedir. Bu konuda geniş açıklamalar 23:18’de verilmiştir. Tora bu emirle birlikte pişmiş olan et ve sütün yenmesini yasaklamaktadır. *Mitsvat Ase* No. 66. Tora’nın genel bir prensibi olarak, bir şeyin yenmesi yasaklandığı zaman, bu yasak aynı zamanda söz konusu maddeden yarar sağlamayı da kapsar. Dolayısıyla, Tora et ve süt karışımları ile üç yasak ön görmektedir: [1] Et ve sütü birlikte pişirmek; [2] et ve sütün birlikte piştiği bir yemeği yemek ve [3] bu yemekten yarar sağlamak yasaktır. Tora bu üç yasağa karşılık olarak “*Eti, sütle pişirme*” ifadesine üç kez yer vermiştir. Tora’nın her üç yasak için ayrı ayrı ifadeler kullanmak yerine özellikle “*pişirme*” demesinin nedeni, üç yasakta da pişme işleminin ortak olmasıdır. Buna göre bir kişi hiç zevk almıyorsa bile, et ve sütün birlikte piştiği bir yemeği yediği takdirde bu yasağı delmiş olur.

Annesinin [sütü bile olsa] – Önce de belirtildiği üzere, yasaklama her türlü sütün [balık hariç] her türlü etle karışımını ilgilendirmektedir. Tora’nın özellikle “anne-yavru” ikilisini vermesinin bir

כֹּז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

כְּתַב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְכִי עַל־פִּי | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּרַתִּי אִתְּךָ
בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: כֹּה וַיְהִי־שָׁם עַם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה 28
לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית
עֲשֹׂת הַדְּבָרִים:

nesilden nesile yüksek düzeyli kişilere aktarmıştır. Tanah'ta söylendiği gibi "Tanrı'nın sırrı, O'na huşu duyanlara ayrılmıştır" (Teilim 25:14).

Verilen mesaj açısından bakıldığında "bu sözler üzerine antlaşma yapıyorum" ifadesinin, ikinci, yani Sözlü Tora'yı temsil eden "bu sözler" için söylenmesi, Sözlü Tora'nın Tanrı'nın gözünde Yazılı Tora'dan bile önemli olduğunu ima etmektedir (krş. *Talmud Yeruşalmi* – Pea 2:4). Fakat basit anlamda pasuğun söylemek istediği şudur: "Antlaşmamı, yazılı olan konuları yazılı, sözlü olanları da sözlü olarak gerektiği şekilde öğrenip uygulaman üzerine yapıyorum" (Rabenu Behaye).

Her ne kadar Sözlü Tora'nın yazıyla geçirilmesine "izin yoksa" da, bu açık bir "yasak" değildir. Bu nedenle, sürgünler ve düşman baskıları sonucunda Tora'nın yeni nesillere aktarımı sekteye uğrama belirtileri gösterdiğinde, Rabi Yeuda Anasi (MS 2. yy. sonları) Sözlü Tora'nın ana konularını derleyerek *Mişna*'yı oluşturmuştur. Fakat yazıya geçirildiğinde bile, *Mişna*, herkesin kolayca anlayabileceği bir dille değil, ancak öğretmenin öğrenciye aktardığı takdirde tam olarak anlaşılabilir şekilde oluşturulduğundan, Sözlü Tora, sözlü aktarım niteliğini korumuştur. Aradan geçen birkaç yüzyıl içinde *Mişna*'yı gerektiği şekilde aktarabilecek bilgelerin azalması nedeniyle, Rav Aşe onun daha geniş bir hali olan *Talmud*'u derlemiştir (5-6.yy). *Talmud*, günümüzde de Tora öğreniminin ve Yahudi yaşamının temelini oluşturur.

Sözlü Tora'nın belirli kısıtlamalar dahilinde yazıya geçirilmiş olmasına karşın, Yazılı Tora'nın ezberden söylenmesi konusundaki "izin olmama" durumu aynı şekilde sürmektedir. Buna göre, Yazılı Tora'nın hiçbir bölümünü ezberden söylemek gerekir. Bir pasuk söylenecekse, onu yazılı halinden okumaya özen gösterilmelidir.

28. Kırk gün kırk gece – 1 Elul'dan Yom Kipur'a kadar (*Seder Olam* 6).

Ekmek yemedi, su içmedi – Pasuk basitçe "yemedi ve içmedi" diyebilirken, "ekmek ve su" eklemelerini yapmaktadır. Bunlar en temel yiyecek ve içecektir. Tora dolayısıyla Moşe'nin yiyip içmediğinin, fiziksel yiyecek ve içecekler olduğunu vurgulamaktadır. Ama bu, Moşe'nin hiçbir şey yiyip içmediği anlamına gelmez. Zira Moşe, Tanrı'nın yanında geçirdiği bu süre boyunca bambaşka bir besinle beslenmiştir: Tanrı'nın Sözü (*Or Ahayim*).

Talmud (*Bava Metsia* 86b), buradan bir davranış dersi çıkarır: Kişi, gittiği yerin geleneklerine uygun davranmalıdır. Moşe Rabenu, manevi dünyaya girdiğinde meleklerle birlikteyken insanların yediği fiziksel yiyeceklerle beslenmemiştir. Benzer şekilde, melekler de dünyaya insan kılığında indiklerinde, insanlar gibi normal yiyecekler yemişlerdir (bkz. Bereşit 18:8 açık.).

[Tanrı] ... yazdı – Bkz. p. 1: "yazacağım" (Raşbam; İbn Ezra). Bazı otoriteler ise bunu "[Moşe] ... yazdı" şeklinde çevirirler (34:27, *Lekah Tov* o.a.; Abravanel). Bu otoriteler, Tanrı'nın p. 1'de söylediği "yazacağım" kelimesini, "levhalara yazılacak harfler büyük mucizeler içerdiğinden, sana bunu yazman için özel yetenek bahşedeceğim" şeklinde açıklarlar (*Meam Loez*).

On Emir'i – İbranice *Aseret Adevarim*. Tam çeviriyle "On Söz / On Demeci".

[131. Moşe Geri Dönüyor]

²⁷ Tanrı, Moşe'ye “Bu sözleri kendin için yaz” dedi. “Çünkü seninle ve Yisrael'le, bu sözler üzerine antlaşma yapıyorum.”

²⁸ [Moşe] Orada, kırk gün ve kırk gece Tanrı ile kaldı; ekmek yemedi, su içmedi. [Tanrı] levhalar üzerine antlaşmanın şartlarını – On Emir'i – yazdı.

27. Bu sözleri kendin için yaz – İlk On Emir'in verilişinden önce de Tanrı, Moşe'ye bir “Antlaşma Kitabı” yazdırmıştır (24:7). Altın Buzağı olayı nedeniyle şimdi bu antlaşmanın yenilenmesi gerekmektedir (Ramban). 34:11-26 pasukları (Raşbam), 23:10-23'ün bir tekrarı niteliğindedir.

Seninle ve Yisrael'le – “Bu yeni antlaşmayı, onlarla, sırf senin uğruna yapıyorum. Ayrıca onlar bu antlaşmada aktif taraf olmak zorunda değiller; onları temsilen antlaşmayı seninle yapacağım” (Raşbam).

Bu sözler üzerine antlaşma yapıyorum – “Başkalarının tanrılarının peşinden gitmeyecek, Ülke'nin oturanları ile antlaşma yapmayacak, onlarla karışık evlilik yapmayacak ve yılda üç kez Bet-Amikdaş'a geleceksiniz” (Raşbam).

Sözlü ve Yazılı Tora

Tanrı basitçe “bu sözleri kendin için yaz, çünkü seninle ve Yisrael'le bunlar üzerine antlaşma yapıyorum” diyebilirdi. Fakat bunun yerine “*bu sözler*” ifadesine ikinci kez yer vermektedir. Ayrıca, “*Al Pi Adevarim Aelle – Bu sözler üzerine*” ifadesi, aynı zamanda “*bu sözler, ağızdadır*” anlamına gelebilir. *Talmud* hemen sorar: En başta “*bu sözleri yaz*” demişken, sonrasında “*bu sözler ağızda kalacak*” denmesinin açıklaması nedir? Ve cevabı verir: Tora iki parça halinde verilmiştir; Yazılı ve Sözlü. Yazılı olması gerekenleri ezbere söyleme izni yoktur. Sözlü olanları da yazıya geçirme izni yoktur (*Talmud – Gitin* 60b).

Burada, “*Tora Şebih Tav – Yazılı Tora*” ve “*Tora Şebeal Pe – Sözlü / Ezbere Tora*”dan bahis vardır. Tora'nın iki bölümü birbirini tamamlar nitelikte-

dir. Rabenu Behaye şu örneği verir: Bir kral, en güvendiği hizmetkârı yoluyla, oğullarına bir mektup gönderir. Bu mektupta, oğullarına, kendisine ve diğer insanlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini açıklar. Fakat bunu yaparken birçok şeyi mektuba yazmaz, bunları elçisi olan sadık hizmetkârına ezbere söyler. Mektubun dilini karmaşık tutmuştur. Öyle ki, hizmetkârı ezbere öğretmiş olduğu ek bilgiler olmadan, mektubu eksik, hatta yanlış anlamak isten bile değildir. Kral, bir duyuruda bulunarak bu mektupta yazılı olanlara uygun yaşayan herkese çok büyük ödül vaat eder. Mektup ve ezbere bilgiler oğullarına ulaşır. Halktan başka kişiler kralın ödül vaadinden haberdar oldukları için, mektubun bir kopyasını ele geçirirler ve “kralın emrettiği şeylerin yazılı olduğu mektup bizde de var. Biz de buna uygun yaşıyoruz” derler. Kralın, verdiği sözü tutma vakti gelince mektuba uygun davrandığını ileri süren herkes sarayda toplanır. Kral gerçekten kanununa uygun yaşayıp yaşamadıklarını sınamak için birkaç soru sorar; fakat mektubu kopyalayanların ellerinde sadece yazılı metin vardır. Sadık hizmetkârın kralın oğullarına ezberden aktardığı bilgilerden haberdar bile değildirler. Sonuçta, kralın istediğini yerine getirmekten çok uzak kaldıkları için elleri boş geri dönerler.

Tora, sadece Yazılı Tora değildir. Tanrı'nın, Bene-Yisrael'e Moşe Rabenu aracılığıyla öğretmiş olduğu Sözlü Tora'nın rehberliği olmadığı sürece, Yazılı Tora anlaşılammaya, ya da yanlış anlaşılammaya mahkumdur. Zira, Tora'nın büyük bir çoğunluğu Sözlü'dür; Yazılı Tora, bütünü küçük bir bölümünü oluşturur (a.y.). Tanrı'nın Sözlü Tora'yı gerekli görmesinin birçok nedeni vardır. En basit neden, tekniktir. Sınırsız bir bilgeliği, tek bir kitaba tüm açıklığıyla yazmak çok da verimli bir çözüm olmazdı. Yazılı Tora, Sözlü Tora'daki bilgilerin tümüne yakını kendi içinde barındırır; da, bunların Yazılı Tora'da ne şekilde olduğu konusundaki bilgiler, bu çalışmada ara sıra belirtildiği üzere Sözlü Tora'da mevcuttur. Fakat daha önemli nedenlerden biri de Sözlü Tora'nın büyük gizemleri bünyesinde barındırmasıdır. Ve Tanrı, büyük sırları, herkesin kolayca ulaşabileceği şekilde bir kitapta yazılı vermeyi uygun görmediğinden, Moşe Rabenu aracılığıyla

כט וַיְהִי בַרְדֹּת מֹשֶׁה מִהָר סִינַי וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת
 בִּיד־מֹשֶׁה בַרְדֹּתוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ:
 30 וַיֵּרָא אֶהָרָן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ
 31 מִגִּשְׁתֹּת אֱלֹהֵי: 32 וַיִּקְרָא אֱלֹהֵם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרָן וְכָל־הַנְּשָׂאִים
 32 בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: 33 וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׁוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְּוּם אֵת
 33 כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֹתוֹ בְּהָר סִינַי: 34 מִפְּטִיר 35 וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אֹתָם
 34 וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מִסּוֹה: 36 וּבִבְלֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אֹתוֹ יָסִיר
 אֶת־הַמִּסּוֹה עַד־צֹאתוֹ וַיֵּצֵא וּדְבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יִצְוָה:

kararmıştır. Moşe'nin yüzüne bile bakamaz hale gelmişlerdir (Reşit Hohma; Meam Loez).

31-32. Bu pasuklar, Ramban'ın açıklamasına göre, geçmiş zaman kullanılarak çevrilmiştir. Fakat Raşi'ye göre bu pasuklar, Moşe'nin Tanrı'dan her emir alışında, bunu halka öğretme sırasında kullandığı metodu da yansıtmaktadır. Bu durumda çeviri geniş zamanda olmalıdır: "Aaron ve halk içindeki tüm başkanlar ona gelirler, Moşe onlarla konuşurdu. Sonrasında, tüm Bene-Yisrael yaklaşırlar ve [Moşe] onlara, Tanrı'nın kendisiyle konuşmuş olduğu şeylerin tümüyle ilgili talimat verirdi".

Moşe Rabenu'nun, mitsvaları Bene-Yisrael'e öğretiş şeklini, *Talmud* şu şekilde açıklar:

Moşe çadırına girerdi ve Aaron kendisini takip eden ilk kişi olurdu. Moşe ona, kendisine [Tanrı tarafından Sinay'da] verilmiş olan bir mitsvayı bir kez söyler ve ardından tüm detaylarını öğretirdi. Aaron [Moşe'nin önünden] çekilir ve Moşe Rabenu'nun sağında yer alırdı. Ardından [Aaron'ın] oğulları Elazar ve İtamar girerler ve Moşe onlara Aaron'a söylediklerini aktardıktan sonra çekilirler, biri Moşe'nin soluna, diğeri Aaron'ın sağına otururdu. Bunun ardından ["Zekenim – Yaşlılar" olarak bilinen] yetmiş ilerigelen gelir, Moşe onlara da, Aaron ve oğullarına öğrettiklerini öğretirdi. Bunun ardından geniş halk kitlesi, Tanrı'yı arayan herkes gelir ve [Moşe] mitsvayı, herkes onun ağzından duyacak şekilde onlara sunardı. Sonuçta, Aaron o mitsvayı Moşe'nin ağzından dört kez, oğulları üç kez, Zekenim iki kez ve halkın kalanı da bir kez dinlemiş olurdu.

Daha sonra Moşe gider, Aaron, Moşe'nin ağzından dört kez dinlemiş olduğu mitsvayı tüm açıklamalarıyla birlikte orada bulunan herkese tekrarlardı.

Oğulları mitsvayı – üç kez Moşe, bir kez de Aaron'dan olmak üzere – dört kez dinledikten sonra o da çekilirdi. Aaron'un gidişinden sonra Elazar ve İtamar, orada bulunan tüm halka o mitsvayı tekrar öğretirler ve onlar da ayrılırlardı. Böylece yetmiş Zekenim, mitsvayı – iki kez Moşe, bir kez Aaron, bir kez de Elazar ve İtamar'dan olmak üzere – dört kez dinlemiş olurlardı. Sonrasında Zekenim de, halk kitlesine mitsvayı bir kez tüm detaylarıyla birlikte öğretirdi. Sonuçta halk, o mitsvayı dört kez dinlemiş olurdu: Bir kez Moşe'den, bir kez Aaron'dan, üçüncü kez oğullarından, dördüncü kez de Zekenim'den. Bunun ardından tüm halk, mitsvayı birbirlerine öğretmek üzere dağılırdı (*Talmud – Eruvin* 54b).

32. [Moşe] Onlara ... talimat verdi – Bazılarına göre bu sözler 35:4-17'den bahsetmektedir. Bu görüşe göre söz konusu bölüm, Moşe'ye son 40 gün içinde söylenmiştir (bkz. 25:1 açık.). Başkaları ise burada Mişkan ve kişi başı yarımsaş şekellik bağışla ilgili talimatların verildiği görüşündedir (Sforno). Başka bir deyişle, Teruma peraşasının başından, Altın Buzağı konusunun başlangıcına kadar olan bölümdeki talimatlardan bahsedilmektedir (Raşbam).

33. Yüzüne bir maske taktı – Moşe'nin parlak yüzü, Tanrı'ya yakın olmanın ne büyük düzeyler ifade edebileceğini göstermektedir. Halk, Tanrı'ya bu denli yakın olma fırsatını kullanmadığı için, bu parlaklığa – ve özellikle simgelediğine – bakamamaktadır. Fakat karşındakilerin tavrından yüzünde bir ışımanın olduğunu fark eden Moşe, onları, peygamberlerine bile bakamamanın verdiği bu utançtan kurtarmak için bir maske takmıştır (Beer Moşe). Bir başka görüşe göre, Moşe, halkın, ışıktan kaynaklanan heybetten korkmaması için maskeyle

²⁹ Moşe, Sinay dağından indiğinde – ki dağdan indiğinde iki Tanıklık Levhası Moşe’nin elindeydi ve Moşe [Tanrı] kendisiyle konuşurken yüz teninin parlaklık kazandığını bilmiyordu – ³⁰ Aaron ve tüm Bene-Yisrael, Moşe’yi gördü: Yüzünün teni ışık saçıyordu! Ona yaklaşmaktan çekindiler.

³¹ Fakat Moşe onlara seslenince, Aaron ve halkın tüm başkanları ona döndüler ve Moşe onlarla konuştu.

³² Sonrasında tüm Bene-Yisrael yaklaştılar ve [Moşe] onlara, Tanrı’nın kendisiyle konuşmuş olduğu şeylerin tümüyle ilgili talimat verdi.

³³ Moşe onlarla konuşmayı tamamladıktan sonra, yüzüne bir maske taktı.

³⁴ Moşe, Kendisi ile konuşmak üzere Tanrı’nın Huzuru’na geldiğinde, maskeyi [oradan] ayrılana kadar [yüzünden] çıkartırdı. Sonra çıkıp, kendisine emredilenleri Bene-Yisrael’e anlatırdı.

gösterici arayışı içine girerek günah işlediğinden, Tanrı Moşe’ye bu onuru özellikle şimdi vermiştir. Bu şekilde halk, Moşe’nin yerini alabilecek başka bir lider olamayacağını anlayacaktır (*Daat Zekenim*).

30. Tüm Bene-Yisrael – Yani Bene-Yisrael’i temsil eden kabile başkanları (İbn Ezra; s.p.).

Ona yaklaşmaktan çekindiler – Bu bize, bir günahın ne denli güçlü olumsuz etkilere neden olabileceğini göstermektedir. Bene-Yisrael, Altın Buzağı ile günah işlemeden önce Tora şöyle demektedir: “*Bene-Yisrael’in gözündeki, Tanrı’nın Onuru’nun görüntüsü, dağ zirvesinde [yakıp] tüketen bir ateş gibiydi*” (24:17). Buna rağmen günahsız oldukları için Tanrı’ya simgeleyen parlaklıktan hiçbiri korkmamış, çekinmemiştir. Fakat şimdi, günahattan sonra, sadece bir insan olan Moşe Rabenu’nun yüzünden kaynaklanan ışımadan bile çekinir hale gelmişlerdir (*Sifri*, Naso 1; Raşi).

Bunu mantıksal olarak anlamak da mümkündür. Bir kişi aydınlık bir odadan çıktığında, gün ışığı onu rahatsız etmez. Fakat dışarı çıkmadan önce karanlık bir odadaysa, güneşin ışığından gözleri kamaşır. Bir şey göremez ve gözlerini kapatmak zorunda kalır. Aynı durum insanın ruhu için de geçerlidir. Kişi ruhunu saf ve temiz tuttuğu sürece manevi konuları algılamakta zorluk çekmez. Fakat Tora’nın emirlerini ihmal ederek ruhunu kararttığında, maneviyat da onun için bir bilinmez haline gelir. Böyle bir kişi kutsal olan hiçbir şeyi anlayamaz.

Bu, Bene-Yisrael için de doğrudur. Başlangıçta Tora’yı aldıklarında, ruhları ve bedenleri öylesine saftı ki, neredeyse tamamen manevi birer varlık haline gelmişlerdi. Bu da onların Tanrı’nın Görkemi’ne bakmasını mümkün kılıyordu. Fakat şimdi, Altın Buzağı günahından sonra, ruhları

29. Sinay dağından indiğinde – “*Yom Kipur*’da elinde ikinci On Emir levhalarıyla döndüğünde” (Raşi).

Parlaklık kazandığını – İbranice **Karan**. Tam çeviriyle “*ışık huzmeleri* (‘boynuzları’) yaydıgını” (İbn Ezra).

Bu parlaklık ve ışıma, Tanrı’nın Moşe’ye Ayası ile siper olduğu sırada (33:22), Görkemi’nden bir parçayı Moşe’ye göstermesi sonucu oluşmuştur (Raşi). *Zohar Hadaş*’a göre, Moşe’nin bu ayrıcalığı hak etmesinin nedeni, Yisrael’i Tanrı’nın gazabına karşı savunmuş olmasıdır. Tanrı, Halkı hakkında iyi sözler sarf edene işte böyle değer verir! (*Beer Moşe*).

İlk On Emir levhaları alındığında, Tanrı’nın açığa çıkışına tüm halk tanık olmuştur. İkincilerde ise Moşe yalnızdır. Bu nedenle, Tanrı, Moşe’ye bu yüz ışımasını özellikle ikinci levhaları verdiğinde bahşetmiştir. Böylece halk, levhaların Moşe’ye Tanrı tarafından verildiğine dair bir işaret almış olacaktır. Alternatif olarak, Moşe’nin ilk levhalardan beri bu ışımaya hakkı olduğu da söylenebilir. Fakat Tanrı, halkın günah işleyeceğini ve ilk levhaların kırılacağını önceden bildiğinden, Moşe’ye bu hediye vermek için ikinci levhaları beklemiştir (Rabenu Behaye). Başka bir görüşe göre, halk Moşe’nin yerine başka bir yol

35 דַּהּ וְרָאָה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה בֶּן קָרֹן עוֹר פָּנֵי מֹשֶׁה וְהִשִּׁיב מֹשֶׁה
אֶת־הַמִּסֹּה עַל־פָּנָיו עַד־בָּא לְדַבֵּר אִתּוֹ: ס ס ס

Teşuva yapmayıp, mahkemeye hatalarıyla lekelenmiş giysileriyle gelen bir kişi, Tanrı'nın Huzurunda nasıl durabilir? O'na ne cevap verebilir, O'nu hangi hediyeyle kandırabilir?

İnsan tüm bunları düşündüğü takdirde, kalbi onu *Teşuva* yoluna sevk edecek, gözleri yaşla dolacaktır. İşte Tanrı o zaman Yargı Günü geldiğinde, bu kişiye merhamet edecektir. Bu nedenle kişi, bu günler yaklaştığında tembellik etmemelidir. Ve Tanrı'nın bağışlayıcılığı konusunda hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemelidir. Zira Tanrı, samimi olarak *Teşuva* yapan kişileri bağrına basar (*Meam Loez*).

³⁵ Bene-Yisrael Moşe'nin yüzünü – Moşe'nin yüz teninin ışık saçtığını görürlerdi. Moşe sonra, [Tanrı] ile konuşmak üzere [bir dahaki sefere Huzura] gelişine kadar maskeyi [yüzüne] geri yerleştirirdi.

dolaşmaktadır (Saadya Gaon; s.p. açık). Başka bir açıklama ise Moşe'nin, halkın bu ışıktan alelade zamanlarda yararlanmasını engelleme amacıyla olduğu şeklindedir. Zira bu ışık, üst düzeyde kutsiyete sahiptir (Raşi). Bir başka olası sebep de, Moşe'nin eşsiz alçakgönüllü kişiliğidir. Maskeyi sadece Tora öğretirken çıkartarak, parlaklığın sadece Tora'dan kaynaklandığı mesajını vermek istemektedir (*Meam Loez*).

Maske – *Targum Onkelos*; Raşi. Alternatif olarak “*kukuleta*” (*Targum Yonatan*) veya “*peçe*” (*Lekah Tov*; Radak, *Şeraşim*).

35. Moşe Tanrı'nın sözlerini halka öğrettiği zaman maskeyi takmaz, böylece Tanrı'nın öğretileri ile Yisrael arasına hiçbir şeyin girmemesini sağlardı. Sonrasında ise, maskeyi tekrar takar ve Tanrı ile yeniden konuşana kadar çıkarmazdı. Kısacası maske, Moşe'nin Tanrı ile ve halkla konuşmaları haricinde, sürekli olarak Moşe'nin yüzünde dururdu. Bu durum, Moşe'nin tüm yaşamı boyunca sürmüştür (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Elul

Moşe, ikinci levhaları almak üzere Sinay dağına çıktığında, tarih 1 Elul'du. O gün tüm Yisrael kampında “Moşe ikinci kez On Emir levhalarını almak üzere Sinay'a çıkıyor. Yaptığımız büyük hata nedeniyle pişmanlık duyup *Teşuva* yapmak için herkes azamî gayreti gösterebilir” şeklinde bir duyuru yapılmıştı. Halkın kalbini harekete geçirmek için kamp boyunca *Şofar* çalınmış ve halk *Teşuva*'ya davet edilmişti. Bu çağrıya uyulması, Moşe'nin Tanrı'nın huzurunda başariya ulaşmasının anahtarıydı.

Bu *Şofar*'ın anısına, bazı cemaatlerde *Roş-Hodeş* Elul'da *Şofar* çalma adeti vardır. Bazı cemaatlerde ise bu ay boyunca *Şofar* çalınarak, halkın kalbinde *Teşuva* yönünde bir kıpırdanma yaratma amaçlanır. Elul ayı, Tanrı katında merhamet zamanıdır. Tanrı'nın Altın Buzağı sonrasında Bene-Yisrael'i affetmesi, bu zamana rastlar. Normalde *Teşuva* her zaman yapılabilse de, Elul ayında yapılan *Teşuva*, Tanrı tarafından çok daha kolay şartlarda kabul edilir.

Moşe'nin Sinay'da üçüncü bir kırk gün geçirdiği bu dönemde, yani *Roş Hodeş* Elul'dan *Yom Kipur*'a kadar, Bene-Yisrael samimi *Teşuva* duygu-

larıyla oruç tutmuşlardır. *Yom Kipur*'da elinde ikinci levhalarla gelen Moşe, halkın dualara ve gözyaşlarına bürünmüş olduğunu gördüğünde, kendisi de ağlamıştır. Tanrı bunun üzerine şöyle demiştir: “Çocuklarım; Kendi Tahtım üzerine yemin ediyorum ki, Huzurumdaki ağlamanız ve pişmanlığınız boşa gitmeyecek. Samimi gözyaşlarınız, mutluluk gözyaşlarına dönüşecek. Çünkü bugün, tüm zamanlar için, nesilleriniz boyunca günahlarınızın affedileceği bir gün olacak” (*Midraş – Yalkut Şimoni*). Bu nedenle, 10 Tişri tarihi, yani *Yom Kipur*, bir bağışlanma günü olarak ayrılmıştır.

Bunun yanında *Roş Hodeş* Elul'dan *Yom Kipur*'a kadar olan kırk gün, af dileme içerikli dualar için çok uygun günlerdir. Bu nedenle, Tanrı'ya gerçekten bağlı olmak isteyen bir kişi, bu günler geldiğinde manevi uykusundan silkinip, yıl boyunca yapmış olduğu hatalı davranışlar konusunda bir öz eleştiri sürecine girmelidir.

Elul ayının otuz günü, ödeyecek parası olmayan bir kişi hakkında mahkemede dava açıldığı zamana benzer. Mahkeme, borcunu ödemesi için bu kişiye otuz gün verir. Benzer şekilde Elul ayı boyunca, Tanrı bir kişiye *Teşuva* için fırsat tanır. Bir kişi, içinden “Bir kralın önünde yargılanmaya getirilseydim ne yapardım?” diye düşünmelidir. Böyle bir yargıya girmeden önce bir kişinin ne büyük bir korku duyacağını açıklamaya gerek yoktur. Bu kişi, dünyanın dört köşesinden yardım ve öneri isteyecektir. Yemeyi içmeyi, işini gücünü bir kenara bırakıp, kralın yargısından temiz çıkabilmek için elinden geleni yapacaktır.

Tüm bunlar, etten kemikten bir kral için geçerli iken, Krallar Kralı, Kutsal ve Mübarek Tanrı için haydi haydi geçerlidir. Zira Tanrı, mahkemeye herhangi bir tanığın getirilmesini, bir insanın ne yaptığı hakkında kanıtlar sunulmasına bile ihtiyacı olmayan Kral'dır. Tanrı'nın önünde her şey açık ve bilgi dahilindedir – her insanın iyi veya kötü hem düşünceleri hem de davranışları bilinmektedir. Ayrıca bu yargı sadece parasal konuları değil, yaşamı ele alacak, hem bireyi hem de tüm çevresini etkileyecektir. Gelecek yıl içinde geçim için eline ne geçeceği bu yargı sonucunda belirlenecektir.

Tüm bunlar göz önünde tutulduğunda, bir insanın *Roş Aşana* öncesinde ne gibi duygular içinde olması gerektiğini tarif etmek gereksizdir.